

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

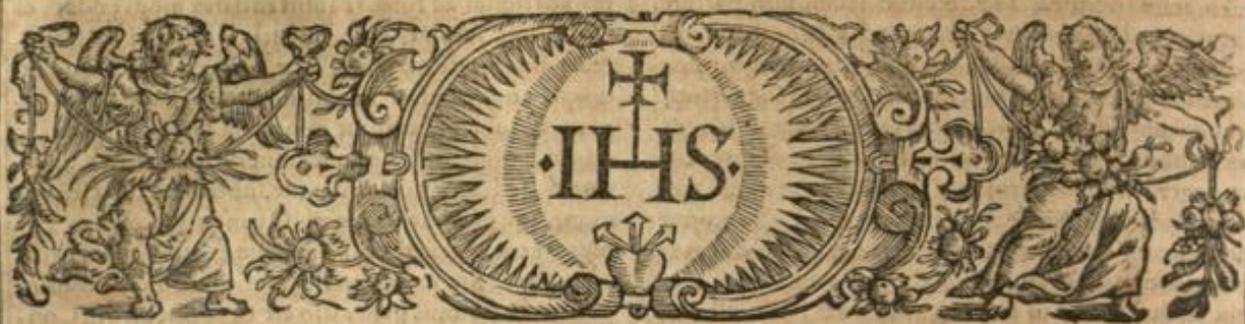
Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvrale, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Vigessimvsqvintvs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS

BELVACENSIS,

Tomus Primus.

LIBER VIGESIMVSQVINTVS.

De primâ diuisione virtutum anima per cognitiuas, & affectiuas sine apprehensiuas & motiuas.

CAPVT I.

VGO. in lib. de anima & spiritu. Cum autem homo cõstet ex duabus substantiis, scilicet anima cum ratione sua, & carne cum sensibus suis. Ipsos quidem sensus caro non mouet absq; societate animæ, sed anima rationale suum tenet sine carne. Est quippe in ea vis rationalis, concupiscibilis, irascibilis.

Per vim rationalem habilis est illuminari ad aliquid cognoscendum infra se, & supra se, & in se, & iuxta se. Cognoscit siquidem Deum supra se, & se in se. Angelum iuxta se, & quicquid cœli ambitu continetur infra se. Per concupiscibilitatem, & irascibilitatem habilis est affici ad aliquid appetendum vel fugiendum, amandum vel odiendum. Ideo de rationalitate animæ omnis sensus oritur, & de aliis omnis affectus.

Affectus quadrupartitus.

Affectus vero quadrupartitus esse dignoscitur, dum de eo quod amamus iam gaudemus vel gaudendum speramus, & de eo quod odimus iam dolemus vel dolendum metuimus. Et ob hoc de concupiscibilitate gaudium & spes, de irascibilitate dolor & metus oriuntur. Qui quidem quatuor affectus animi omnium sunt vitiorum atque virtutum quasi quædam principia & communis materia. Affectus siquidem omni operi nomen imponit. Et quoniam virtus est habitus mentis bene dispositæ, componendi & instituendi atque ordinandi sunt animi affectus ad id quod debent, & quomodo debent, vt in virtutes proficere possint. Alioquin in vitia facile deficient. Sensus verò vnus est in anima, & est quod ipsa. Cumque corpus non sit, corporeus dicitur.

vnus sensus interior.

Et cum intus non sit nisi vnus, tamen propter varia exercitia variatus variè nuncupatur. Dicitur namque sensus imaginatio & ratio intellectus intelligentia. Et hæc omnia in anima nihil aliud sunt quam ipsa. Aliæ quidem & aliæ sunt inter se proprietates propter varia exercitia, sed vna essentia, scilicet rationalis, & vna

anima. Et sicut mundus iste visibilis quintupartita quadam distinctione est ordinatus, sic animæ in mundo sui corporis peregrinanti quinque progressus sunt ad sapientiam. *Auctor.* Ecce prædicta trimembris diuisio reducitur ad duo membra, dum scilicet vires animæ diuiduntur in sensum & affectum, id est in vires cognitiuas & affectiuas, sine in apprehensiuas & motiuas. Et iterum membrum vtrumque subdividitur, affectiuum scilicet in quatuor, & cognitiuum in quinque.

De viribus cognitiuis, vel apprehensiuis.

CAPVT II.

Vgo vbi supra. Animæ namque (vt supra dictum est) in mundo corporis sui peregrinanti quinque progressus sunt ad sapientiam. Cum enim ab inferioribus ad superiora ascendere volumus, primus occurrit nobis sensus, deinde imaginatio, postea ratio, postea intellectus, & postea intelligentia, & in summa est sapientia. Summa namque sapientia ipse Deus est. Sapientia hominis est pietas, id est cultus Dei. Sensus ea vis animæ est, quæ rerum corporearum corporeas formas percipit. Imaginatio est vis animæ, quæ rerum corporearum corporeas percipit formas, sed absentes. Sensus namque formas in materia percipit. Imaginatio extra materiam. Et ea vis quæ est exterius formata sensus dicitur. Eadem vsque ad intimum transducta imaginatio vocatur. Imaginatio namque de sensu oritur, & secundum ipsius diuersitatem eius variatio est. Multa videt anima carnalibus oculis. Multa etiam phantastica imaginatione concipit, & vbiq; quasi distenditur, mouetur, erigitur, & fluctuante videtur, non à se egrediens, sed in semetipsa tanquam in magno percurrens spacio peruagatur, non exit ab illa, sed tractatibus suis illa sibi representat. Habet siquidem in se quasi quandam latitudinem, longitudinem & altitudinem. Nam per charitatem Deum & omnes fideles sibi complectitur. Per meditationem vniuersa quæ à principio mundi vsque ad finem Deus propter salutem nostram operatus est meditatur. Per contemplationem quæ sursum sunt cœlestia contemplatur. Ratio ea vis animæ est, quæ rerum corporearum naturas, formas, differentias, propria & accidentia percipit, & omnia quidem incorporea, sed non extra corpora nisi ratione substantiæ.

Abstrahit

Abſtrahit enim à corporibus, quæ fundantur in corporibus non actione, ſed conſideratione. Natura nempe ipſius corporis, ſecundum quam omne corpus eſt, nullo modo utique corpus eſt. Intellectus ea viſ animæ eſt, quæ inuiſibilia percipit, ſicut angelos, dæmones, animas, & omnem ſpiritum creatum. Intelligibilis ea viſ animæ eſt, quæ immediatè ſupponitur Deo. Cernit ſiquidem ſummum verum & vere incommutabilem. *Iohannes de Rupella.* Nota quod tres vltimæ differentiæ ſcilicet ratio intellectus & intelligentia comprehenduntur ſub virtute intellectiua ſiue rationabili. Cuius virtutis nota triplicem actum, inueſtigare, diſcernere & retinere, ſecundum inueſtigationem eſt ingenium, ſecundum rationem diſcretio, ſecundum memoriã retentio. Ingenium igitur inquiri ignota, Ratio diſcernit inuenta, Memoria recondit iudicata.

De mutua illorum connexione.

CAPVT III.

H *Ugo ubi ſupra.* Sic ergo anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporis ſimilitudines, Ratione corporum naturas, Intellectu ſpiritum creatum, & quicquid ſenſus percipit imaginatio repræſentat, cognitio format, ingenium inueſtigat, ratio iudicat, memoria ſeruat. Intelligentia comprehendit, & ad meditationem ſiue contemplationem adducit. Ingenium id eaque viſ animæ eſt ſiue intentio qua ſe extendit anima & exercet ad incognitorum cognitionem, ſic fit aſcenſus ab inferioribus ad ſuperiora, & ima à ſummis dependent. Intellectus namque quædam imago & ſimilitudo eſt intelligentiæ, ratio intellectus, rationis phantasticus ſpiritus. Cui etiam ſupremum corporis id eſt ignis quadam ſimilitudine iungitur, ut igni aer, aeri aqua, aquæ terra. Senſus iuuatur exterius, quia oculus carnis ex natura quamuis habeat facultatem videndi, nunquã tamen per ſe conſequitur viſionem nec auditum auris, niſi beneficio exterioris lucis & ſoni. Imaginatione iuuatur exterius, quia ex ſenſibus concipitur. Ratio iuuatur interius, quia ſpiritus rationalis ex dono creationis habilis ad cognoſcendum verum & diligendum bonum, niſi radio interioris lucis fuerit perſuſus, & calore ſuccenſus, nunquam conſequitur ſapientiæ cognitionem, ſeu charitatis affectum. Intellectus & intelligentia inuuantur ſuperius, quia Deus & ignis & lux eſt. Lux ergo ſplendorem emittens, ſed non amittens inflammatur affectum ad amorem virtutis, & ſicut ſolem non videt oculus niſi in lumine ſolis, ſic verum ac diuinum lumen non poterit videre intelligentia niſi in lumine ipſius. Domine inquit propheta, in lumine tuo videbimus lumen.

De differentia earum ſecundum Hugonem.

CAPVT IIII.

H *Ugo.* Anima innumerabiles differentias ſaporum, odorum, ſonorum, formarum, diiudicat, atque in his omnibus ea quæ ſecundum naturam ſui corporis ſunt appetit, fugitque contraria, remouetque ſe ab his ſenſibus certo interuallo temporum, & eorum motus quaſi per quaſdam ferias reparans rerum imagines quas per eos hauſit ſecum cateruaticè & multipliciter verſat. Cum autem vult intelligere, vel diuina, vel Deum, vel ſeipſam, ſua quoque conſiderare virtutes, abſtrahit ſe ab omnibus ſenſibus corporis, & ſpiritu ac ratione ſe conſpicit, & contemplatione ad Deum aſcendit.

Deus vero reuelatione ac diuina inſpiratione ad eam deſcendit. Meditatio ſiquidem eſt occultæ veritatis ſtudioſa inueſtigatio. Contemplatio eſt perſpicuæ veritatis iucunda admiratio. Illam itaque diuina illuminat reuelatio, ut veritatem cognoſcat. Iſtam diuina inſpiratio inflammatur ut eam diligat. In ſenſu quidem inſtrumentum eſt ſenſualitatis, & origo imaginationis. Senſus ita-

SPEC. NATVR.

A que parit imaginationem, Imaginatione cognitionem, Cogitatio meditationem, Meditatio acuit ingenium, Ingenium rationem, Ratio conducit intellectum, Intellectus intelligentiam, Intelligentia contemplationem. Contemplatio ipſam veritatem admiratur, & per charitatem in ea delectatur.

Sensus est passio animæ in corpore ex qualitatibus extrinsecis. Imaginatione eſt viſ animæ quæ figurã corporum rerum abſente corpore ſine exteriori ſenſu dignoſcit. Cogitatio eſt circa quælibet animi occupatio. Meditatio eſt frequens cogitatio modum & cauſam & rationem vniuſcuſque rei inueſtigans. Ingenium eſt viſ quædam naturaliter animæ inſita per ſe dignoſcere valens. Ratio eſt quædam viſ animæ quæ omnia diſcernit & iudicat, ſed maxime cum inhiat ſpiritualibus & imaginem Dei in ſe conſeruat. Intellectus eſt rerum vere exiſtentium perceptio. Intelligentia eſt de ſolis rerum principijs, id eſt de Deo, ideis, & de corporeis ſubſtantijs pura certa que cognitio.

Item de eodem ſecundum Ariſtotelem.

CAPVT V.

A *Riſt. in li. de anima.* Apud Platonem nihil cognoſcitur niſi per ſuum ſimile. Terram namque terra cognoſcimus, aquã aqua, & ignẽ ſimiliter per ignẽ. Dicit etiam, quod anima cognoſcit omnia, & quod non cognoſcitur res niſi per ſua principia. Iudicantur autẽ id eſt conſiderantur res aliæ quidẽ intellectu, aliæ ſcientia, aliæ vero opinione, ſeu eſtimatione, aliæ quoque ſenſu. *idem in li. 2.* Quod autẽ idem non ſit ſentire & intelligere manifeſtum eſt. Senſus enim in eſt omnibus animalibus. Intellectus autem paucis nullique cui non ſit ratio. Amplius intelligere contingit recte & non recte. Senſus autem propriorum ſemper verus eſt. Porro imaginatio aliud eſt à ſenſu & intellectu, ſed hæc non fit ſine ſenſu, ſine hac autem non fit opinio.

Et differt ab opinione, quia paſſio hæc id eſt imaginatio in nobis eſt, cum volumus præ oculis ponere res, ſicut diſpoſitæ ſunt in recordatiuis ſiue in conſeruatione & fingere formas. Opinari vero non in nobis eſt cum volumus, quia neceſſe eſt verum aut falſum dicere, id eſt aſſerere. Præterea quod phantasia non ſit ſenſus, manifeſtum eſt in his. Senſus enim aut potentia aut actus eſt, ut viſus & viſio. Sed quandoque imaginatur quod neutrum eſt, ut in ſomnis. Item ſenſus ſemper eſt præſens id eſt ſemper fit cum præſentia ſenſibilis. Imaginatione vero non. Præterea ſenſus quidem veri ſunt, phantasiæ vero falſæ. Item imaginatio fit clauſis oculis, ſenſus autem non. At vero neque phantasia eſt ſcientia aut intellectus. Eſt enim phantasia falſa. Reſtat ergo videre an opinio ſit. Opinio namque ſit & vera & falſa, ſicut phantasia. Sed opinioni quidem inhaeret fides vel ſecundum aliã translationem eſtimationem ſequitur fides, quia non contingit opinantem non credere quod eſt imago. Beſtiarum vero nulli fides inhaeret, multis tamen eorum in eſt phantasia. Amplius opinionem ſequitur fides, Fidem vero ſuaſionem autem ratio. Sed beſtiarum quibusdã videtur in eſſe phantasia, Ratio vero non. Denique phantasia motus quidã eſt videtur, & non ſit ſine ſenſu, ſed in his qui ſentiunt & quorum eſt ſenſus, phantasia ergo eſt motus à ſenſu ſecundum actum factus. Vel ſecundum aliã translationem, imaginatio eſt motus à ſenſu qui eſt in actu. Porro ſenſus quidẽ propriorum ſenſibilium verus eſt, aut paruiffimum habens falſum. Circa ſenſibilia vero communia eſt maxime decipi ſecundum ſenſum.

De modis apprehendendi.

CAPVT VI.

E *X libr. ſententiarum.* Anima ſenſibilis apprehendit formas ſenſibiles ſine cõprehenſione materiã illis ſubiectarum: & hoc non ſit, niſi quia materia eſt extra eſſentiam animæ. Formæ ſunt in eſſentia animæ. Porro omne quod apprehendit res per ſe, inter ipſum & id quod apprehendit non eſt medium. Subſtantia vero

FFF

ſimplex

simplex est huiusmodi, & forma omnis rei est ipsamet. A
Apprehendit ergo omnes formas per formam sui. Im-
pressio vero non fit nisi per applicationem imprimen-
tis ad impressum. Sensus autem & intellectus non ap-
plicatur nisi formę sensibili & intelligibili. Intelligen-
tia ergo & anima non apprehendunt res nisi per formas
suas, & forte non coniunguntur nisi cum formis prop-
ter similitudinem & conuenientiam earum in genere.
Itaque sicut *Sancti* virtus est receptibilis formarum sensi-
bilium, sic & anima virtus est receptibilis formarum
intelligibilium. Tu vero sis res sensibiles ponas intelli-
gibilium exemplum apud te, facilis erit imaginatio re-
rum intelligibilium. Omnis autem forma vnit id quod
per eam imaginatur. Denique postquā intelligētia non
habet propriam formam in se, & est apprehendens om-
nium formarum semper, necesse est vt formę rerum
omnium sint sibi formę. Omnes formę autē sustinētur
in quantitate, & quantitas in substantia. Et sicut figura
finis est formę quantitatis ac terminus circundans eam
ita scientia finis est formę intelligentiæ, & terminus
circundans eam.

*Quod diuersę vires apprehensiuę formas abstrahant
à materia diuersimodē.*

CAPVT VII.

A *Vicenna vbi supra.* Videtur autem quod omne ap-
prehendere nihil sit, nisi apprehendere formam
apprehensibilem abstractam à materia aliqua abstra-
ctione. Species autem abstractionis diuersę sunt, & gra-
dus earum differentes. Formę namque materiali prop-
ter materiā accident dispositiones, & alia quę non ha-
bet ex sui essentia, vel secundum quod est forma. Vnde
abstractio illius à materia aliquando fit non sine illis ap-
pendicijs adherentibus prope materiā. Aliquando vero
est perfecta abstractio illius à materia, & ab alijs appen-
dicijs. Itaque sensus cū apprehendit formam, abstrahit
quidē illam abstractione vera, sed necessariū est ei ad ef-
se materiā, vt hæc forma apprehendatur ab illa.

Imaginatio vel imaginatiua discernit formam à mate-
ria maiori discretionē, capit enim eam sine materia, ita
quod ad hoc, vt hæc subsistat in illa, non est necesse ma-
teriā existere, quoniā abstrahit eam perfecta collatione
quam habet cum materia. Non tamen diuidit eam ab
accidentibus materialibus. Itaque sensus non denudat
formam à materia perfectē, nec ab accidentibus mate-
terię. Sed imaginatio denudat quidem illam à materia,
nondū autē ab accidentibus materię. Formę namque
sunt in imaginatione secundum quod sunt sensibiles, &
secundū quantitatem aliquā & sitū. Nō potest autē ima-
ginatio formā apprehendere in tali dispositione in qua
possibile est omnia illius speciei indiuidua conuenire.
Homo enim imaginatus est sicut vnus ex hominibus.
Estimatio vero transcendit aliquantulum hunc ordinē
huius abstractionis, quoniā apprehendit intentiones
quę non sunt in materijs, quamuis accidat eis esse ma-
teria, vt bonitas, malitia, & his similia, non sunt res ma-
teriales in se, alioquin non intelligerentur sine corpore.
Accidit tamen eis esse in rebus materialibus. Hęc au-
tem & similia tantum apprehendit estimatio. Hęc ab-
stractio vicinior est simplicitati quam duę primę. Non
tamen expoliat formam hanc ab accidentibus materię,
quia particulariter apprehendit eam, & secundū vnā
quamque materiā, & secundum comparisonem eius
ad illam, ligatamque cum forma sensibili, ac stipatam
accidentibus materię.

Virtus autem intellectiua capit formas quę non sunt
materiales vllō modo, nec rerum materialium, sed ab
omni colligatione cum materia denudat. Apprehen-
dit ergo eas apprehensione nuda à materia omni mo-
do. Et in eo quidem quod est ex seipso nudum à mate-
ria res manifesta est, vt scilicet cum apprehendit omni-
no intellectuālia. Id autem cuius esse materiale est, vel
quod habet esse in materia, abstrahit à materia & ab
omnibus appendicijs materię quę cum ipso sunt, &

apprehendit illud apprehensione nuda, v.g. hominē se-
cundum quod de pluribus prædicatur sequestratum ab
omni quali & quanto & vbi & situ materialibus, nisi
enim denudaretur ab his non esset aptum de omnibus
prædicari.

De vi apprehensiuę sensibili.

CAPVT VIII.

H *Vgo vbi supra.* Anima sensibilis animalia bruta
vegetat aque sensificat. In quibus etiam quedam
habēt sensum & non imaginationem, quādā autē vtrū-
que. Cumque plus sit sensificari quam vegetari tantū,
perfecto constat hanc vim esse subtiliorē quā vegetabi-
le, quę magis etiam incorporea natura appropinquet,
cum imaginationē format, quam cum sensum præstat.
Iohānes de Rupella. Et vis quidē sensibilis diuiditur primo
per cognitiuam & motiuam. Cognitiua vero siue ap-
prehensiuā sensibilis duplex est, quędā enim apprehensio
est modo materiali, quādā autem modo animali. Prima
est apprehensio phantasia. Dicitur enim operās per mo-
dū nature, quę semper vno modo est, & quę nō regitur
nec persuadetur ratione, sicut in somnis patet, vbi eius
operatio maxime apparet. Nā operatur quidē semper,
sed anima intentata circa sensibilia singula nō attendit
continuum operationē ipsius phantasia. Relinquitur ergo,
quod eius apprehensio est in modū nature, & in-
quantum huiusmodi consideratur vt natura quādā, &
dicitur phantasia, nec est obediens rationi. In quantum
vero consideratur, vt sensus, sic dicitur sensus commu-
nis, & subijcitur rationi. Cognitiua vero siue ap-
prehensiuā modo animali, hoc est cum inobediencia ratio-
nis subdiuiditur. Nam quędā est apprehensiuā exte-
rior, quędā interior.

De sensibili apprehensiuā exteriori.

CAPVT IX.

H *Alis in lib. regalis dispositionis.* Virtus quidē exterioris
sentiens, est illa, quę singula mēbra sentientia in
rem sensam immutat, & hæc in quinque sensus diuidi-
tur. Visus ceteris subtilior est. Vnde & remotiora quā
ceteri cōprehendit, & eius natura est ignea. Ignis quidē
species sunt tres, flāma scilicet & rubor, & lumē. *Natura
vero visus est natura luminis* eiusque; res sensa lux est diu-
turna. Post visum in subtilitate est auditus, cuius natura
est aerea, eiusque; sensa res est aer, & quę sunt in aere per-
cussiones. Post hęc est odoratus, huius sensa vapores
sunt, quorū natura ex aquę & terrę naturis est cōtem-
perata. Subtilitatem eius sequitur gustus, cuius natura
quę & aquę est, sensa vero sapes quę ex humida re
generantur. Omnibus autem spissior est tactus, qui &
terrę comparatur, eiusque sensum est terra, & ipsius ac-
cidentia durum & molle, calor & frigus.

Aristot. in lib. de sensu & sensato. Sensus inest animę
per corpus & animali secundum quod animal est, vnū-
quęque sensum habere necesse est proprieque tactum
& gustū. Ceteri vero propter exteriora proficientibus
eorū insunt. Omne autē sensibile velut in colore album
& nigrū, in sapore dulce & amarū, & in omnibus alijs
sunt vitia contraria. Omniaque simplicia magis sunt
sensibilia quā commixta, sicut vinum intemperatū quā
temperatum. *Idem in li. de anima 2.* Sentire quidē duplex
est, potētia scilicet & actu, potentia nāque vidēs videre
dicimus, etiā si fortē sit dormiens. Sensus autem in actu
singularium est, scientia vero vniuersalium. Et hæc vni-
uersalia quodammodo sunt in ipsa anima. Vnde intel-
ligere quidem est in anima quando vult, sentire vero
non semper, sed necesse est esse sensibile scilicet extra
agens. Ipsorū namque sensuum non est sensus: nō enim
sentiunt se. Sicut ergo combustibile non comburit
seipsum sine combustiuo, ita sensitiuum non sentit sine
alijs quę sunt extra, idest medijs & organis, in qui-
bus scilicet dominantur quatuor elementa, quorū
est sensus per se. Actiua ergo operationis sensibilis

extra

Sensus ve-
quirit ma-
teriam.

Intellectus.

Visus.
Auditus.
Odoratus.
Gustus.
Tactus.

Scientia
vniuersalis.

extra sunt, ut visibile odibile &c. id est principia actiua, in sensu extra. Nec manet species sensibilis in sensu, nisi quamdiu sensibile extra eius mouet sensum, sed species vitrius ad phantasia fertur. Sensus ergo in ipso moueri & pati accidit, id est sentire fit per aliquam passionem & actum a sensibilibus, a quibus scilicet alteratur sensus aliquo modo. Est enim de virtutibus passiuis & non actiuis. Omnia vero patiuntur & mouentur ab actiuis. Et pati quidem est quandoque a simili, quandoque a dissimili. Passiuum autem assimilatur, id est agenti simile efficitur. Itaque sentire pati quidem est. Omnia vero sentimus per medium. Vnde cum sensibilia fuerint posita supra sentiens, omnino non sentiet, Omne autem habens sensum, habet phantasia & appetitum siue imaginationem & desiderium, & etiam tristitiam & letitiam, siue triste & dulce. Appetitus enim dulcis est.

De instrumento, vel medio sentiendi

CAPVT X.

EX verbis Aug. super Gen. Cum autem corpus hominis compositum sit ex quatuor elementis, quorum quedam subtiliora sunt, quedam crassiora. Vnūquodque eorum quanto subtilius tanto nature spiritali vicinius id est anime. Vnde anima cui inest vis sentiendi atque mouendi per subtilius corpus agitatur vigore in sentiendi scilicet per ignem. Inchoat itaque motum in omnibus sensibus a subtilitate ignis, sed in omnibus ad idem peruenit. In visu enim peruenit represso calore vsque ad eius lucem. In auditu enim calor ignis penetrat vsque ad liquidiorum aerem, in olfactu transit aerem purum, & peruenit vsque ad humidam exhalationem, vnde hæc crassior aura existit. In gustu transit hanc, & peruenit vsque ad humidam corpulentiorum: quæ enim sapiunt ipsius oris humori commiscetur, ut sapiant etiam si arida videantur quando accipiuntur. In tactu autem penetrato atque traiecto corpulentiori humore, peruenit vsque ad terrenam grauitatem.

Vnde quidam subtilissima consideratione referunt hos quinque sensus per ordinem ad quatuor elementa, ex quibus conuenit mundus, & ex quibus corpus hominis compositum est, qui dicitur microcosmus id est minor mundus. Dicunt enim oculos pertinere ad ignem, Aures ad aerem, Olfactum & gustum ad aquam id est ad naturam humidam. Olfactum quidem ad humidam exhalationem, quibus hæc aura crassatur. Gustum vero ad humores corpulentiores. Tactum vero ad terrenum elementum. Vnde & hic sensus viget per totum corpus, quod maxime ex terra subsistit. Ignis tamen in omnibus sensibus omnia cetera elementa penetrat, ut motum in eis faciat. Ideo etiam priuatione caloris sensus obtunduntur, cum corpus scilicet nimis frigescit, quia motus pigrescit qui ex calore inest corpori, dum ignis aera, & aer humida, & humor terrena afficit scilicet subtilioribus crassiora penetrantibus.

Qualiter omnes sensus & voluntarij motus a cerebro diriguntur.

CAPVT XI.

OMnes autem sensus & motus voluntarij diriguntur a cerebro. Nam in anteriori parte cerebri est quedam qualitas ignis luculenta, quæ quasi eliquari & tubulare ostenditur in excelsum cerebri locum tanquam in cælum corporis nostri. Vnde & radij oculorum emicant, & de cuius medio quasi centro quodam non solum ad oculos sed etiam ad sensus ceteros tenues fistulæ deducuntur scilicet ad aures & nares, & ad palatum propter audiendum & olfaciendum & gustandum. Tactus etiam qui per totum corpus viget, ab eodem cerebro diriguntur per medullam cervicis, & per illam quæ continetur in ossibus, quibus spina dorsalis conficitur, ut inde tenuissimi quidam riuuli per cuncta

membra se diffundant, qui tangendi sensum vbi que faciant, & his quinque sensibus quasi quibusdam nuncijs accipit anima quicquid de rebus corporalibus ad eius noticiam peruenit. Et quoniam anterior pars cerebri vnde omnes sensus distribuuntur ad frontem collocata est, & in facie sunt ipsa organa sentiendi excepto tactu, qui per totum corpus diffunditur, qui tamen ipse ab eadem cerebri anteriori parte ostenditur habere viam suam, ut dictum est scilicet quæ retrorsum per cervicem atque verticem ad medullam spinæ dorsalis deducitur, vnde & ipsa facies habet sensum tangendi sicut & totum corpus, exceptis illis quatuor qui in sola facie prelocati sunt. Ideo in Genesi de infusione anime in corpore Adæ, quæ illud totum viuificaret & sensificaret specialiter facies exprimitur & dicitur. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.

Anterior enim pars id est facies merito posteriori præponitur, quia & ista ducit, illa sequitur, & ab ista sensus ab illa motus dirigitur. Ideo recte eam præcedit, sicut consilium præcedit actionem. Sed quia motus corporalis qui sequitur sensum, sine interuallo temporum nullus est. Agere autem interuallo temporum motu spontaneo non valemus, nisi per adiutorium memoriæ. Ideoque in cerebro tres quasi ventriculi esse demonstrantur. scilicet vnus anterior ad faciem, a quo est sensus omnis, ut dictum est. Alius posterior ad cervicem, a quo est motus omnis. Tertius inter vtrumque in quo viget memoriæ, quæ nunciat corporis motus præcedentes in qualibet operatione, vel ambulatione, ut homo mediante sensu continet sequentes motus cum præcedentibus. Cum enim sensum sequitur motus, non potest homo conijcere quid faciendum est, si fuerit oblitus quod fecit, & ita auertit vel sistit imperandi nutum a ministerio motus, vel operationis, ut quandoque nesciat quod fecit vel quo vadit, quia anime intentio auersa a memoria in aliquam cogitationem vehementer applicata est.

Qualiter sensus sit sensibilibus susceptiuus.

CAPVT XII.

Aristoteles ubi supra. Sensus est susceptiuus sensibilibus specierum sine materia sicut cera annuli sine ferro & auro signum recipit. Nihil autem sine calore sensitiuum est, quia videlicet nullus sensus potest actionem suam facere cum in frigidatur. Sensibilia quoque intensa corrumpunt instrumenta sensuum. Porro si deficiat nobis aliquis sensus, necesse est organum nobis deficere. Est autem vnus & idem actus sensibilis & sensitiuus id est sentiendi, sed ipsorum esse non idem. Guibelmus de Conchis. Arist. quoque in metaphysica sensum ita diffinit. Sensus est animati corporis applicatione non leuis exteriorum mutatio, sed quomodo in omni sensu sit exteriorum applicatio, & quomodo animatum corpus inde mutetur, tractando de vnoquoque dicitur. Omnium vero sensuum quedam aerea substantia est instrumentum quam oportet in naturam rei sensu mutari prius quam sit sensus. Albertus. Sensus itaque dicitur potentia passiuæ, non quia recipiat formam quæ transmutat substantiam suam in substantiam eius secundum esse, sed potius transmutatur in speciem sensibilem secundum intentionem. Et hæc potentia tres habet gradus, sicut etiam potentia sciendi. Dicitur enim scientia sciendi sicut in puero qui est de numero scientium secundum possibilitatem nature tantum. Et hæc potentia dicitur remota & materialis & imperfecta & indisposita. Dicitur etiam sciendi potentia in discere nondum habitum habere, qui tamen iam cognoscit in parte, & hæc est potentia disposita & propinqua. Tertius est gradus potentie, quæ cõpleta est per habitum perfectum. Et hæc dicitur potentia per actum cõpleta. Similiter etiam in sensu. Cum enim anime potentia coniungitur organo, tunc est potentia ad sensum in primo

Cum anterior pars faciei præponitur posteriori.

Sensus quid?

Potentia tres gradus habet.

gradu. Cum autem dispositio sit per spiritum animalem & calorem naturalem & organi harmoniam, tunc est potentia sensus in secundo gradu. Cum vero speciem habet sensibilem, tunc est in tertio gradu, scilicet potentia per actum completa.

Qualiter sensus dicatur esse sensibilis & non sensibilis.

CAPVT XIII.

Sicut autem de visu dicit Aristoteles in 2. libro de anima, quod visus est visibilis & inuisibilis. Et quod tribus modis est inuisibile, sed nullo modo visibile. Et vis visibile propter paruitatem. Et corruptivum visus propter excellentiam, ita dicimus, & de alijs sensibus. Notandum ergo quod cum dicitur visus est inuisibilis, hęc propositio in adiuncta visibili per compositionem priuare potest obiectum visus respectu visus, vel respectu harmonie ipsius. Si respectu visus tunc inuisibile dicitur non habens colorem, tamen aptum natum habere, sicut aer vel aqua. Si vero respectu harmonie, potest hoc fieri secundum duplicem modum scilicet secundum diminutionem, tunc inuisibile dicitur quod paruum habet inuisibilitatis duritiam, vel secundum excessum, tunc inuisibile dicitur, quod nimis est lucidum. Similiter etiam de auditu dicimus scilicet quod auditus est audibilis, & non audibilis.

Non odibile dicitur dupliciter.

Et non audibile dicitur duobus modis. Primus est secundum quod priuat actum audibilem potentiam relinquendo. Et secundum hoc dicitur non audibile ad sonum sine vacuum sono. Alius est secundum quod priuat harmoniam obiecti ad auditum. Et hoc iterum secundum duplicem modum, videlicet excessum, & hoc est excellens corrumpens sensum. Et secundum diminutionem, quando scilicet minus immutat auditum, quam immutabilis ad audiendi actum. Similiter etiam gustus est gustabilis, & non gustabilis. Et non gustabile dicitur tribus modis, vno modo scilicet per priuationem habitus, sic non gustabile est insipidum. Alio modo per priuationem harmonie ad sensum, sicut excellens est non gustabile, quia corrumpit gustum. Tertio per priuationem harmonie ad immutationem gustus secundum immutantis debilitatem, sic non gustabile dicitur quod paruum habet saporem. Denique similiter & tactus est tangibilis & non tangibilis. Et non tangibile tribus modis dicitur, videlicet aptum natum tangi, & non actu. Vel corrumpens tactum propter excellentiam, sicut calidum ignis, vel paruum habens tactum, sicut aer.

De sensibili per se & per accidens.

CAPVT XIII.

Distinguitur autem sensibile tripliciter ab Aristotele, horum inquit duo quidam dicimus sentire per se, vnum autem per accidens, deinde vero quæ sentiuntur per se, aliud quidem proprium est vniuscuiusque, aliud vero omnium commune. Dico autem proprium quod non contingit altero sensu sentire, & circa quod non contingit errare, vt est coloris visus, & soni auditus. *Communia vero sunt quinque scilicet, motus, quies, numerus & magnitudo.* Porro secundum accidens sensibile dicitur, vt si album quod diarrij filius. Hoc enim secundum accidens sentitur, quoniam diarrij filium esse accidit album quod per se sentitur. Sed nota quod sensibile per se duobus modis dicitur, sc. quod est oppositum ei quod est per accidens. Et secundum quod ei quod est per aliud. Et cum dicit Arist. quod sensibile per se est proprium & commune, accipit per se secundum quod opponitur per accidens, & ideo sic ordinanda est diuisio. Sensibile quoddam est per se, & quoddam per accidens. Sensibile quoque per se, quoddam est per se commune, quoddam proprium. Nihilominus tamen per accidens dicitur duobus modis, dicitur enim

Sensibilia communia sunt quousque.

per accidens oppositum substantiali, & oppositum immediate conuenienti. Nam fortem dicimus esse album per accidens, eo quod substantialiter non est albus. Dicimus etiam fortem esse animal rationale per accidens & mortale. Non quia non sit hoc substantialiter, sed quia hoc immediate non conuenit ei, scilicet in quantum fortes est, sed in quantum homo est. Secundum hunc enim modum dicit philosophus quod isocheli accidit habere tres angulos duobus rectis aequos. Per se vero inest triangulo. Notandum est ergo, quod ad hoc quod aliquid sit sensibile per se & proprium tria exiguntur, scilicet quod non sentiatur alio sensu per se, & quod circa ipsum non contingat errare illum sensum cuius est sensibile, & quod substantia sensus illius organi apta nata sit pati ab illo, & non ab alio, sicut visus coloris est, quem non contingit sentire per se auditu, vel olfactu, vel aliquo alio sensu. Et circa colorem non errat visus.

Licet enim circa compositionem coloris cum subiecto vel diuisionem ipsius ab ipso contingat error, tamen circa colorem nunquam est error. Visus enim semper rubeum dicit esse rubeum, componere autem rubeum cum hoc subiecto quod est cuprum, vel cum hoc subiecto quod est aurum, non est visus, sed sensus communis vt infra habetur. Et circa illam compositionem & diuisionem frequenter contingit mentiri, multi enim crediderunt cuprum esse aurum, & multi mel fel putauerunt, eo quod citrinum est vtrumque, similiter organum visus non immutatur nisi a colore, & non a sono vel odore, & sic est de alijs sensibus & sensibilibus, quæ autem exiguntur ad sensibile commune, infra dicentur. Sensibile vero per accidens dicitur hic per oppositum ad substantiale. Substantiale enim sensibile est quod ex sui forma facit sensum. Vnde per accidens est illud quod non facit sensum ex sui forma, sed potius coniungitur in eodem subiecto cum illo quod per se facit sensum: sicut album per se obiectum est visus, id autem quod cum albo est in eodem subiecto per accidens sentitur a visu. Sicut dicit philosophus, quod visus per accidens sentit dulce, quia album est dulce, & visu per accidens sentimus filium diarrij quia album est filius diarrij, & sic de alijs. Cum autem dicit philosophus quod sensata communia sentimus per accidens proprijs sensibus, non accipit per accidens secundum quod substantiali opponitur, sed prout opponitur immediato. Figuram enim non sentimus sensu proprio gratia sui & immediate, sed gratia proprijs sensibilibus inuenti in figura & magnitudine.

Visus circa qua fallit.

Qualiter sensibile sit in obiecto & in medio, & in sensu.

CAPVT XV.

Manifestum est autem quod sensibile in obiecto habet secundum naturam esse. In sensu vero habet esse intentionis id est speciei, quæ principium est cognitionis sensibilis. Videtur itaque quod in medio habeat esse medio modo. Econtra vero per quasdam rationes quas ponit Aristot. in libro de anima secundo videtur, quod nihil patiatur a sensibili nisi sensus, & ita quod sensibile nullo modo sit in medio. Ideoque dicimus, quod reuera in tribus sensibus quæ sunt per medium extrinsecum sensibile aliud in obiecto, & aliud in medio, & aliud in sensu habet esse. Nam in obiecto quidem habet esse materiale. In sensu vero tantum esse spirituale, in medio autem sensibile. Color quidem qui scilicet est sensibile proprium siue obiectum visus, est in re colorata tanquam in materia, in aere vero tanquam in medio, sicut dictum est supra. Sed sensibile auditus scilicet sonus secundum esse suum, in medio scilicet in aere est, vt in materia, non tamen agit in auditum actione materie, sed actione medij, & similiter est de odore.

Et vt hoc intelligatur, notandum, quod actio materie proprie est actio qualitatum transmutantium materiam siue

naturam.

naturaliter, ſiue violenter, vel ſi non tranſmutat materiam, tamen diſponit eam ſecundum qualitatem propriam. Et propter hoc aer habens colorem vt medium, non agit actione materię ſecundum colorē, quia nihil colorat. Similiter habens ſonum non agit actione materię ſecundum ſonum, quid illud quod mouet, non facit ſonare. Sed bene ſecundum modum violenti aliquando agit actione materię, quia impuſus à tonitru ſcindit lignum, ſed tamen actione medię, & non materię agit in ſenſum, facit enim ſenſum in actu per ſenſibile, quod vt in medio eſt in ipſo. Et propter hoc ſenſibile quod eſt in medio, non eſt in potētia, ſed ſecundū quod eſt in materia & ſenſu eſt in actu. Aliquod tamen ſenſibile in aliquo vno eſt vt in materia, & vt in medio, ſicut ſupra de ſono eſt expeditum. Et hoc eſt quod dicit philoſophus, quod colores & ſoni & odores in aere ſunt, ſicut in tranſitu & in via. In ſenſu autem & obiecto ſecundū actum, quia ſenſibile & ſenſus eſt vnus actus, vt dicit philoſophus. Et per hoc patet ſolutio ad rationes philoſophi, quę tantum ſunt de ſenſibili, quod eſt per mediū extraneum, quia ſenſibile in medio, ſicut in medio non eſt niſi ſecundū viam & potētiam & tranſitum. Sed ſi eſt in medio, vt in materia, tunc mediū eſt in ratione obiecti, & non in ratione medię. Et tunc ſenſibile eſt in actu. Duo ſenſus autem qui ſunt per mediū intra habēt ſenſibilia quę actu ſūt, & in obiecto, & in medio, & in organo, & ſenſibilia eorū eſſe ſpiritualia acquirunt per ſpiritu animalē attrahentē & deferentē intentiones ipſorum ſenſibiliū ad cerebrū. Et hoc patet, quia intentio calidi per ſpiritum attractiuum animale ab origine tractus non calefacit cerebrum.

Qualiter forma ſingularis recipiatur in ſenſu.

CAPVT XVI.

Praterea dicit Ariſtot. in ſecundo de anima, quod ſenſus communis eſt ſuſceptiuus ſenſibiliū ſpecierum ſine materia. Et ad hoc dat exemplum in cera, quę recipit figuram annuli ſine materia eius, quę eſt ferrum vel aurum. Idem etiam per rationem probatur, quia ſcilicet materia coloris eſt colorata res, vt lapis vel equus, quę ſcilicet res in oculo recipiuntur, licet eorū ſpecies ibi recipiantur. Similiter eſt & in alijs ſenſibus.

At contra hoc poſſet aliquis obijcere, quod in hoc differunt vniuerſale & ſingulare, quod vniuerſale eſt à forma, & ſingulare à materia, & appendicijs materię. Si ergo ſenſus eſt ſingularis, erit eorū quę ſunt cum materia & appendicijs materię, ſicque non erit receptiuus ſenſibiliū ſpecierum ſine materia. Præterea dicit Auicenna, quod omnis forma eſt vniuerſalis, & non particularis niſi per naturam. Si ergo ſpecies ſenſibilis ſine materia eſt forma materię coniuncta, erit vniuerſalis, & ita ſi ſenſus recipit ſpecies ſenſibiles ſine materia, recipiet vniuerſalia, quod fieri non poſſet.

Dicitur itaque quod aliud eſt ſingulare ſecundum eſſe naturę, & aliud intentio ſingularis in anima: Nam ſingulare ſecundum eſſe quod habet in natura, eſt à materia, ſed intentio ſingularis in anima eſt ab appendicijs materię, quę ſunt præſentia materię, & apprehenſio ipſius cum hic & nunc & ceteris indiuiduantibus. Et illa bene ſunt in ſenſu, licet materia ſecundum eſſe non ſit in ſenſu. Ceterum forma quantum eſt de ſe, ſemper communicabilis eſt multis, & quod non communicatur ſecundum eſſe eſt à materia. Intentio tamen incommunicabilitatis & ſingularitatis eius eſt ab appendicijs cum quibus apprehenditur in ſenſu. Denique particulare ſicut & ſingulare ſecundum eſſe eſt à materia, ſed ſecundum intentionem ab appendicijs materię, cum quibus apprehenditur à virtutibus ſenſibilis animę, & ab illa intentione particularis intellectus abſtrahit intentionem vniuerſalis.

De numero & nominibus ſenſuum.

CAPVT XVII.

Iſidorus in lib. Etymologiarum II. Senſus itaque corporis quinque ſunt, viſus, auditus, guſtus, odoratus & tactus, ex quibus duo aperiuntur & clauduntur, duo ſemper patentēs ſunt. Senſus autem ideo dicti ſunt, quia per eos anima ſubtiliſſimē totum corpus agit vigore ſentiendi. Vnde & præſentia nuncupantur, quod ſunt præ ſenſibus, ſicut præ oculis quę præſto ſunt oculis. Viſus eſt qui à philoſophis humor vitreus appellatur. Hunc autem quidam aſſerunt fieri aut externa ætherea luce, aut interno ſpiritu lucido per tenues vias à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione ſimilis materię viſum dantes.

Viſus autem dictus eſt quod viuacior ſit cæteris ſenſibus ac præſtatio ſiue velocior ampliusque vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia, vicinior eſt enim cerebro, vnde omnia manant. Ex quo fit, vt ea quę ad alios pertinent ſenſus videre dicamus, veluti cum dicimus, vide quomodo ſonat, vide quomodo ſapit &c.

Auditus appellatur, quod voces hauriat, hoc eſt aere reuerberato ſuſcipiat ſonos. Odoratus quaſi odoris attractus; tracto enim aere ſentitur, ſic & olfactus quod odoribus aſſiciatur. Guſtus à gutture dictus eſt. Tactus eo quod pertractet & tangat, & per omnia membra vigorem ſenſus aſpergat. Nam tactu probamus quicquid cæteris ſenſibus iudicare non poſſumus. Duo vero genera tactus eſſe patet. Nam aut extrinſecus venit quod feriat, aut intus in ipſo corpore oritur. Vnicuique autē ſenſui propria natura datur. Nam quod videndū eſt oculis capitur, quod audiendū eſt, auribus, Mollia & dura tactu æſtimantur, Sapor guſtu, odor naribus ducitur. Ari. in 3. li. de anim. Guſtus vero quidam tactus eſt, & hi quidē ſcilicet guſtus & tactus neceſſarij ſunt animali, cæteri vero propter bonū ſunt, id eſt propter bene eſſe. Viſus quidē vt videat in aere & aqua. Guſtus autē in alimento dulce ſentiat & amarum. Et de olfactu ſimiliter. Auditus vero vt ſignificet ſibiipſi ſicut & lingua, vt ſignificet aliquid alteri propter hoc autem oſſibus, & capillis & huiusmodi partibus non ſentimus, quia terrenę ſunt. Idem in li. de animalibus. Tactus quidem in homine ſubtilis eſt pluſquam alij ſenſus, & poſt eum guſtus. Cæteri vero ſenſus hebetiores ſunt in homine pluſquam in animalibus.

Philoſophus. Conueniunt autem quinque ſenſus in hoc quod ſunt potētia paſſiue. Sentimus enim intus ſuſcipientes niſi extra mittentes. In hoc quoque quod quilibet ſenſus indiget obiecto medio organo & ſpiritu. Vnde forma abſtracta eſt primo in medio, ſecundo in organo, tertio in ſpiritu, quarto in potētia ſenſibili, quinto in rationali. Item in hoc quod ſenſibile poſitum ſupra ſenſum non ſentitur. Differunt autem in hoc, quod tactus & guſtus neceſſarij ſunt, cæteri vero non, ſed ſunt propter melius. In hoc etiam quod guſtus & tactus habent mediū intrinſecum quod eſt pars animalis, cæteri vero extrinſecum.

De ratione numeri corporum.

CAPVT XVIII.

Albertus. Quod autem non ſint ſenſus præter quinque probat. Ariſto. in 2. de anima duplici ratione. Vna ſumitur penes numerum organorum. Altera vero in adductione animalium ſentientium. Prima itaque ratio per diuiſionem colligi poſſe hoc modo. Organum quod habet naturam receptiuam ſecundum quam habet mediū, vt ex ſuperioribus patet, aut eſt extrinſecus, aut intrinſecus, vel hoc eſt ſimplex vel compositum: ſi eſt compositum, tunc mediū eſt organum tactu. Si autem eſt ſimplex mediū, aut eſt ſiccum aut calidum, aut humidum aut frigidum, ſed non poſſe eſſe de natura calidi vel frigidi, quia qualitates

huiusmodi actiue sunt. Natura autem medij passiva est, eo quod receptiua sensibilis. Similiter non potest esse de natura sicci, quia siccum repugnat receptioni, ergo relinquitur, quod sit de natura humidum, ergo erit de natura aerei humidum vel aquei, non autem de natura aerei. Aereum enim humidum non potest incorporari, ut habetur in lib. de sensu & sensato. Sed omne intrinsecum animali necesse est ipsi incorporari. Et sic relinquitur quod sit de natura humidum aquei, & sic habetur medium in gustu. Si autem est extrinsecum, tunc necesse est ipsum esse simplex, quia compositum est possibile ad animationem, extrinsecum autem secundum quod extrinsecum impossibile. Et tunc cum calidum & frigidum nihil operentur ad naturam medij, siccum autem repugnet. Oportebit iterum esse humidum ad hoc quod recipiat impressiones sensibilium. Aut ergo recipiet per actionem agentis naturaliter, aut agentis violententer. Si primo modo, tunc est natura diaphani in medio. De cuius natura est organum visus, quia lumen est actus corporis quinti principaliter, ut supra ostensum est. Si secundo modo, tunc esset per actum frigidi, vel per actum calidi. non autem per actum frigidi, quia frigiditas sistit motum. Ergo per actum calidi, quod est diffusivum sicci vaporatiui. Si autem per motum violentum tunc est medium in auditu, de cuius natura est instrumentum auris. Sed quia aliquis potest querere, an per organum vnus sensus sentiantur plura sensata genere in sensu apprehendente per medium distans. Ad hoc dicit Aristoteles. quod hoc non est conueniens, quia tunc compositio illius organi apta esset ad diuersa genera, quod non potest esse, cum simplex in organo vno non dominetur, nisi secundum vnā naturam, ut secundum naturam diaphani in oculo, & secundum naturam fractiui tremantis in aure. Eadem ratione non potest dici, quod per duo organa diuersorum sensuum accipiatur vnus sensibilis, quia hoc esset superfluum ponere in natura.

Nota de luminina.

Quaestio. Resp.

Ratio.

Præterea hoc probatur per inductionem, quia in nullo animali inueniuntur plures quam quinque sensus, licet pauciores in aliquo inueniantur. Et istæ sunt rationes philosophi.

De eodem.

CAPVT XIX.

Si quis aliter vellet dicere, posset probare numerum sensuum ex parte sensibilium, & ex parte mediorum, & ex parte ipsorum sensuum.

3. Ratio ex parte sensibilium.

Et ex parte sensibilium sic, sensibilis aut est commixtum in simili complexionione cum esuriente aut simplex. Si primo modo, aut sentimus secundum ipsa complexionantia, & est sensibilis tactus. Aut sentitur secundum sequelas complexionionis proximas, & hoc duobus modis scilicet coniunctum vel remotum. Et si primo modo tunc est sensibilis gustus. Si secundo modo tunc erit sensibilis odoratus. Si autem est simplex non coniunctum complexionantibus necessario. Aut est motiuum sensus per agens secundum naturam, & sic est sensibilis visus. Aut per agens violentum, & sic est sensibilis auditus.

4. Ratio ex parte mediorum.

Ex parte mediorum sic, medium aut est intra, aut extra. Si intra aut est intrinsecum sensibili, aut est extrinsecum. Si primo modo tunc est medium in tactu, si secundo modo tunc est medium in gustu. Sapor enim sentitur per commixtionem ad humidum, quia humidum subiectum saporis est. Si autem est extrinsecum, tunc oportet quod sit simplex. Aut ergo ipsum est in ratione medij tantum non materiae, & sic est medium in visu. Aut in ratione medij & materiae, & hoc duobus modis, aut enim secundum suum esse simplex est medium & materia, & sic est medium in auditu, quia aer secundum suum esse simplex medium est & materia soni. Aut est medium & materia per alterum quod commiscetur ipsi, & sic est medium in odoratu. Aer enim & aqua sunt media odoris per siccum vaporatiuum tantum quod commiscetur eis.

A Ex parte sensuum sic, sensus aut est ad esse, aut ad bene esse, ut dicit Arist. in 3. de anima. Si primo, aut est ad esse constituendo, & sic est tactus. Aut conseruando, & sic est gustus. Si ad bene esse, aut secundum regimen in cibo, aut secundum regimen in motu processiuo. Si primo, tunc est odoratus. Si secundo modo, aut secundum rectum motum, aut secundum motum circularē. Si primo modo tunc est visus, si secundo modo, tunc est auditus. In homine vero isti tres sensus alio modo sunt ad bene esse, ut probat Aristot. in lib. de sensu & sensato. Est enim in homine cerebrum multum frigidum & humidum. Et ad illius conseruationem est odoratus, ut supra ostensum est. Visus autem & auditus proficiunt ad sapientiam. Et secundum quod sapientia est per inuentionem, & sit ex differentijs & conuenientijs rerum, & sic proficit ad ipsam visus quia visus multas duricias rerum ostendit. Ut habetur in principio Methaphisicæ. Secundum autem quod est per doctrinam acceptiuam ex cognitione nominū & signorum vocalium, sic proficit ipsam ad auditus.

Ex parte sensuum.

Probat.

Color quid.

Item alia rationes ad idem.

CAPVT XX.

Iohannes de Rupolis. Aliter etiam numerus sensuum accipitur multipliciter. Primo per ordinem sensuum ad finem potissimum in homine. Nam quidam sunt ordinati ad animam, quidam ad corpus. Ad animam visus & auditus, habet enim visum, qui deseruit maxime rationali inquisitioni. Habet auditum qui deseruit disciplinæ & verbis. Ad corpus ordinati sunt olfactus gustus & tactus. Corpus enim saluatur nutrimento. Ad discendum dum ergo salubre & nociuum in nutrimento ordinantur hi sensus. Quidam enim diiudicat in distantia sicut olfactus per odorem bonum vel malum. Quidam in propinquate & hoc dupliciter, aut enim qualitates elementares, quæ antecedunt naturam ut per caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Et sic est sensus tactus. Aut per qualitates consequentes complexionem, ut est sapor, & sic est gustus.

Alia rationes ad idem.

Potest enim iterum accipi numerus sensuum secundum naturam mediorum. Nam cum sensus fiat per corpus compositum ex quatuor elementis, erit venire in cognitionem sensuum per naturas quatuor elementorum. Per naturam ergo igneæ lucis quæ radiat in oculis & colore illuminato, & per uio lucido mediante peruenit visus in suum obiectum. Per naturam vero aeris, auditus per naturam humoris, olfactus & gustus. Nam duplex est humor, in materia concretus mundabili, ut in aqua. Rarefactus in aura stabili, ut in vaporibus. Mediante ergo humore rarefacto, scilicet vapore peruenit olfactus. mediante vero humore concreto, ut saliuæ peruenit gustus. Per naturam vero terræ, hoc est solidi, ut est caro, peruenit tactus. Et hæc diuisio sumitur ab August. super Genesim. Lux enim quam tribuit ignis, ut supra dictum est, medium est in visu, aer in auditu.

Probat.

Aliter etiam potest accipi secundum duritiam modi sentiendi. Est enim sentire secundum distantiam, aut secundum applicationē. Secundum applicationē duobus modis, aut enim applicatur sensus sensibili secundum superficiem, & sic in tactu, aut secundum profunditatē, & sic in gustu. Vnde gustabile frangitur & masticatur, ut gustus veniant ad sensum intimæ profunditatis gustabilis, secundum vero distantiam est tribus modis, aut respectu sensus & sensibilis secundum vnā partē, aut secundum omnem, vel plures. Si secundum vnā, sic est sentire in visu. Non enim videmus coloratum secundum omnē partē, sed secundum illā quæ opponitur visui ex directo. Sed secundum omnē in auditu, sed secundum plures in odoratu. Auditus enim secundum quācumque partem percipit sonū. Odoratus autē odorē secundum plures non secundum omnē id est secundum emissionem vaporis ab odorabili, qui emanat ad modū fumi scilicet non secundum orbē circulariter.

Probat.

lariter

lariter admodum soni. Præterea vaporis applicatio non secundum rectum, immo magis secundum diffusionis obliquum & expansum motum. Et ideo secundum plures partes non tamen secundum omnem.

Item alia ratio ad idem.

CAPVT XXI.

Item accipitur numerus sensuum secundum numerum principiorum in rebus sensibilibus, quæ quinque sunt, quatuor scilicet elementa, & quinta essentia. Et habent inter se ordinem naturalem, prout vnum alio nobilius est. Supremum autem est quinta essentia, quæ secundum suam virtutem influentem determinat sensibile visus. Nam lux quæ est in corpore luminoso sicut sol, vel aliud cælestium corporum derelinquit in corpore transparentem sicut est aer effectum scilicet lumen. In corpore vero opaco quemadmodum est terra & omne corpus præbens resistentiam, splendorem. In corpore vero mixto colorem. Vnde dicitur *color extremas perspicuit in corpore terminato*. Secundum corpus est ignis & secundum suam virtutem efficit simile olfactus. Nam in medio deferente quemadmodum est aer, habet esse vaporis aut fumi resoluti ab odorabili virtute caloris, cuius principium est ignis. Tertium corpus est aer, cuius natura & de virtute determinatur sensibile auditus. Aer enim habet virtutem rari cum densio, vnde citissime rarefit & condensatur. In ipso autem est plus de natura rari quam densi. In aqua vero e contrario. Faciens vero sonum, duplex est causa, quædam scilicet intrinseca & quædam extrinseca. Extrinseca est motor violentus aeris, qui facit eum moueri tempore breuiore, quam additum sit suæ naturæ. Intrinseca vero causa est partium diuersarum aeris ad raras resistentia, quæ facit tremorem in aere vel aqua. Et hæc est causa immediata soni. Quartum corpus est aqua secundum cuius virtutis influentiam determinatur obiectum gustus. Humiditas enim aquosa influens ab aqua sicut ab effectiuo principio commixta substantiæ gustabili efficit saporem, & differentem secundum duritiam complexionis saporalis calidæ frigidæ vel temperatæ, subtilis crassæ vel mediocri, secundum quas sunt sapores differentes. Humiditas vero salialis recepta in corpore linguæ spongioso, perueniens vsque ad instrumentum gustus est determinans rationem medij. Quintum corpus est terra, secundum naturam cuius primo determinatur sensibile tactus. Quamuis enim elementares qualitates scilicet calidum frigidum humidum & siccum sunt sensibilia sensu tactus, hoc tamen est in quantum in composito terreo recipiuntur.

De dispositione quinque sensuum in corpore.

CAPVT XXII.

Isidorus in lib. *Erymologiarum* 11. Sicut autem præcellunt sibi corporei sensus diuersitate locorum, ita sibi virtute sentiendi præcellunt, nam præstantior est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate. Sic & aures odoratu, longius enim audimus quam odoramus. Sic oculi auribus, longius etenim videmus, quam audimus. Animus autem & loco & merito his vniuersis sensibus superferatur. In arce enim capitis constitutus, quod illi corporaliter non attingunt, iste intellectualiter contuetur. *Arist. vbi supra*. Principium sensus est in corde, duoque sensus cum corde sunt continui scilicet gustus & tactus, tres vero residui sunt in capite. In omnibus autem animalibus est sensus visus supra auditum, & supra olfactum. Recte namque fuit sensus visus circa cerebrum, quia natura sensus ipsius est frigida & humida. Est enim aqua scilicet vt superius dictum est in cap. de sensibus animalium.

Ex libro de nat. rerum. Bene quoque ordinavit natura sensuum instrumenta, quæ posuit aures in medio capitis

Arotundi, quoniam auditus audit non solum recte contra se, sed circumquaque. In posteriori quoque parte sunt positæ, quia pars illa capitis plena est aere, nec est ibi caro, neque cerebrum. Et quidem sensus auditus & odoratus viæ continuæ sunt cum aere scilicet extrinseco, plenæ spiritu naturali habente transitum ad venas subtiles à corde ad cerebrum extensas.

De ordine ipsorum.

CAPVT XXIII.

Albertus Vt autem dicit Arist. in 1. lib. de somno & vigilia. Primum organum sensus est organum tactus, quod cum impotens fuerit necesse est omnia sentiendi organa defectum sensus habere, cum autem aliquid aliorum defecerit, non est necesse hunc deficere. Est itaque tactus organum vel instrumentum fundamentum organorum aliorum sensuum. *Idem etiam dicit in li. de anima*, quod viuere inest animalibus secundum sensibile primum, & primum sensibile vocat tactum. Ex his ergo videtur, quod tactus sit sensuum primus, præcipue quia quocumque sensu posito sequitur, inesse tactum & non e conuerso.

E contrario autem dicit Damascus, quod visus est primus sensus. Quod etiam per rationem videtur, quia cum vires sensibiles sint principia cognitionis, visus autem facit cognoscere plus ceteris, quia plures duritias ostendit, vt in *Metaphisicis* legitur. Certius quoque per visum accipitur sensatum proprium quam per aliquem aliorum, vt habetur in libro de sensu & sensato. *Nos itaque dicimus*, quod sensus duplicem habet comparationem scilicet ad sensituum & ad rem sensibilem. Ad sensituum in ipsum constituendo. Ad sensibile vt in cognoscendo. Secundum primum modum tactus est sensus primus. Secundus vero gustus, qui est alimenti sensus & quidam tactus ideo dicit philosophus in 7. lib. de anima quod isti duo sensus sunt propter esse. Reliqui vero tres propter bene esse. Tertius autem est odoratus, quia sicut legitur in lib. de sensu & sensato non habent odores propriam delectationem in ceteris ab homine animalibus, nisi tantum illa quæ est cibi, quoniam odores indicant cibum. Ideoque dicitur in *Ethic.* quod canes non gaudent odoribus leporum, aut cernorum propter delectationes odorum, sed quia propinquus est scilicet ceruus ad deuorandum. In hominibus autem propriè sunt quædam delectationes eorum vt florum & aromatum. Quartus sensus est auditus, & vltimus visus, hunc ordinem sequitur.

Antenna. Porro secundum rationem cognitionis visus est sensus primus, & consequenter auditus. Tertio autem odoratus, qui ducit animalia quædam ad cibum longè distantem. Deinde gustus, & vltimo tactus, hunc ordinem sequitur Aristoteles, & etiam Damascenus, & Gregorius Nyssenus.

De organo quinque sensuum.

CAPVT XXIII.

Ioannes de Rupella. Dicit numero sensuum dicendum est de differentia organorum ac mediocri. Nota ergo quod ab anteriori parte cerebri descendentes nerui cum spiritibus sensibilibus sunt organa sensibilia perfecta in suis extremitatibus, verbi gratia, à cerebro anterior descendens quidam neruus ramificatur, ex quorum ramorum extremitatibus formantur pupille & dispositio oculorum, quæ sunt organum visus. Item alius ramus descendens ramificatur, & in extremitatibus ramorum formantur folles intra concauitatem aurium, & sunt organum auditus. Item ab eadem parte descendens ramus ramificatur in extremitatibus suis, habens ramusculos narium, & sunt organum olfactus. Quartus generatur ab eodem, sed vnitur in lingua in homine, diuisus autem manet in serpente. Vnde duas habet linguas, nec habet vnitatis sicut homo, & sic est organum gustus. Quintus neruus ramificatur in modum retis totum corpus vestiens,

F f f 4 .

& est

Tactum est primum sensibile. Ob.

Resp.

Serpens bilingua.

& est organum tactus. Et ideo generalis est sensus tactus, est enim in qualibet parte corporis; etiam in organo sensuum aliorum. *Guilhelmus de Couchis.* Sicut ergo in capite sunt sensuum fenestrae, & quia longius videmus quam audimus, & longius audimus quam odoramus, longiusque odoramus quam gustu sentimus. Ideo instrumentum videndi est super instrumentum audiendi, vel instrumentum audiendi, est super olfaciendi, & olfaciendi super instrumentum gustandi. Tactus vero per totum corpus est diffusus, licet frequentius manu quam ceteris partibus corporis tangamus.

De medijs ipsorum.

CAPVT XXV.

Iohannes de Rupella. Duritia mediorum manifesta est ex praedictis. Nam perspicuum peruium est medium in visu. Sunt enim quaedam corpora solida, vel superficialiter opaca, ut terra, quam impossibile est visum penetrare. Sunt etiam peruia, ut aer, aqua, chry stallus. Sunt superficialiter perspicua, sed secundum soliditatem opaca, ut aurum & argentum, quae similiter impenetrabilia sunt visui. Medium ergo in visu est perspicuum secundum superficiem & secundum profunditatem. In auditu vero medium est aer: sed ille duplex est, exterior, id est ex quo fit sensus. Interior con naturalis auri contentus infra folles aurium. In olfactu vero medium est vapor, qui emanat ab odorabili in modum subtilissimi fumi. In gustu vero medium est caro cooperiens nervos.

Duplex aer qui est medium auditus.

Quaestio. Resp.

Si autem quaeratur, quare adhibita sunt media in sensibus & non perueniat sensus in cognitionem obiecti sine medio. Dicendum est, quod hoc est, quia sensibile appositum supra sensum non sentitur. Sensus enim fit per receptionem speciei vel similitudinis obiecti secundum essentiam. Si enim reciperet sensus essentiam sui obiecti, nunquam esset sensus contrariorum. Igitur non esset videre album vel nigrum, quod patet. Nam si in oculo reciperetur essentia albedinis, iam visus alteratus non esset receptivus nigredinis. Sed constat quod non alteratur oculus cum recipit videndo albedinem vel nigredinem. Si vero recipit eam secundam essentiam, tunc contraria essent secundam essentiam in eodem. Relinquitur ergo aut quod non erit susceptivus nisi tantum alterius contrariorum, aut quod non recipitur color ab oculo secundum essentiam, sed secundum speciem suam, vel similitudinem.

Anima eget organo ad sentiendum quod vane probat.

Auscenna ubi supra. Sentire est recipere formam rei nudam a sua materia, ita ut informetur per eam sentiens. Dixerunt autem aliqui possibile esse quod anima sentiat sensibilia sine medijs & sine instrumentis. Exempli gratia, ut videat sine medio aere, & sine oculo, si ita esset, tunc instrumenta haec ociosa in creatura essent & inutilia. Praeterea cum anima secundum eos aliud sit a corpore non habens situm, oportet ut non sit diuersitas in situ corporum quantum ad ipsam, nec occultatio nec manifestatio, quoniam haec dispositiones corporum sunt & circa corpora: impossibile est itaque vnum corpus ei esse propinquius, & aliud remotius, & vnum manifestum, & aliud occultum. Si ergo anima per seipsam sine instrumentis sentiret, oporteret ut esset eque apprehendens omnium corporum, aut nullius, quoniam absentia sensati non prohiberet eam ab apprehensione eius. Nam vade aliquando res esset animae praesens, aliquando esset absens, quod sit ex loco situ, praeterea si anima non indiget medijs ad apprehendendum res, visus non indigeret lumine, & applicatio rei ad oculum non prohiberet visum, nec auris obturatio sonum. Languores quoque qui accidunt instrumentis huiusmodi, non prohiberent sensum.

Fuerunt autem & alij qui posuerunt medium disturbans, dicentes, quod medium quanto tenuius fuerit, tanto magis peruium erit. Vnde si purum esset, visio per-

fectior existeret, & esset possibile videri quicquid in caelo est. Sed haec quoque dictio falsa est. Et si enim propter attenuationem proueniat augmentum visus, non tamen propter aeris priuationem, non enim attenuatio via vel causa est annihilando corpus, sed inane secundum eos est priuatio corporis, si autem aliquis inane esset, tunc inter sentiens & sensatum remota non esset continuatio vilo modo, nec esset ibi actio vel passio.

In inani non est sensus.

De obiectis eorum.

CAPVT XXVI.

Philosophus. Visus quidem dignitate prior est ceteris sensibus licet tactus prior sit natura. Visus obiectum est color. Est enim immutatum visus secundum actum lucidi id est secundum lucem, quia lux in corpore quidem luminoso lux est. In diaphano id est transparenti lumine, & in denso splendor. *In mixto vero color est formaliter.* Radius autem addit supra lucem, sicut virtus supra gratiam, quia radius est lux directa, sicut virtus est gratia ordinata ad opus. Medium autem eius est aer. Instrumentum oculus ad quem peruenit nervus opticus spiritum visibilem, continens qui recipit colorem ab humore chry stallino id est oculi pupilla. Obiectum auditus est sonus, qui in aere fit, ex eo quod corpus densum mouet aerem velociter, eique resistens sonat. Faciens tremorem in aere continuum vsque ad aurem ad modum tamen sphaerae cuius centrum est locus percussiois. Vnde vox ex omni parte auditur, ut dicit philosophus. *Generat autem tremorem semper debiliorem circulariter quousque deficiat, cuius simile apparet quando lapis in aquam proficitur.* In hoc sensu medium est aer continuatus aeri posito in concavitate auris. Instrumentum est tympanum auris, ad quod peruenit nervus continens spiritum audibilem. Et hoc proprium est in sensu, quod eius sensibile non habet esse nisi in medio. Et ideo caret abstractione prima, quae scilicet fit ab obiecto.

Lux in mixto est color.

Obiecta generata sunt quae?

Objectum odoratus in re odorabili dicitur odor in medio vero dicitur fumus aut vapor, quem calor resoluit ex odorifero. Et inde fit quod res odorifera saepe odorata citius putrescit, ut pomum. Huius medium est aer. Organa sunt duae carunculae pendentes ex cerebro similes capitibus mammillarum, ad quas peruenit spiritus odorabilis.

Generatio vocis explicatur per collisionem lapidis.

Obiectum odoratus.

Objectum gustus est sapor. Res enim saporifera quando coniungitur humiditati saluarum immutatur ab ea mediante carne spongiosa, quae est in superficie linguae, & est medium intrinsecum, redditque saporem spiritui, qui est in nervo interiori, hinc est quod si humiditas saluaris infecta fuerit amaritudine cholerae, gustus indicat, omnem cibum amarum esse, sicut patet in aegris. Idem est de falsedine ceterisque saporibus. Sic ergo duplex est medium in hoc sensu scilicet intrinsecum, ut caro & extrinsecum, scilicet humiditas. *Tactus numerari potest ab eo a quo sentitur, & sic est vnus sensus, vel ab his quae sentiuntur & sic non est vnus sed quatuor.* Apprehendit enim calidum & frigidum, secundo siccum & humidum, ex quibus sunt durum & molle. Tertio asperum & lene. Quarto graue & leue. Quarum scilicet qualitatum non est vnum genus proximum, sicut color omnium colorum. Medium autem tactus habet in sui natura formas alias eiusdem generis cum formis tangibilibus. Vnde non reddit sensum nisi formam interterrescissam, & quanto magis temperatum est medium, tanto magis & melius reddit sensui etiam id quod remissius est. *Vnde homo melioris est tactus ceteris animalibus, quia magis temperata complexionum est, est etiam in homine vna, magis autem summissa indicat.*

Gustus.

Tactus.

Visus quid.

De inclinatione sensuum ad obiecta.

CAPVT XXVII.

H *Alii vbi supra.* Horum autem sensuum singuli si in suo sint habitu & qualitate naturali ad quaedam sentia inclinantur eisque delectantur. Contraria vero fugiunt, & abhominantur, ut visus coloribus albo & nigro mixtis fusco scilicet & viridi ac feneto. Albo vero & si quid eius naturæ est, aduersatur, quia fortes in eo passiones efficit, diuiditque & lædit, quemadmodum cum quis solem intuetur, contingit. Color autem niger lumen eius congregat & ad interiora reducit, sicut & in tenebris paucitas visus accidit. Minus autem nocet visui color niger, quam rubeus & nitens ac fulgurans. Omnis etiam in visu alteratio que simul subitoque fit magis nocet, ut illa que ab albo, que vero à nigro non simul fit & statim, sed mediocriter & paulatim, ideoque minus nocet.

Auditus similiter vocibus leuibus planisque delectatur, grauibus autem ut tonitruis, aut peracutis, ut collisionibus læditur. Odoratus iucundis delectatur propter vaporis temperantiam. Fetidis autem & abominabilibus læditur, eo quod sint extra temperantiam. Gustus porro dulcibus delectatur, eo quod huiusmodi linguam ab asperitate leniant. Fugit autem amara, quia linguam exasperant, eiusque substantiæ immerguntur, ita ut etiam continuationes partium ipsius disiungant. Tactus quoque delectatur corporibus temperatis in calore & frigore, duricie & mollicie, fugit autem acuta calidaque corpora, que dissolunt & continuationes separant. Frigidissima quoque que spissant & congregant, intantum ut alix partes alijs adstringantur. Porro si aliquis sensuum à suo naturali habitu labefiat, contrarijs recreatur ex suo genere sensorij: exempli gratia, si visus ex coloribus infirmatur, cõtrarijs reficitur. Nam si factum est nocumentum à colore albo, prodest ei color fenetus & viridis ac fuscus. Si ex nigro albus. Sic & in gustu si pontico sapore vel insuauis & aspero læsus est, vinctuosis roboratur, eo quod hic sapor lenit & vacua replet. Similiter & in cæteris.

De diffinitionibus visus.

CAPVT XXVIII.

I *Ioannes Damascenus lib. 2.* Visus est primus sensus, cuius organa sunt qui ex cerebro nerui & oculi, sentitque secundum primam rationem colorem, & cum colore coloratum corpus. *Gregorius Nyssenus.* Visus est sensus qui in anterioribus cerebri secundum lineam rectam accipit colorem, & cum colore coloratum. *Athenæna.* Visus est vis ordinata in neruo optico ad apprehendendum formam eius quod formatur in humore chrystallino, ex similitudine corporum colorem habentium, que per corpora radiosa veniunt in effectum ad superficies corporum terforum. *Auctor.* Hæ sunt tres diffinitiones visus secundum quod est potentia quædam organo in quo operatur coniuncta, & ab obiecto exteriori passiva. Prima tamen cum substantia visus tangit ordinem ipsius ad alios sensus, & ordinem obiectorum ipsius visus, per hoc enim quod dicitur primus sensus tangit ordinem ad alios sensus, licet enim tactus sit primus sensus in animali constituendo, visus tamen primus est in apprehendendo. Per hoc autem quod dicitur sentire colorem secundum primam rationem, tangit obiectorum ipsius ordinem. Licet enim secundum primam rationem videatur sentire lucem, quia scilicet sentit eam actu proprio, colore actu alieno, tamen lux & color secundum esse formale coloris non differunt ratione obiecti visus. Esse quippe formale coloris secundum quod est actu color visibilis, est à luce, secundum quod etiam color dicitur extremitas perspicui in determinato corpore. Et sic æquè vtrumque primo

A videtur, quia per vnã rationem vident. Per hoc autem quod dicitur cuius organa sunt qui ex cerebro nerui & oculi, tangit substantiarum visus secundum quod est vis ad organum determinata. Vbi quod dicitur (qui ex cerebro nerui) cum supponat organum commune omnibus viribus motiuis ac sensibilibus per quod additur oculus restringitur ad neruos opticos idest visibiles.

Virtus siquidem visiva, secundum sui perfectionem est in anteriori parte cerebri, sed secundum inceptionem est in humore chrystallino. Secundum autem progressum ad perfectionem est in neruo optico & spiritu visibili, qui decurrit in illo. Sicque nihil prohibet quin vis illa, scilicet visiva diuersimode considerata diuersa habeat instrumenta, sicut etiam vna vis habet duos oculos. Secunda vero visus diffinitio datur penes substantiam & obiectum visus modumque videndi, qui importatur per hoc quod dicitur, secundum lineam rectam. Tertia vero magis exprimit esse visus, quia tangit proprium organum visus, quod est neruus opticus ad oculum terminatus, & dicit esse ipsius secundum quod est potentia passiva recipiens impressa humore chrystallino.

De organo visus.

CAPVT XXIX.

H *Alii vbi supra.* Ostendimus autem quod videns spiritus per duos neruos concauos ad oculos decurrit, & quod eorum origo est à duobus pro re cerebri ventriculis. Et qua parte mediastino ventriculo vicinatur antequam ad oculos tendant conueniunt & descendunt, mittiturque meatus alterius ad alterum. Deinde vero diuisi tendunt in alterutro quisque in oppositum originis suæ oculum, consolidaturque chrystalleidos tunicæ que primum est organum visus, & est in ultimo claritatis & luminis ac nitoris. Quod ideo factum est ut à coloribus cito alteraretur. Itaque spiritus, ut dictum est, videns subtiliatus & clarificatus cum ad humorem chrystalleidos peruenerit, qui grandini claræ lucentique similis est, cum & ipsius spiritus natura sit que & aeris igne illuminati, facilis est foras egredi, cõtinuaturque & vni aeri illuminato, propter eam que inter vtrumque est configurationem. Est autem vterque facilis alterationis, vnde & aer exterior, facile ac celeriter in colorem alteratur, & spiritus interior cum aeri continuatur egressus & vnitus in eum in quem & aer prius alteratur, & eadem ad oculum defert alterationem. Alteraturque ea chrystallina humiditas eo quod alterationis sit facile susceptibilis, sentitque alterationem eiusmodi mens que est in cerebri ventriculis. Sic ergo res exteriores manifestantur, dum aer exterior per colores alteratur, eandemque spiritui videti præsentit alterationem.

Guilhelmus de Conchis. Hæc quoque sententia est Academicorum, quibus philosophorum nullis potius credendum est in natura rerum. Est inquit in cerebro quædam aerea & subtilis substantia, qua nil corporeum subtilius esse potest, vnde propter nimiam simplicitatem sui & splendorem à Platone ignis vocatur. Igneus vnus neruus & canis à pia matre nascitur, qui integer ad frontem peruenit, sed ibi in duos ramos diuiditur. Estque similis Græcæ figuræ que lambda dicitur ad hunc modum. Huius dextra pars ad dextrum tendit oculum, sinistra ad sinistrum. Prædicta ergo rara & subtilis substantia per hunc neruum ad oculos venit, ac per illorum medietatem que pupilla dicitur, exiens si splendorem inexteriori aere reperit, illi se cõiungit, atque cum eo vsque ad obstaculum in speciem conuenit. Quod cū tangit naturali subtilitate per totam superficiem se diffundit, formamque illius & colorem in se recipit, proprium est enim aeris formas rerum & colorem in se recipere. Cum figura vero & colore per oculos ad phantasticam cellulam reuertitur, inde ad logicam, ibique animæ figuram & colorem perpendimus.

Quæst. Resp.

Virtus visiva vbi perficitur?

Omnia grauiora sensuum que?

Visus quid.

Neruus opticus est similis (λ) græco.

De celeritate spiritus visibilis.

CAPVT XXX.

Difficultas.

Quæris autem cum tanta distantia sit inter nos & stellas fixas, easque statim vt aperimus oculos videmus, quomodo illa substantia in momento tam breui potest ad illas peruenire, & ad nos reuerti. At vero si subtilitatem, & agilitatem ipsius substantiæ cognoscere nunquam inde dubitares. Est enim tanta eius velocitas, & statim est hic & statim ibi. Sed adhuc quæris, cum aliquid diu aspiciamus, vtrum hæc substantia immobilis maneat, an sine intermissione currat & recurrat. Nam si continue currit ac recurrit, sibi met obuiat, & se ipsam repercutit. Ad hoc ergo respondeo, quia crassa sum crassa decet obiectio hæc substantia ita velox est quod nulla distantia inter cursum ac recursum illius notari potest. Ita quoque subtilis est, vt si sibi met obuiaret, non se impediret. Denique nihil æque subtile, vel æque velox est in corporibus. Vnde statim est hic, statim alibi, & quamuis aliqua sit inter itum & reditum illius duritia, non tamen potest perpedi. Si ergo ad simplicitatem temporis velis respicere, non est hic, & ibi in eodem tempore. Si vero ad hoc, quod tarditas nostra nullam ibi potest distantiam perpendere, videbitur hic & ibi simul esse.

Responso pro parado-
xo Platonico
paradoxa.

Hæc vbi supra. Non est omnino temporis aliquid inter momentum, quo loci spiritus occurrit & quo mens illum sentit propter occursum eius ad mentem celerissimam peruenientem. Sed & si res visa longe remota sit, eam tamen absque mora spiritus videns comprehendit. Dum tamen aer circumdans alterationem ad spiritum videntem deferens lucidus & clarus sit, ea quem alteratione colorem sentit, & à coloribus figurisque corporum & magnitudine motum commenturatur. Si autem aer circumdans nebulosus est aut obscurus, spiritus ab oculis progrediens amputatur, & in loco suo congregatur. Eo namque loco sistitur, quo & tenebrositas obuiat, nec rem visibilem comprehendit. Similiter & si corporeum aliquid inter rem visam & spiritum videntem interfit, res illa comprehendere non poterit.

Reprobatio quorundam opinionum de progressu radij
visualis.

CAPVT XXXI.

Confutatur absurda
dicta quorundam
Platoniorum.

Guilielmus de Conchis. Querunt autem qui dixerunt radium visuale non vsque ad rem visam peruenire, sed in medio aere formas rerum & colores inuenire, quibus sibi assumptis ad animam reuertitur. Cui videtur ratio obuiare. Sint enim duo alter albus alter niger sese respicientes. Tunc quidem in medio quo vnus radius visualis nigrum inueniret, sicut illi opinabatur, alterius pariter & album reperiret colorem, quare alternis radijs sic simul & semel vtrosque colores sentirent. Ergo tam ex parte radij visualis, quam ex parte medij vbi vtroqueque colores conuenirent duo contraria simul & semel in eodem essent, quod est falsum, & impossibile: dixerunt alij non instrumentum illud ad rem ipsam vel ad medium peruenire, neque figuras neque colores ad animam se ipsam animam per oculos eminus perpendere figuram & colorem. O bestiale iudicium ex seipsis falluntur, quia nec suum corpus vadit ad rem visam nec res visa ad ipsum. Simile iudicant de anima sed nil ab anima ad rem visam, nil à re visa ad animam peruenit cum anima non sit corpus, ad quid sibi sunt oculi necessarij. Quare plus videt per oculos qui solidiores sunt carne potius quam alia. Et quare non potius per foramina aurium vel narium quæ semper patent videtur. Si iterum quæ extra se sunt, & contra se intuetur, vnde se ipsum in speculis videt. Stoici dixerunt neque animam res eminus intueri, neque radium vsque ad res peruenire. Sed figuras & colores ad animam tendere, eique velut in cera imprimi, huius erroris destructio per se patet. Si enim figura & color ad ani-

Anam perueniunt, vel in subiecto sunt vel sine subiecto. Sed cum sint accidentia, sine subiecto esse non possunt. Si in subiecto sunt, tunc non solum ipsi, sed etiam res visa ad animam peruenit. Quod esse falsum patet omnibus. Si in alio subiecto, tunc res visa semper in sua figura & colore permaneat, vnum & idem indiuiduum accidens in eodem tempore erit in diuersis substantijs. Ad vltimum anima nil habet corporeitatis, quomodo ergo poterit illa figura imprimi.

Afferio opinionis academicorum de eodem.

CAPVT XXXII.

Et autem aliud, quod & hanc & alias duas predictas opiniones de visu destruit, sed primam videlicet academicam & platoniam quæ sola vera est astruit. Nam academica & platonica sententia est, vt superius dictum est, quod visibilis spiritus à neruo cauo per oculorum pupillam exiens, si splendorem in aere reperit, illi se coniungit, & cum illo vsque ad obstaculum in specie conij peruenit, quod cum tangit naturali similitudine per totam superficiem se diffundit, formamque illius & colorem in se recipit, cum quibus per oculos ad phantasticam cellulam redit. Itaque si aliquem lippentem oculis aspiciamus, eandem infirmitatem oculos illius aspiciendo contrahimus. Prædicta siquidem substantia per illos se diffundit, atque rubiginem illorum in se assumit. Cum qua videlicet ad oculos aspicientis redit, sed interius ad animam penetrans, rubiginem illam in oculis deponit, qui si sint ad talem infirmitatem dispositi statim corrumpuntur. Sed si nil à nobis ad illos procederet, quomodo ex visu hæc infirmitas proueniret, etiam eiusdem rei est argumentum quod sic prouenit. Omnis enim res suo simili nutritur, contrario læditur. Si ergo aliquis distemperatæ complexionis in tenellam paruuli faciem radium immitat visuale, ille distemperatus, vt pote ex distemperato prodicens tangendo illam inicit & corrumpit. Inde est quod vetulæ faciem lingentes & expuentes hanc infirmitatem curant, quod enim ibi nocuum est expellunt.

Melior explicatio Platonice sententia per conuenientiam radiorum sit.

Cur oculi cum aspectu infirmitatem contrahantur.

Quia oculus secundum Aristotelem existit in humido.

CAPVT XXXIII.

Aliber Veterum inter Aristotelē & Platonē ac sequaces eorum de visu ex parte organi fuit altercatio. Vtrum scilicet oculi consistentia sit tantum in humido & aquoso, vel igneo luminoso. Nos autem cum Aristotele dicimus, quod aqua dominatur in oculo quantum ad illam partem in qua sit expressio. Est enim in oculo duplex humor, quorum vnus est in acie qui dicitur chrySTALLINUS propter puritatem & glacialis siue grandinosus propter frigidum complexionale dominans in ipso. Oculus enim vt ait philosophus, est adeo frigidus, quod seruata complexionis non in frigidatur amplius.

Ad hoc in temporibus & locis in quibus in frigidantur oculi supra temperamentum generatur obscuritas visus. Quod etiam patet ex hoc, quod diu ambulanti- bus in niue vel glacie, vel in fumo, vel in mari apparent obscura loca ninium, & ripæ aquarum, & littora marium. Alius autem humor est post nullum in textura venarum, qui habet colorem vitri vergentis ad ruborem, ideoque à quibusdam philosophis dicitur vitreus, claritatem enim habet vitri ex conuenientia cum chrySTALLINO, cuius ille nutrimentum est. Sed ruborem participat ex conuenientia cum sanguine ex quo generatur, ab extremitate venarum tangentium oculum, superfluitas autem in albugine ponitur, vt fit scutum humoris chrySTALLINI. Porro circa hos humores sunt tunice siue retia oculi, quæ sunt ex parte ante, vt per ipsas fieri possit immutatio humoris chrySTALLINI.

Prædicta infirmitas videtur.

Et

Et circumducitur acies cum circumferentia nigra vel glauca, vt ex illo colore fit congregatio & coadunatio virtutis viſuæ, cuius natura eſt turbari nimia claritate, hac etiam de cauſa ponuntur exterius palpebræ ac ſupercilia.

De quibusdam accidentibus viſum impediētib.

CAPVT XXXIV.

Hinc etenim accidit, quod aſpiciens diu ad magnam albedinem vel claritatem, poſtea non bene videt niſi prius coadunetur viſus. Cum autem humidum chryſtallinum receptibile ſit luminis & coloris, oportet quod pelliculæ quæ ſunt ante ipſum peruicæ ſint, ita quod per ipſas poſſit immutando ingredi color & lumen, quia color nō immutat viſum niſi per actum luminis. Ideoque contingit cum aliquis oculos diu clauſos habuit vel in tenebris fuit, & poſtea ſubito ad lumen vadit, quod non bene videt, antequam ingrediatur lumen temperate immutans ab extrinſeco. Quia vero iterum viſus perficitur ſpiritu viſibili, qui deſertur ad oculos per neruos opticos & concauos ab interiori parte cerebri, qui ſcilicet ſpiritus ſecum trahit colorem temperatum. Ideo contingit, quod poſt ſomnum in quo ſpiritus omnes ad interiora mouentur ad locum digeſtionis relinquendo ſenſum organa exteriora, ſtatim aperiens oculos non bene videt ante reditum ſpirituū & caloris ab interioribus ad exteriora organa ſenſuum. Et quoniam illi ſpiritus qui deſeruntur ad oculos clari ac puri ſunt ſuper omnes ſpiritus ſenſibiles, ideo turbatio quæcunque contingens in cerebro magis apparet in ipſis.

Vnde conſiſt in ebrijs, in quibus multus vini vapor ad cerebrum fertur quod viſus eorum obſcuratur. Eadem etiam eſt cauſa, cur in iratis obſcuratur, quia ſcilicet ira ſanguinem accendit circa cor, & eleuat vapores ad caput. Cumque iterum ſpiritus ille fluidus ſit, iterum in quibusdam infirmitatibus & ebrietatibus, & ira ipſum à vaporibus calidis extra ſitum proprium remoueri contingit, & tunc talibus apparet de vno quod ſunt duo, ſpiritus accipiens formam in vno ſitu antequam renunciet eam, ac plene imprimatur ab iſta eandem accipit in alio ſitu. Et ſic vnum in duplici ſitu acceptum apparet duo. Hæc eadem cauſa eſt, vt vnum appareat duo quando digitus ſupponitur & eleuatur oculus ad ſitum altiorem, vel deprimitur ad inferiorem. Vnde quanto magis ponitur inferius vel altius extra ſitum proprium, tanto magis apparet diſtantia inter idem in duplici ſitu acceptum. Huius ſimile eſt videre in ſole ſuper aquam fluentem percutiente, qui videtur eſſe minoris quantitatis ad duplicem vel triplicem ſecundum motum ipſius aquæ. Eſt & oculus terſum corpus & politum in acie, vt ad ipſum ſit extrinſeci luminis reflexio, ſub quo fit immutatio à coloribus & colorū abſtractio.

Guilhelmus de Conſu. Porro cum duo æqualiter à ſe diſtant, ſi fuerit alter in obſcuro loco, alter in ſplendido. Ille qui eſt in obſcuro videt eum qui eſt in ſplendido, non autem e conuerſo. Radius quippe viſualis quanto ab origine ſua remotior eſt tanto debilior. Vnde non tam determinate decernimus remota quam prope ſita. Ideoque natura ſalubre tegmen palpebrarum oculis conſtituit, quibus conuenientibus radius viſualis in oculis congregatur & conuenit. Illis vero apertis cum fortiore impetu exit. Si oculos teneas deficit viſus. Cum ergo radius viſualis ab illo qui eſt in loco ſplendido procedit, & ad locum obſcurum peruenit ſolis ſplendore diſſipatur, & remotione ab origine ſua debilitatus, tangendo ſuum contrarium nil reportans ad oculum redit. At vero procedens ab illo qui eſt in obſcuro, quia nigredo eſt congregatiua viſus, nondum eſt debilitatus cum ad ſplendorem venerit. Ideoque perueniens ad hominem figuram eius reportant illi qui eum miſit.

De quibusdam animalibus nocte videntibus.

CAPVT XXXV.

Porro quædam animalia de nocte vident apertius, quia in oculis eorum abundat humor albugineus. Ideoque nimio ſplendore tam oculorum ſubſtantia, quam ſolis ac diei viſus eorum diſſipatur, ſed idem ſplendor noctis obſcuritate temperatur. Hinc etiam homines qui nimis oculos albos habent, parum aut niſi de die vident.

Sed vnde inquis bubo id habet, qui non nimis oculos ſplendidos habet, dico quia naturale eſt odium buboni cum cæteris auibus. Timens ergo eas, die in obſcuro latet, ob hoc ex conſuetudine in tenebris videt.

Albertus. Ex hoc autem videtur quibusdam, quod in oculo dominetur lumen vel ignis, quia viſus perficitur ſecundum actum lucidi. Quædam autem animalia de nocte vident, vt lupi & catti, quando ſcilicet medium non eſt actu lucidum à luce exteriori. Vnde videtur lucidum eſſe à luce ab oculis egredienti. Præterea nihil in tenebris videtur, niſi in quo lux dominatur. At oculi animalium prædictorum videntur in tenebris ad modum candelarum, vnde videtur in eis lumen dominari. Cumque de omni oculo quantum ad videre ſit eadem ratio, videtur in omni oculo cuiuſlibet animalis eſſe dominium ignis. *Dicit enim Ariſt. in 2. lib. de celo, & mundo,* quod in videndo ſtellas fixas inuoluitur viſus propter elongationem earum, nec conſequitur eas conſecutione forti, ſed tremat. Planetas vero conſequitur, & ideo non tremat. Hic autem tremor videtur eſſe per aliquid quod exit & elongatur ab ipſo, & hoc videtur eſſe radius, qui vti que non egreditur niſi à luminoso. *Idem etiam dicit in ſecundo de ſomno & vigilia,* quod oculus eſt ſplendentium, nec videtur eſſe ſplendentium, niſi quod eſt luminoso. Nos itaque dicimus ad hoc, quod animalia prædicta debilem habent viſum, & non bene coadunatum. Ideoque claritate diei vincuntur, & de nocte mouentur. Oculi vero talium & capita piſcium, ac

quercus putrefacta, & huiusmodi noctiluca lucent actu in tenebris, non tamen ſic ſemper vt medium illuminent, quia ſi medium illuminatum eſſet, illa tunc nequam lucent, quod patet ex hoc quod de die non lucent, vnde illa lux in talibus lucens eſt à partibus ignis, quæ ſunt in exteriori parte, nec progreditur ab interiori oculi ad projectionem radiorum per quos illuminetur medium & obiectum viſibile. Alter enim aer circumſtans & omnia colorata circumſtantia illuminarentur, ſicut à candela. Quod vti que non ſit, non enim videntur etiam proxima quæ ſunt iuxta noctiluca, vt lupi naſus & maxilla. Porro tremor ille de quo loquitur Ariſt. eſt in ſpiritu viſibili interiori, qui ſicut exigit proportionem in claritate, & obſcuritate viſibilis, ita etiam exigit proportionem in diſtantia conueniente ſibi. Et ſi tremor aliquis eſt in radio, ipſe eſt in radio ad oculum reflexo & non ab illo emiſſo. Oculus autem ſplendentium dicitur eſſe ſicut terſum ac politum reflectens lumen, & ſicut proijciens lumen per ſe. Porro lucis illius quæ apparet in tenebris, vel clauſis oculis in refractione vel repercuſſione oculorum cauſa eſt claritas ſpiritus viſibilis qui tunc diſpergitur in ſeipſum. Ideoque retro in oculo apparet quandoque luminis immutatio; chryſtallinum enim oculi eſt immutabile ſecundum ante & retro & profundum, retro ſiquidem ad ipſum fluunt imagines ſomniales, & ante recipiuntur imagines ſenſibiles, ac per ipſum tranſeunt ad ſenſum communem & phantaſiam.

De opinione Platonis, quod in oculo dominetur ignis.

CAPVT XXXVI.

Aliter autem de prædicta materia videtur ſenſiſſe Plato dicens in Thimæo, quod oculi radius inter-

rior

Bubo cur de nocte melius videt?

Cur noctiluca in tenebris lucent?

rior exteriori radio coniungitur, & ad sensibile termi-
natur. Qui scilicet radij percussi motu recto redeunt ad
oculum, ac recurrentes interius ad animam operantur vi-
sum. Platonē quoque Chalcidius sequitur dicens, quod
iubar exterius descendens interiori coniungitur, tanquā
ei quod est eiusdem natura. Cum enim sit duplex ignis
natura scilicet edax quæ est ardor, Et lux quam influit
super inferiora. Secundum naturæ lucis influentiam su-
perius corpus constituit oculum. Ideoque exteriori con-
iungitur ad operandum visum.

*Aristoteles
negat domi-
nium ignis
in oculo.*

*Aristoteles autem contra probat, quod falsebantur antiqui
philosophi, qui dicebant ignem in oculo dominari. Si
tamen dicebant visum secundum actum sine duce non
perfici, lucemque appellabant, secundum hoc verum
dicebant. Non itaque sententiam tenemus aspectiuo-
rum ponentium radios esse corpora, ab oculis egre-
dientia. Sed dicimus radios esse immutationes secun-
dum rectas lineas in diaphano factas. Et quoniam ocu-
lus est corpus politum ac tersum, super ipsum reflecti-
tur lumen quod est actus rei visibilis, sicut super specu-
lum. Et quia lucis reflexio fit ad pares angulos cum in-
cidentia eiusdem. Ideoque sicut radij à primo illumi-
nante diriguntur secundum figuram pyramidalem, cu-
ius punctus est in corpore projiciente radios & dila-
tantur plus secundum quod radij ab illo procedunt, sic
& in corpore reflectente lumen & radios colliguntur
radij in punctum pyramidis, & ampliantur plus ac plus
secundum quod radij magis distant à corpore lumē &
radios reflectente. Cumque tale corpus sit oculus, per
hunc modū fit reflexio lucis ab ipso, & non ita quod ra-
dij procedant ex ipso, sicut ex luminante primo. Nec
est etiam de proprietate scientiæ aspectiuorum deter-
minare de natura radij, quin potius ipsum ponunt in
passionibus geometricis, quæ sunt curuum ac rectum
& huiusmodi. Naturalis autem habet querere vtrum
sit corpus an qualitas alia scilicet à corpore. Quod au-
tem dicit August. super Genesim ad literam, quod in
oculo est lux ignis, & quod radij egrediuntur ab oculis
prius tangentes aerem vicinum quam remotum, potest
intelligi de exterioribus radijs, vel potius loquitur iuxta
sententiam Platonis.*

*Augustinus
platonizat.*

Qualiter Aristoteles rationibus improbat aliam opinionem.

CAPVT XXXVII.

D Enique ad probandum Aristotelis sententiam &
imitatium eū, quod aqua videlicet dominetur in
oculos plures sunt rationes quarum quedam sunt in li.
de sensu & sensato. Verbi gratia, si dominaretur ignis in
oculo, sicut dixerunt Empedocles & Plato. Cum ignis
emittat radios ad illuminationem diaphani, sicut lux
egrediens à lucerna, tunc accideret quod lux egrediens
ab oculo medium illuminaret, & secundum hoc colo-
res in tenebris videri contingeret, quod utique non
ita habet. *Nec stare potest solutio* quæ dicit radium egre-
dientem ab oculo extinguī à tenebris, sicut dicitur in
Thimæo. *Hæc enim vanum est omnino*, quia nihil ex-
tinguitur nisi à suo contrario, vt calidum à frigido. Ig-
nis autem non autem contrarium. *Sed nec illa stare potest*,
quæ dicit lumen quidem ignis quod est in oculo non
extinguī, sed intantum vt nos lateat debilitari. Si enim
talis ignis est in oculo, tunc oportet eū etiam per diem
extinguī frigido & humido. Quod si verū esset, tūc ma-
iores tenebræ fierent in glaciibus, & in aqua, quia in his
extinguūtur flāma & corpora ignita, hoc autē patet esse
falsū, deinde ponit philosophus rationē ab ordine oculi
ad actū recipiendi visibilia iumptā. Cū enim vna sit for-
ma visibilis quæ recipitur à medio & ab oculo, vnam
oportet esse naturā receptibilitatis in medio & in oculo.
Cū ergo recipiat perspicui naturam in medio, restat
quod aliquod perspicuorū dominetur in oculo. Perspi-
cua vero sunt duo tantummodo scilicet aer & aqua, quæ
differunt in recipiendo. Nā aqua seruabilius est elemē-
tum quā aer, & hoc tripliciter. Melius enim seruat quā-
titatem & figuram ipsius oculi qui fabricatur ex ipsa.

*Probat
sententia
Aristotelis.*

*Eufasio ex-
cluditur.*

*Alia eufasio
similis rej-
citur.*

Similiter etiam melius seruat actum luminis ab extrin-
seco ingredientem in ipsum humorem oculi. Melius
quoque seruat visibiles species receptas, quæ per ipsum
aerem tantummodo transeunt. Cum ergo oculi sic re-
cipere & aliquantulum tenere, relinquatur quod in ipso
dominetur elementum aquæ.

*Aquæ est
per se
conduci-
lim ad vi-
sionem
speciem.*

De ceteris rationibus quas idem adhuc inducit ad idem.

CAPVT XXXVIII.

C Onsequenter ponit philosophus ad idem quatuor
rationes à quatuor operibus oculi. *Prima est*, quia
videmus oculo corrupto aquam exire. Vnumquodque
autem corrumpitur in eo ex quo materialiter consistit.
Secunda est experimentum in ebrijs sumptum, in qui-
bus vinum calidum superat cerebrum frigidum, & ca-
lore resoluit ac fluere facit humidum oculi frigido coa-
gulatum, atque ex vaporibus calidis & crassis in par-
te dimittit ipsum, turbatque perspicui quantitatem,
& facit tremere spiritum visibilem. Quod non accide-
ret si ignis in oculo dominaretur, quia calidum à ca-
lido non diminueretur, sed potius augetur. *Tertia*
sumpta est per experimentum in multum calido san-
guine abundantibus, in quibus natura ponit cereb-
rum frigidissimum, & album oculi facit crassius.
Quod ideo fit vt permaneat humidum incoagulatum.
Oculi namque corpus adeo frigidum est, vt non pos-
sit amplius in frigidari salua complexione oculi. Si au-
tem esset oculi natura ex igne, non oporteret natu-
ram ingeniari, qualiter oculus saluaretur à calore cor-
dis in abundantibus calido sanguine. Tanto enim mel-
ius saluaretur oculus, quanto cor esset calidius. *Quar-
ta* sumitur ab experimento in non habentibus san-
guinem. In his enim propter defectum caloris intantum
coagulatur exterior oculi tunica & induratur, quod nõ
indigent palpebris velantibus. At in quarto libro me-
teororū probatur, quod à frigido non nisi aqua vel spe-
cies aquæ coagulatur. Ex his ergo relinquitur quod aqua
in oculo dominatur. *Deinde etiam ponit philosophus huius-
modi rationē ad idē*: si in oculo dominaretur ignis à quo
exirent radij, oporteret visum in radijs illis vsque ad
altra quæ videmus extendi, ipsumque procedentem ex
oculo per radios coherere omnibus visis. Ex quo seque-
retur, quod visiva virtus extra oculum extenderetur,
quod inconueniens esse probatur, cum nulla virtus per
essentiam extra subiectum proprium extendatur. Pre-
terea in omni figurato & animato corpore necesse est
secundum naturam elemēti dominare receptibile illius
figuræ. At ignis & aer propter spiritualitatem sui non
sunt corpora receptibilia figurarum. Ex quo sequitur
quod in oculo neutrum dominetur istorum. Sed nec
terra, quia non est perspicua. Relinquatur ergo quod
aqua. *Alpharabius quoque dicit in suo lib. de sensu & sensato*,
in oculo, inquit, qui est instrumentum virtutis visibili-
lis dominatur aqua, quæ est substantia diaphana, vt fiat
talis in quo describantur forme sensibilibus sicut in spe-
culo. Ideoque pars glacialis est valde clara. *Item Avic. in li.
suo de animalibus*, dico, inquit, quod visus exigit humi-
ditatem claram, quæ recipiat impressiones. *Arist. etiam
in lib. de animalibus dicit*, quod quia in oculo aqua do-
minatur, ideo etiam vltimo inter corporis membra cõ-
plentur. Idem quoque communiter dicunt auctores na-
turalium. Ideoque multas ad hoc inducere auctoritates
puto superuacuum.

*Prima ratio
Aristotelis.*

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

6. Ratio.

De obiecto visus.

CAPVT XXXIX.

D Icto itaque de visu ex parte organi, consequen-
ter dicendum est de visu ex parte obiecti aut me-
dij. Et quia lumen est actus vtriusque, Ideoque de
illo dicendum. Sed de hoc iam supra dictum est, sci-
licet in tractatu de luce. Sicut autem corpora lumino-
sa vel noctiluca obiecta sunt visus in tenebris, sic co-
lores obiecta sunt eiusdem in lumine, dicente Avic.
quod color est qualitas quæ percipitur ex luce. *Arist.*

quo-

quoque dicit in 2. de anima, quod color est motuum visus secundum actum lucidi, & hoc est ipsius natura. Arist. in lib. de anima 2. Visus est sensus rei visibilis. Visibile autem per se color est, sed & in se causam habet, ut aliquid sit visibile. Omnis enim color motuum est visus secundum actum lucidi, & hoc est ipsius natura. Vnde nec aliquid est visibile sine lumine, sed omnis color in lumine videtur. Lucidum autem siue diaphanum dico, quod est visibile, non secundum se simpliciter, sed propter extraneum colore. Huiusmodi sunt aer & aqua, multaque planorum idest perspicuorum. Non enim secundum quod est aqua vel aer lucidum est, sed quoniam eadem est natura in his & in perpetuo corpore superius idest supercaelesti, ut in sole, vel igne. Lumen autem siue lux est actus lucidi siue diaphani secundum quod est lucidum. Potentia vero illud in quo hoc est, tenebra, cui contrarium videtur esse lumen. Est enim tenebra privatio huiusmodi habitus scilicet lucidi ex lucido, vel lucis ex lucido. Huius ergo presentia lumen est. Est enim lumen quasi color lucidi. Susceptivum autem coloris est non color, idest quod non habet colore, sicut & soni a sonum. Et vix quidem videtur omne quod tenebrosum est, huiusmodi tamen, idest tenebrosum lucidum est non actu, sed potentia, idest materia lucidi. Eadem enim materia quandoque tenebra est, quandoque lucida. Ignis autem in utroque videtur, & in tenebra & in lumine. Si quis vero ponat coloratum super ipsam visum, non videbitur, quia scilicet sensus visus fit per medium sicut & ceteri. *Auctor.* Itaque de coloribus & de formis quae apparent in speculis satis dictum est superius in eodem tractatu, scilicet ubi occasione lucis actum est de corporibus luminosis.

De eodem.

C A P. XL.

Albertus. Quod autem excellens color destruit visum non est ex natura coloris secundum quod color, sed secundum naturam lucis per cuius actum color movet oculum. Haec enim quando est nimia, spiritum visibilem superat, & confundit ipsum, ac per consequens hebetat visum. Et quoniam ad multitudinem luminis sequitur multiplicatio coloris, plerumque nimia lux oculum ingrediens humidum chrySTALLINUM incendit, ipsumque remouet a temperamento suae complexionis, partemque illius subtilem in fumum resoluit. Qua videlicet resoluta fit inspissatio partium crassiorum, sicut dicit philosophus in 4. lib. Meteor. Cumque sic humidum chrySTALLINUM inspissatum fuerit, iam non erit susceptibile visibilis spiritus, qui per nervos opticos a cerebro venit. Sicque perfecta caecitas accidit aliquibus etiam cum tamen oculi pulchri appareant exterius. Patet itaque quod oculi corruptio per accidens est a luce & colore. Similiter accidit de quibusdam, qui diu in tenebris fuerunt, & postea cum labore valde alba respiciunt & inspiciunt. Talia quippe nequaquam accidunt a colore, per se, sed per accidens. Calor enim naturalis & spiritus in organis sensuum diffunduntur, & in eis duabus de causis multiplicantur. Vna est exercitium in operibus sensuum. Exercitium enim calorem multiplicat, & calor multiplicatus attrahit spiritum. Inde fit quod in vno sensu magis quam in alio multiplicatur spiritus, videlicet propter maius exercitium illius sensus. Alia vero causa est intentio animae in vnius sensus opere. Ex hoc enim ipso extrahitur ab altero, dirigitque spiritum & calorem ad illum sensum, in cuius opere est intentio. Cumque calor sit appetitivus pororum, facilem efficit discursum spirituum ad illum sensum. At vero per oppositum diu manentes in tenebris non habent exercitium visus. Nec anima intenta est operibus ipsius. Ideoque spiritus visibilis ab oculis substrahitur, ac nervus opticus exiccatur & contrahitur, ita etiam quod quando veniunt ad lucem spiritus non potest subin-

trare nisi modicum & paulatim, Ideoque vincitur & laeditur ab excellenti albo.

De medio eiusdem.

C A P. XLI.

Porro medium visus (ut ait philosophus) sunt aer & aqua non secundum quod aer & aqua. Ideoque non haec tantummodo sunt eius media, sed etiam alia, in quibus eadem est natura, sicut quinta essentia in partibus non stellatis, & ignis in sphaera sua. Nec tamen adeo proprie sunt illa duo media, sicut aer & aqua, duplici de causa. Vna est, quod aer & aqua communicant in humido. Et humidi sunt virtutes duae scilicet bene recipere, & ad aliquid fluere, quia male terminabile est in se. Ideoque illa duo, scilicet aer & aqua bene sensibilia recipiunt, & ad sensum fluendo bene referunt. At vero tale humidum non est in igne, nec in quinta essentia. Alia ratio est, quoniam aer & aqua simpliciter non sunt leuia, nec simpliciter grauia, quamobrem minus obuiant motui sensibilibus per ipsa ad omnem partem. Talis quoque proprietates non est in igne, ideoque non est adeo conueniens medium. Est tamen alia media natura, scilicet quod ipsum sit rarum ac paruum, & haec magis est in igne, & in quinta essentia, quam in aere, plusque in aere, quam in aqua. Sic ergo haec omnia differenter medium efficiuntur.

Per hoc cessat obiectio, quae fit contra philosophum dicentem, quod aer & aqua, tantum in visu sunt medium. Nobis autem apparent stellae per quintae essentiae partem, ac per ignem, & aerem. Sed (ut dictum est) inter media diuersitas est. Si autem quaeritur, quae sit illa natura, quam idem philosophus dicit aquam, & aerem communicare cum perpetuo superius corpore. Respondemus, quod est ibi communicantia duplicis naturae. Vna est ex parte potentiae, scilicet diaphaneitatis, quae causatur ex raro subtili in partibus materiae. Et quanto plus illud abundat in aliquo corpore, tanto magis est diaphanum, idest transparentes, siue peruium. Alia vero est ex parte actus, scilicet luminis receptiui, quod facit transparentes esse transparentes in actu. Vtraque etenim harum naturarum inuenitur in caelis, quia in stellis est lumen, & in alijs partibus orbium transparentium. Humidum autem in sua virtute duplici addunt aer & aqua ad facilitatem mediandi, praecipueque hoc est in aere, quia ibi coniungitur humidum cum magis transparentem, quam in aqua. Denique aer & aqua (sicut dictum est supra) non sunt media, secundum quod aer & aqua, sed secundum communicantiam, quoniam habent cum perpetuo superius corpore, scilicet secundum transparentiam, quae est aptitudo ubique recipiendi speciem visibilem, ubi apponitur res colorata secundum actum lucidi.

Qualiter species visibiles sunt in medio, & in oculo.

C A P. XLII.

AD sciendum vero qualiter species visibiles in medio sunt, & in oculo, tria sunt necessaria. Vnum est natura colores agens & abstrahens, & haec est natura luminis, quod est qualitas non habens contrarium, cuius transitus non in tempore, sed subito fit per medium. Ob hoc & colores cum non agant in medium, & oculum, nisi per luminis actum, secundum quod agunt in actione sua non habent contrarium. Secundum est natura coloris abstracti. Non enim abstrahitur cum causis generantibus ipsum in subiecto, idest cum calido, & frigido, humido, vel sicco. Si abstractio fit in propria coloris specie, siue omni parte materiae, & sine omni causa materiali, & hoc est quod vocat Auerrois super librum de anima esse spirituale. Tertium est media natura, de quo dictum est supra.

Si autem obiicitur quod in oculo nequaquam per actum medium videtur esse visibile, cum aequè

Diaphanum.

Obiectio.]

Resp.

Extribus di. gnoscentur species.

Obiectio.

Resp.

Differentia tres: a: aeris in oculo & medio.

Stoici.

Epicurus.

Plato.

Aristoteles.

Causa cur non videmus ad omnem partem.

primo generatur in utroque. Respondemus, quod ibi non est prius & posterius secundum tempus, ut dictum est, sed tantummodo secundum ordinem causae. Itaque non moventur colores ad oculum motu locali, sed potius immutationis est motus eorum, quo generantur se primo in medio, & post in oculo supradicto modo. Denique tres sunt differentiae speciei visibilis in medio & in oculo. Una est quod oculus ex eo quod in aqua substantia consistit, servat speciem & colligit eam, ita quod apparet in ipso, hoc autem aer non facit. Secunda est quod oculus habet speciem visibilem ut habitum vel dispositionem, quae principium est cognoscendi rem visam, propter hoc etiam color in oculo non est ut colorans ipsum, sed ut habitus qui est forma colorati totius, & ipsum cognoscendi principium. Et sic iterum non est in aere. Tertia est quod in oculo est color sicut in termino, sed in medio sicut in via, propter hoc etiam in oculo est aliquo modo ut in actu, sed in medio sicut in potentia.

De modo aëris videndi secundum diversos.

C A P. XLIII.

AUtas Gel. in lib. 5. astricarum noctium. De videndi ratione cernendūque natura diversitas esse opiniones philosophorū animadvertimus. Stoici dicunt videndi causas esse radiorum ex oculis in ea quae videtur emissionem, aerisque simul intentionem. Epicurus autem effluere semper ex omnibus corporibus simulacra quaedam corporum ipsorum, eaque sese in oculos infere, atque ita fieri sensū putat. Plato existimat quoddam genus ignis atque lucis de oculis exire, idque coniunctum continuatumque cum luce solis, vel cum alterius ignis lumine, sua vi & externa visum efficere, ut quaecumque ostenderit, illustraveritque cernamus. Helianthus in chronicis suis libro 1. Intuenti autem subtiliter apparet nil esse visibile nisi ex obstaculo quod ex aqua vel ex terra contingit. Nam & nubes etiam ex vapore aquarum densatae visibiles apparent. Flammæ vero quae in nubilo aere vel in aliqua materia quae comburitur fiunt, ex vaporibus aquarum substantiam habent. Radius quoque solis qui per fenestram decurrere videtur, non aliunde est visibilis, nisi ex atomis pulveris in radio decurrentibus & ad lumen solis relucens, sic & in ceteris rebus Albertus. Itaque de modo & actu videndi diversa senserunt antiqui philosophi. Quorum opiniones recitant Alpharabius in lib. de sensu & sensato, & Avicenna in li. 6. Omnesque reprobant Alpharabius praeter illam quae est Aristotelis, cui & nos consentimus, videlicet quod sensibilia veniunt ad sensus per medium, in quo scilicet primo fiunt, & postea in sensu, & quod ab oculo radius non egrediatur, sed lux exterior quae est in aere super oculum reflectitur, & ex illa reflexione radij generantur, sub quibus oculus immutatur.

Cur non videamus ad omnem partem secundum aeris immutationem.

C A P. XLIV.

EX hoc tamen videtur sequi quod videamus ad omnem partem. Nam aer immutatur ante & retro & a dextris & a sinistris. Aer ergo qui est post nos immutat aërem per longum spacium ante nos. Si ergo aer immutatus oculū immutat, videtur quod aer qui est ante & retro nos immutare debeat oculos nostros colore rei quae est retro nos. Et secundum hoc ita videmus quod est retro nos, sicut id quod est ante nos. Et nos quidem concedimus quod aer immutatur ad omnem partem, & ut non videamus ea quae retro sunt, non est haec causa, quia non fiat immutatio ad omnem partem, sed quia color non agit nisi secundum actum lucidi. Ideoque processio immutationis a colore in aere fit secundum processionem lucis reflexae vel in-

cidentis. Lux autem quae est post nos abstrahens colorem immutat quidam aërem ante nos, sed haec immutatio aeris ad visum non sufficit, quin etiam oportet visibiles species in oculū procedere actu secundum actum lucidi. Quoniam ergo lux quae est post nos recedit remouendo se ab oculis nostris, & non in oculos nostros. Ideoque visus non fit, nisi fiat reflexio super speculum quod est ante oculos nostros. Concedimus tamen radios sub quibus immutatio fit oculos attingere, sed illi non egrediuntur ab oculo, sed exteriori luce, ac reflectuntur super oculum, non quidem a luce quae fit immediate circa oculum, sed ab illa quae est in extremitate perspicui, quae facit esse colorem actu, quoniam illa sola sufficit ad visum.

Cur non ante nos saltem actu videmus simul ad omnem partem.

C A P. XLV.

CUM autem immutetur aer ad omnem partem, cur non videmus ante nos saltem actu simul ad omnem partem. Expanditur enim visus noster super totum pavementum & denarium superiacentem non videmus, donec discurrat visus ad illam partem ubi iacet denarius. Et ex hoc concludit Euclides quod videmus per lineas ab oculo egredientes, videlicet per trigulum, cuius basis est res visa, & angulus expansus est in oculo, eiusque diameter super partes rei in se discurret ne apprehendamus partem visibilem nisi quam diameter attingit. Ideoque dicit quod non statim videmus denarium in pavimento iacentem, quod etiam probatur per demonstrationem. Nos autem dicimus quod hoc non est causa, quia diameter egrediens ab oculo attingit rem visam, sed potius, quia virtus visiva quae apprehendit formam impressam, dirigit eam ad rem quam apprehendit per ipsam. Et quandoque illam in totam rem secundum rationem totius dirigit, & tunc in ipsa totum visibile accipit. Quandoque dirigit eam in partem ut apprehendat partes rei visivae per ipsam, & tunc simul operari non potest ad multas partes, sed comparatur ad partem post partem. Et tunc fit quasi discursus quidam virtutis visivae super partem visibilem. Cumque venit ad partem illam in pavimento in quo denarius iacet, tunc ipsum videt. Licet autem diameter non egrediatur ab oculo directo, tamen spiritus visibilis & virtus visiva in rem visam est per diametri modum. Meliusque apprehenduntur quae per diametrum opponuntur ad oculum, quam quae opponuntur extra diametrum.

Rationes ad probandum quod non videmus extra mittendo.

C A P. XLVI.

Quia vero ad opinionem contrariam multa sunt argumenta vel rationes perspicuorum, nitamur etiam rationibus in contrarium. Nam reuera videndo nihil extra mittimus, sed tamen processus luminis in colore secundum rectam oppositionem describit intellectuales angulos super oculū, ita quod angulus procedentis luminis est in oculo, sicut iam supra diximus. Ceterum si radius qui est linea, ut dicunt, est ab oculo egrediens, aut est substantia, aut accidens. Et si accidens est, esse nisi in subiecto non habet. Cum ergo exit, aërem qualem facit, multiplicato ergo radio, multiplicabitur aeris illuminatio. Si ergo iter aliquis inter multos apertos habentes oculos, melius quam alibi videbit iuxta eos. Praeterea secundum hoc melius videbit debilem habens visum coniunctus ei qui fortiter habet visum. Praeterea multis aspicientibus simul in tenebris stantibus aer illuminabitur eorum aspectibus. Quae omnia falsa sunt & absurda. Praeterea visus non aërem tantum penetrat, sed etiam ipsum usque ad stellas, secundum hoc ergo caelum impressionem

Euclides ratio de modo videndi.

Clus.

Si quis non videtur prolatum rationem.

lumi.

luminis à viſu recipit, quod eſt cōtra philoſophum dicentem, quod cœlum non recipit impreſſiones peregrinas. Iterum ſecundum hoc radius reflexus à ſpeculo aliud erit ab incidente in eo propter diuerſitatem ſubiectorum. Similiter & radius exiſtens in aere non erit idem numero cum illo qui eſt in oculo. Et ideo per ſenſum radii non fiet apud videntem iudicium de re viſibili. Secundum hoc ergo ad viſum non prodeſt radius. Iterum viſibile in proprio lumine non indiget ad hoc radioſo lumine à viſu emiſſo medium immutante. At verò luceria per ſe ad hoc ſibi ſufficiant proprio lumine. Si vero dicatur eſſe ſubſtantia, conſtat, quod nō eſt incorporea, quia ſcilicet nec angelus, nec anima. Sed neq; corporea, quia nec aliquis mathematicorum ponit radios eſſe corpora. Præterea ſi radius egrediens eſt corpus, non erit in eodem loco cum aere medio: oportet ergo, quod totus aer, & aqua & ignis & totum cœlum, per quæ viſus eſt, eiiciantur de locis ſuis per viſum, aut pleni ſint poris vacuis, per quos ſit tranſitus linearum corporalium, quorum etiam vtrunque eſt abſurdū. Præterea non poteſt paruum mixceri multo ampliori, quin virtus eius vincatur à multo. Cū ergo radius ille parvus ſit mixtus lumini totius hemiſpherii virtutem amittit. Non ergo videbit in multo lumine, cum virtus eius ſit videre. Cæterum cum agēs & patiens in natura ſint proportionata, quaeri poteſt ab eis, qua virtute radius agat in viſibile, nec erit assignare. Quaeritur ergo hic ab eis cauſa huius actionis & paſſionis ſecundum naturam. Queritur etiam cum oculus videat radium de ſe egredientem, quo radius ille videatur. Si dicatur, quod radio, tūc radii erit radius, & ſic in infinitū ibit proceſſus. Si vero dicatur, quod oculus ſeipſo videt radium, multo magis, quæ non ſunt adeo ſubtilia videbit per ſeipſum: & ſic iterū inutilis erit radius. Deniq; abſardiſſima quædā ſecundum omnem naturam conſequentur opinionē illā, videlicet, quod linea ſit in eſſe naturali, quod linea moveatur motu locali, quod videatur lōgitudine ſine latitudine, quod linea ſecundū indiuiſibile pūctū apprehēdit diuiſibile aliaq; plura, quæ abhorret natura.

Solutiones ad obiecta econtrario.

C A P. XLVII.

Sed illi inquit, quorū viſus debilitatur præcipuē in tempore humido vident imaginem ſuam corā oculis ſuis. Quod vtiq; non poſſet eſſe, niſi quia cū radijs egredientibus ab oculo etiam figura egreditur in radio vidente. Præterea creator omnium Deus perfectiſſime conſtituens organa ſenſuū fecit instrumentū organi odoris frigidum & humidum, quod ſaluaretur calido & ſiccō vaporatiuo, in quo deſerūt odores. Fecit & instrumentū auditus concavum & ſtriētū in quo ſaluarentur ſoni, qui nihil aliud ſunt, quā aer preſſus. Fecit ergo & instrumentū viſus optime, & hoc fecit ſphæricum, ſuper quod ſcilicet ſphæricum non ſtant formæ. Nō ergo fecit eum ad hoc, vt formæ aduenientes ſtarent ſuper ipſum. Non itaq; ſuit in ipſo forma, ſed potius ab ipſo lux egreditur, qua poſſit anima ſenſata iudicare. Mobile quoque fecit ipſum, mobilitas veto repugnet receptioni formarum. Ad hoc ergo fecit illud mobile, vt motu ſuo centrum ſuum ad omnia viſibilia conuerteret, ac per radios pyramidales virtutem ſuam viſuam ad ipſa moueret. Hoc etiam videri haberet ex hoc, quod centro ſubſidens optime videtur. Remota veto à centro, eo quod longius diſtant, minus videntur. Ad hoc ergo reſpondemus, quod vt videat homo debilis viſus imaginē ſuam tēpore humido non eſt cauſa quā ponunt pro cauſa ſc. egrediēs ab oculo radius, nec vnquam homo videret in aere imaginem ſuā, niſi poſſit aer vt ſpeculum effici. Videtur autē ſibi quod eam videat cum tamen non videat. Quod cōtingit ex fluxu imaginū à loco cellulae imaginatiuæ ad organū ſenſus communis, & ab illo ad organum viſus, ſicut accidit in melancholicis & in-

SPEC. NATVRALE.

A firmis. Nec ideo fecit creator oculū ſphæricum, vt non imprimerent in eo imagines rerum, ſed ideo potius vt eſſet facile mobile ſicut ſpeculum animatum, in quō imprimantur imagines rerum. Nam ſuper rotundum rectius imprimuntur quam ſuper latum & planū, vel ſuper concavum. In loco etenim plano propter diuariationē luminis quam facit quælibet pars æque emittens cuiſlibet parti confunditur, & dilatatur imago ſicut patet in enſe limato ac terſo. Potro in cōcauo vna pars imaginem receptam proicit ſuper alteram. Ita quod iterum non ſit directā rei cōprehenſio. At vero in rotundum recte cōtinetur imago. Cumq; illa pars æque alteri emineat, nulla pars proceſſionum luminis diuariat, in qua forma viſa procedat, nec alia ſuper aliam proicit, ſicut in concavo ſit. Potro mobilitas oculi non contraria impreſſioni formatū, quin potius ad hoc valet, vt ab omni ſitu viſibilū immutatio dirigatur ad oculum, deniq; propinquitās eius quod cadit ſub oculi centro nō eſt tota & ſola cauſa cur melius videatur. Sed rectitudo immutationis & confortatio viſuæ virtutis in oculi centro. Veruntamen omnis virtus cuiſlibet rei, ac per hoc & viſiua maior eſt in centro rei quā iuxta extrema.

Ad experimenta qua contraria videntur reſponſioni.

C A P. XLVIII.

Verum & alia adhuc experimenta contra nos inducuntur, vt quod colores & figuræ rerum viſatū corporibus in quibus ſunt nec motu locali nec ad viſum mouentur. Cum ergo inquirunt, nec eſſe ſit in viſu rem viſuam & oculos coniungi, oportet viſam ad rē viſam per aliquid moueri. Et hic eſt radius ab oculo emiſſus, in quo eſt viſiua virtus. Præterea videmus quod in oculo diu clauſo vel excæcato, foramen alterius oculi repletur lumine quod ſuit in priori oculo, meliusq; videt oculus ille quam prius viderat alio vidente. Vnde patet lumen in oculis eſſe. Et nos quidē concedimus, quod reuera colores (vt dictum eſt) non mouentur ad oculum localiter, ſed motu immutationis quo generant ſe in medio, ac per illud in oculo. Cum autem oculus vnus clauditur vel cæcatur, & lumen illius redit ad alium, hoc non contingit propter emissionem radiorum, ſed alijs tribus ex cauſis vna eſt quia virtus apprehenſiua naturaliter ad apprehenſiones formarum mouetur, & in ipſis delectatur, vnde mouendo ad locum ſecum trahit ſpiritum viſuum. Cum ergo formas nō inuenit in loco vnus oculi mouetur ad reliquum, & trahit ſecum ex alio viſibilem ſpiritum. Secunda eſt quia neruus opticus oculorum in anteriori parte capitis bifurcatur. Ideoque ſpiritus viſuus in vno impeditus, retro ſum agit vſq; ad bifurcationem & tranſfunditur in alium oculum. Tertia eſt attentio, quia ſcilicet oculo vno amiſſo maior ſit circa reliquum intentio. Attentio vero frequens opus facit, & operis frequentia calorem inducit, calor autem animalem affluere cogit.

Cur aliquando viſui vnum apparet duo.

C A P. XLIX.

VT autem vnū appareat duo quatuor ſunt cauſæ ſecundū naturā. Vna eſt quia omnis ſenſus particularis reſertur ad ſenſum communē in quo perſicitur eius operatio. Spiritus ergo viſuus per neruū opti-
E ticū currens reddit formā apprehenſiuā, & licet fiat in duobus oculis, tamen quia venit & vnitur in loco bifurcationis nerui, ibi ſit forma vt vna in ambobus oculis apprehenſa. Cū autem cōprimatur oculus, egreditur linea vnus ſpiritus extra lineam alterius in loco bifurcationis, & ideo ibi non cōtingit alium ſpiritū in pūcto oculi anguli bifurcationis. Et ideo tūc forma apprehenſa in duobus oculis non vnitur. Et ideo ſenſus cōmunis qui cōponit & diuidit ſenſata propria tūc iudicat & apprehēdit eam ſicut duo ſenſata eiūſdē

Gggg 2

ſenſus.

sensus. Huius autem ignum est, quod si vnus oculus comprimatur, & alter claudatur, expressione vnus tantum oculi non apparebit vnum duo.

Secunda causa est ex reflexu spiritus ad intus & extra. Cum enim cutiat inter sensum communem & sensum particularem accipiendo ab vno & dando alteri, & sit velocissimus sicut per apprehensionis velocitatem potest probari. Accipiens formam in oculo exundantem ad sensum communem refluit forma ad partem aliam antequam spiritus egrediatur plene ab oculo. Et tunc apparet in vna parte spiritus & in alia, & iudicatur duo. Et hoc maxime contingit in quibusdam egris, ebrijs & infirmis, in quibus vapor & ventositas eleuata impellit spiritum visuum, sicut ventus aquam. Vnde talibus frequenter prominent oculi ventositate vel vapore eos extra loca sua premente. Signum autem huius est, quia videmus sole apparente in aqua & vento aquam mouente, formam solis in aqua fieri pluribus locis, & sic incidere formam quod vna continetur ad aliam.

Tertia causa est ex fluxu spiritus secundum latum per amplitudinem nerui, vel etiam quod neruus est cellae imaginativae & sensus communis, tunc enim apparet res vna in duobus locis, eo quod in vno situ apprehenditur antequam vna spiritus perfecte relinquat. Sicut patet in virgula circumducta, quae videtur facere circulum sensu particulari accipiente extremitate eius hic & ibi, & sensu communi continuante illa loca per circumuolutionem spiritus ad formam apprehensam. Hac de causa etiam forma scilicet motus quandoque insigunt intra spiritum sensus communis imaginativae, quod aliquis stans iuxta aquam, videtur sibi moueri, & cadit. Et hac de causa etiam post nauigationem videtur nobis moueri terra longo tempore postquam venimus ad portum, quia forma manet in spiritu, & spiritus vndat se secundum motum formae ad latitudinem cellae anterioris capitis. Quarta est ipsa compositio oculi, sicut enim supra probatum est, compositio sua est in humido aquoso seruabili formae apprehensivae. Habet autem tunicas, quarum quaedam habent foramen ab anteriori, sicut vna. Et ideo bene imprimitur oculus, extumescit humor chrySTALLINUS, & diuaticatur forma, & videntur duo, vel tres quandoque.

De diffinitione auditus.

C A P. L.

Auditus
quid

A Vices. Auditus est vis ordinata in neruo expanso in superficie nerui optici ad apprehendendum formam eius quod sibi euenit ex commotione aeris, quae contingit inter percussorem & percussum resistens constrictione coacta, ex qua prouenit sonus, & peruenit eius commotio ad aerae collectiuum quietum, qui est in concanitate nerui postici mouens illum instar sui motus, & commotiones illius motus tangunt neruum. *Alber.* Neruus posticus, qui est neruus audibilis (vt dicit *Auic.* in li. de animalibus) reuertitur ab anteriori parte medullae cerebri nascitur, & vadit ad telam auricularem, quae tympanum dicitur, & in ea dispergitur. Et quoniam eius ramus in duo diuiditur, maior illius rami pars in auris tympano diffunditur, minorque pars exit per foramen ossis penetroli, quod foramen caecum dicitur. Vnde quod dicit *Auic.* In superficie nerui optici, qui est neruus visibilis, esse in neruum posticum, hoc est, quia tangit eum in origine neruorum sensibilium, non quia cum illo sit idem: sic etiam dicimus in loco capitis, vbi occurrunt omnes nerui sensitiui esse sensus communis organum, quoniam aliter non cognosceret sensus communis sensibilia omnium sensuum particularium.

Perceptio
in organo
quo pacto fit.

Itaque secundum dicta naturalium neruus posticus immutatur secundum sonum ex aere percussore ac sonante per hunc modum. Aer extrinsecus fractiuo motu sonans aerae connaturalem in aure percussit, & ille quoque efficitur percussus ac sonans ad similitudinem exterioris. Neruus autem audibilis expansus in tympano

no auris, ab aere quidem percusso tangitur, sed non de necessitate, nisi secundum sonum immutatur, & hoc ideo, quia sensus recipit species sine materia. Vnde cum soni materia sit aer percussus, sine aere percusso sonum accipit auditus. Quia tamen aer percussus non alterat neruum nisi agat, nec agit nisi tangat, necesse est ut neruum tangat. Sonus itaque secundum esse suum quod habet in materia, est in aere, & alterat aerae. At vero secundum quod consideratur ut species sensibilis est in sensu. Si autem obijciatur quod esse soni non est nisi cum motu fractiuo aeris. Respondemus, quod verum est hoc de esse soni quod habet in materia, & non de esse quod habet de sensu, ut species sensibilis. Ex his patet unde contingat quod nos percipimus sonum, & non aeris motum, quia scilicet licet in aere duo sunt scilicet sonus & motus, non tamen de necessitate sensibilis neruum alterat, nisi secundum alterum id est secundum sonum.

Cur auditus dicitur secundus sensus.

C A P. LI.

A *Ris.* in libr. de sensu & sensato. Sensum quidem ad notitiam melior est visus secundum se, quia multas & multimodas annunciat differentias. Omnia namque corpora colorem participant. Discenti autem auditus multum confert ad sapientiam secundum accidens. Sermo enim audibilis existens, causa est disciplinae, non secundum se, sed secundum accidens, ex nominibus enim constat. Nominum autem vnumquodque symbolum est, quare sapientiores a natiuitate sunt ceci priuatis ab utroque sensu mutis & surdis. *Alberius.* Auditus itaque dicitur secundus sensus ex causis tribus. Vna tangitur in libro de sensu & sensato, quia scilicet ad notitiam melior est visus, eo quod multas ostendit rerum differentias. Per visum enim deprehenduntur omnia corporalia, quoniam omnia vel habent colorem, vel lucem, vel sunt diaphana, quae omnia sunt visus obiecta. Auditus autem strepitus id est soni ostendit differentias, & confert disciplinae, non secundum se, sed secundum accidens. Ex nominibus enim constat. Ergo visus ad sapientiam conferat secundum se, quia scilicet ostendit rerum similitudines secundum se, auditus autem per accidens, quia ostendit eas non secundum se, sed in signis id est nominibus. Recte primus sensus inter disciplinabiles dicitur visus, & secundus auditus. Quia vero nomina quae percipiuntur per auditum, signa sunt omnium scilicet visibilium, odorabilium, gustabilium, tangibilium, & ipsorum etiam audibilium atque intelligibilium. Ideo per auditum accipitur doctrinabiliter prudentia de omnibus, per visum autem non de omnibus. Ideoque ceci a natiuitate habentes auditum, prudentiores sunt surdis & mutis a natiuitate, habentibus tamen visum. Secunda causa est, quia post visum habet filium in homine, qui omnibus animalibus dignior est. Tertia est, quia de quinque sensibus duo sunt ad salutem animalis necessarii scilicet gustus & tactus. Duo vero ad disciplinam scilicet visus & auditus. Tertius autem comunicat cum utrisque scilicet odoratus. Sunt autem duae causae, cur auditus non est in facie. Vna est, quia sensus alii magis necessarii obtinentur locum faciei, ita quod congrue non potuit auditus in facie locari, haec est ratio *Auic.* Alia vero fortasse est, ac moti secundum motum processiuum, qui scilicet motus processiuus omnis animalis ut plus in ante est. Ideoque natura nequaquam animalia rotundauit vel acuit ante, ut facilius aerae diuideret, per quem motus habet esse. At vero si foramina auditus essent ante in facie, in motu processiuo continua fieret aetis inundatio in auditus foramine, cuius scilicet inundationis sonus confunderet auditum, aut destrueret cerebrum. Ideoque natura ordinauit auditus organum a latere, vel retro in capitis summitate, ut ad ipsam non perueniat aer in motu processiuo, nisi prius diuisus a facie.

Dua causa
cur auditus
non sit in fa-
cie.

De organo auditus.

C A P. LII.

Nervus autem audibilis, qui dicitur posticus ipse est organum auditus, qui (ut supra dictum est) ab anteriori parte medullæ cerebri tendit ad telam auricularem quæ tympanum dicitur, & in ea dispergitur. *Hali. ubi supra.* Auditus fit per par nervorum qui ex protra cerebri oriuntur scilicet à loco quinti paris, & ad duo perveniunt aurium foramina, quæ sunt in duobus lapideis ossibus capitis, ut autem eorum quisque pervenit ad foramen dilatatur, & foramen operit, & hoc operientum præcipuum est auditus organum, cuiusq; eadem est vis in auditu, quæ est chryſtallinæ tunnicæ in visu. Huius operimenti natura aerea est.

Auditus itaque fit, cum in aere sonus insonuerit, & percussus aer vsque ad aures pervenerit, vel ad foramen auditus, sicut vndarum motus ab alijs locis ad alia pervenit, quando earum est moveri. Itaque commota aliqua aeris parte movet hæc aliam, qua movetur & alia contigua, donec ad aures venerit, & aurium foramina. Ingressitur ergo locum viæ similem vsque ad operimentum, quo foramen ab interioribus operitur, ipsumque operimentum in aeris sonoris naturam alterat, cum sit auditus aeris natura nature sonori configurata facileque in aliam alteratur, & eius alterationis sensus per duos nervos qui ad foramina veniunt, ad mentem pervenit. Sicque vocis & soni naturam mens sentit.

De concavitate ac mobilitate aurium.

C A P. LIII.

Albertus. Auris concavitas est longa propter tria. Una causa sumitur ex parte tenebitatis medullæ cerebri, quia si esset brevis subintraret frigus ad cerebrum & interficerentur animalia. Alia vero ex parte nervi audibilis, qui propter hoc quod oritur ab interiori cella, quæ medullosa est in suo initio, est mollis. Unde quia molle non est aptum tenere commotiones ac sonos, ideo necesse fuit ipsum prolongari ut induraretur ex coniunctione sui ad os petrosum, & ex prolongatione in foramine tortuoso. Tertia ex parte soni quia sonus ex multis repercussionibus ac circumvolutionibus saluatur, ut magis possit per auditum deprehendi, sicut patet in sono facto in concavo, ut in campana & fistula.

Si autem queritur, cur homo non habet aures prominentes ac mobiles sicut animalia cætera. Respondemus quod in animalibus habentibus rotundum caput, viæ sensuum ab organo ad anteriorem cellam propinque sunt. Et propter immutationes sensuum de facili veniunt ad sensum communem & phantasiam, sicut est in anibus & in homine & in simia, Et ideo non fuit necesse ut moverentur aures eorum. Sed in animalibus cum longis caputibus aures sunt retro in capite, & difficilis est reflexus à retro in ante ad locum sensus communis & phantasie. Et propter hoc oportuit quod aures haberent mobiles & multum prominentes, ut ex mobilitate possent eas dirigere in omnem partem unde veniret sonus, & ex prominentia multum caperent de soni commotione. Quandoque tamen contingit per accidens, quod quidam homines movent aures, quia nervi motui qui sunt in musculis maxillaribus pertingunt ad radices auris in ipsis, sicut & quidam movent superiorem partem capitis. Ex hoc quod nervi qui sunt in musculis frontis pertingunt in ipsis vsque ad pellem crinosam, quæ est super caput.

De obiecto eiusdem quod est sonus.

C A P. LIV.

Albertus in sua physica. Auditus fit per sonum qui provenit ad aerem intus quiescentem intra con-

Acauitate auri, & imprimi nervum expansum in concavitate profunditate, quemadmodum corium extenditur in tympano. *Aug. de ordine lib. 2.* Ad iudicium ergo aurium nihil aliud pertinet nisi sonus, qui triplex est scilicet aut in voce animantis, aut flatu in organis, aut pulsu. *Aristot. in 2. de anima.* Sonus est motus aeris. Et quædam sunt quæ sonum habent ut æs, & quæcunque plana ac lenia sunt & concava. Nam concava ex repercussione multos faciunt ictus post primum in potentia exite quod motum est, quædam vero non dicimus habere sonum, ut spongiam, pilos, & lanam, quia scilicet mollia sunt. Item quædam sunt quæ habent sonum in actu, quædam in potentia. Sonus in actu semper fit per aliquid, & apud aliquid, & in aliquo, quæ tria sunt percussus, percussum & medium id est aer vel aqua. Auditur enim in aere vel in aqua, sed in aqua minus. Vacuum enim recte dicitur proprium audiendi, videtur autem esse vacuum aer. Auditus itaque connaturalis est aeri. Et sicut colores sine lumine non videntur, ita grave & acutum sine sono non sentiuntur. Et hæc dicuntur per transumptionem ex rebus sensibilibus. Acutum enim movet sensum in modico tempore multum. Grave autem in longo tempore parum.

De soni definitione.

C A P. LV.

Albertus ubi supra. Sonus est quoddam quod fit in aere propter inundationem accidentem aeri ex motu fortissimo proveniente ex vehementi aliquorum inter se percussione vel separatione. *Albertus.* Dicimus ergo quod sonus est qualitas sensibilis proveniens ex motu fractivo aeris & ens cum illo. Ex fractione dico, quia non ex quolibet aeris motu fit sonus, sed ex motu frangente aerem antequam divisibilis sit per naturam. Dico etiam ens cum illo, quia sonus non habet esse nisi quamdiu durat motus ille. Verum quia motus debile habet esse propter duo scilicet quia ipse est actus existens in potentia, & tale esse non est nisi secundum quid, Et iterum quia sic est successivum quod non permanens, de ipso nihil est accipere neque secundum esse, neque secundum substantiam. In hoc enim differt à tempore, quia temporis est accipere permanens secundum substantiam, licet non secundum esse sicut est probatum in tractatu de tempore. Cum ergo sonus causetur à causa debilis esse scilicet motus fractivi, etiam taliter cum ipso tempore adhuc debilius habet esse, propter hoc non invenitur ab auctoribus determinatum expresse quid sit sonus, sed modo supra dicto definiti potest secundum naturam eius. Per illam enim definitionem tanguntur causa eius materia & forma & finis ac permanentia. Nam forma & finis tangitur per hoc quod dicitur qualitas sensibilis scilicet sensu auditus. Per hoc autem quod dicitur ex motu fractivo aeris proveniens, tangitur efficiens & etiam materia. Denique per hoc quod additur ens cum illo, tangitur permanentia eius in esse.

De vocis.

C A P. LVI.

Cum autem dicit Aristot. in 2. li. de anima, quod in voce oportet esse animatum verberans cum imaginatione aliqua Sciendum est, quod animalia quæcunque per pulmonem attrahunt aerem, habent & attentionem notativam, & imaginationem, & non alia, & vox eorum est imaginationis signum. At vero duplex est signum scilicet formatum siue distinctum & confusum. Distinctum autem vocis signum non est à natura, sed à placito & institutione, nec est nisi in animalibus illis in quibus dominatur imaginatio super instinctum naturæ, ita quod potest & ipsam imitari, & ab ipso abstinere, sicut est in homine. In cæteris autem animalibus in quibus imaginatio causetur ab instinctu naturæ, & cum per omnia sequitur. Cuius signum est, quia

nec faciunt consilia nec inquisitiones operū suorum. In illis etiam signum est imaginationis, sed tantum per naturam, & non ab institutione. Et quia natura eadem est in omnibus, ideo suæ voces manserunt indistincte, nec unum animal percipit ex alterius voce, nisi desiderium eius in communi scilicet indigentiam cibi, ac desiderium coitus, & nocumentum lésionis, & vocationem societatis. In his autem desideriis aliquo modo variant voces suas. Quod autem in libro suo de animalibus probat Auicenna, quod apes construunt casas, & aves nidos, non ad imaginationem, sed ad instinctum naturæ, non intendit ab huiusmodi animalibus imaginationem excludere, sed hoc tantum significare, quod scilicet imaginatio eorum instinctui naturæ non dominatur, quin potius ab ipsa regitur, vel additur &c.

De vocis significatione.

C A P. LVII.

Porro significatiuus sermo duplicem habet comparationem. Vnam scilicet ad rem signatam, quæ est extra animam. Aliam vero ad illam quæ est in intellectu vel imaginatione speciem. Unde Aristoteles. Sunt inquit ea quæ sunt in voce, earum quæ sunt in anima passionum notæ. Secundum primam comparationem causa eius significationis est voluntas instituentis. Ut enim dicit Augustinus quando non profertur, tunc est in potentia, & statim quando profertur actum rem significat.

Si ergo queratur secundum quem modum rei significatum in sermone venit, quando primo institutus fuit. Dicendum est, quod per nutum instituentis dirigentem talem sermonem ad talem rem in ratione significandi intentionem proferentis. Secundum aliam vero comparationem significatiui sermonis accipit rationem significandi ab intentione proferentis. Si vero queratur qualiter significatio cum voce coniungatur. Dicimus quod in voce sunt rationis partes duæ, sicut dicit Damascenus. Vna, scilicet quæ sermonem interius disponit, & hæc pars rationis est propria, quæ non in aliquo amittit. Alia vero quæ per vocem interpretatur intentionem, & hanc quandoque ratio amittit, in his scilicet, qui loqui non possunt. Prima itaque pars rationis est per comparationem ad imaginationem & intellectum mentis, & dicitur potestatiua. Secunda vero per comparationem ad corpus & ad organa locutionis, & dicitur interpretatiua. In huius virtute generatur significatum in voce, nec oportet esse continuationem vel contactum corporalem inter imaginationem & intellectum, quia generatio significationis in sermone signante non est materialiter, sed potius virtualiter atque potestatiue, sicut omnia spiritualia per ordinem habent ad corpus virtualiter atque potestatiue, quod impressionem in corporibus faciunt, & illa corpora, quæ sunt propria materia illarum impressionum statim eas recipiunt.

Similiter etiam rationis potentia, quæ dicitur interpretatiua, percutiendo aerem per organa vocalia imprimit vocibus formatis speciem imaginantis, & intelligentis speciem similem, ac per instrumenta vocalia tangit aerem illas species suscipientem. Porro secundum quod tangit agit in ipsum, & secundum quod agit transmutat eum ad signandi actum. Nec est verum, quod aiunt, quod species imaginatiua, & intellectiue deferuntur ab anteriori parte capitis ad linguam, & ad instrumenta vocalia per neruum ab interiori cella descendente. Nervus enim ab interiori cella descendens non est principaliter motuus nec actiuus, sed sensitiuus, & passiuus. Et ideo ille non facit ad interpretationem, sed potius ad gustum. Et est natus recipere speciem, & non dare eam. Sed neruus descendens à posteriori parte capitis est ille, qui principaliter est actiuus, & motuus. Et duo ex illis pertin-

gunt in linguam, & faciunt eam moueri, & quidam alij ad pulmonem, & quidam ad mandibulam inferiorem, & ad labia. Vnde quidam sunt treuguli & malè proferunt litteram R, ex eo, quod nerui illi non sufficienter pertingunt ad principium linguæ, in quo formatur R, littera quia principium linguæ eorum non est sufficienter mobile. Et isti nerui sunt, qui deseruiunt potentie interpretatiue. Si enim ponamus, quod scilicet sit via per quam fit descensus ab imaginatione, quæ erit via per quam erit descensus à speciebus intelligibilibus, cum species intelligibiles non sunt apte nature imprimi in spiritu corporeo. Ideo hoc absurdum est dicere, & contra naturam.

Qualiter ad auditum perueniat vox, & echo, & sibilus.

C A P. LVIII.

Guilhelmus de Conchis. Boetius dicit, quod auditus vocis hoc modo fit. Aer naturalibus instrumentis percussus in ore loquentis formam quandam accipit, qui exiens particulam aeris quam tangit simili forma informat, & illa aliam, donec ad aures, quæ ad modum tympani sunt concava, perueniat, quo in earum concavitate resonante excitatur anima, emittitque partem prædictæ aeris substantiæ per nervos, qui à medio cerebri hinc, & vsque ad aures extenduntur. Quæ tangens aera, quæ in aure reperit simili forma informatur cum qua ad animam in logistica cellula recurrit. Ibi anima figuram nostræ vocis perpendit, & auditus fit. Ad quod demonstrandum inducit idem Boetius tale exemplum: Lapis proiectus in medio stagni facit breuissimum circulum, & ille alium, & hoc fit donec vel ad ripas peruenit vel impetus defecerit. Diuersæ ergo aeris particule, sed simili formæ informatæ sunt in auribus diuersorum. Dicitur tamen eadem vox ibi esse propter expressam similitudinem.

Porro de echo est physica ratio. Vox enim quam in antro vel sylua emittis, vsque ad summum antri vel ad patulos ramos arborum peruenit, cuius prima pars ex reuerberatione resultat, & ad te redit. Extremaque partis sonans formam sibi assumit, atque cum ea ad te reuertitur. Inde est quod per echo solos fines verborum audimus. Sed dicitur: verum est quandoque istis percussionibus auditum fieri, non tamen semper. Aliquando enim labia constringimus aeraque attrahentes, & non emittentes sonum sibi exprimus, tamen à diuersis auditur. At inquam dum sibilamus stringendo labia aerem attrahimus, qui attrahitur vicinum sibi attrahit, & ille alium, donec illum, qui est in auribus attrahat, qui secum prædictum instrumentum vsque ad os sibilantis attrahit, ibique forma accepta ad animam reuertitur, sicque sibilus auditur.

Cur densa corpora penetrat sonus potius, quam visualis radius.

C A P. LIX.

At inquis, ut ex verbis perpendo tuis non est auditus nisi vel aer à loquente prodeat, vel ab audiente ad os loquentis perueniat. Quid ergo si ferreus paries inter ipsos sit, nonne vox audietur, & quomodo per tam solidam materiem aer transibit. Nullum est inquit corpus tam solidum, quin poros infinitos habeat, per quos aer subtilitate tua penetrat, sed dicitur, si aer quia subtilis est ferream parietem penetrat, quid est quod radius visualis, qui adhuc est subtilior, nec etiam tenuem parietem ligneam, ut videamus ea, quæ ultra sunt, penetrat. Nam vnde velocior est auditu visus, nisi quia instrumentum habet velocius. Bene inquam opponenti bene oportet responderi. Ad hoc ut visus sit non solum instrumentum aut res visa sufficit, sed exteriorum quoque

Quæstio
facti.Queritur.
Resp.De potentia
interpretati-
ua.Quomodo
sonus generatur.

De Echo.

Ob.

R. p.

R. p.

Ob.

quoque

quoque splendore necessario inquit. Cum enim obscura nocte vel obscuro loco, nec instrumentum, nec res visibilis deficiat, quia tamen deficit splendor, deficit & visus. Cum ergo splendida die ad parietem radium illum dirigimus, qui reperit obscuritatem sibi inimicam & contrariam, fugiensque eam non intrat, sed circa superficiem cui superior splendor adhæret diffanditur, atque prædicto modo visum operatur.

De medio soni vel auditus.

C A P. LX.

A *Libertus.* Sicut superius iam dictum est. Sonus secundum Aristotelem duplex habet medium, scilicet aerem, & aquam, sed hoc diversimode. Aer enim est materia, & medium in quo generatur sonus, & sine quo non est esse illius. Aqua verò medium est tantum in quo vel per quod transit sonus in materia sua, quæ est aer impulsus, propter hoc etiam aqua confundit, & prohibet sonos, aer autem conseruat, quia conseruatio rei est in materia propria. *Si autem obijciuntur in contraria,* quod sonus non est secundum esse suum, nisi tantum in materia, quæ est aer, & aer ut legitur in lib. de sensu, & sensato, non est in aqua. *Respondemus,* quod immo, secundum quod legitur in 2. li. de cæ & mun. Aer leuis est in aqua. Ideoque secundum naturam ascendit, nisi commixtus sit, sicut in his, quæ generantur sub aqua. Cum autem virtus auditiva sit in organo suo, scilicet in neruo audibili concavo, qui est apparet versus tympanum auris, ut claudat in se partem aeris connaturalem, qui impellitur ab exteriori aere impulsio. Videtur, quod non tantum species soni perueniat ad virtutem auditivam, sed etiam esse soni secundum materiam. At verò e contrario cum auditus sit potentia apprehensiva, non videtur percipere nisi speciem sine materia. Nam omnis apprehensiva est abstractiva speciei à materia, licet vna quidem abstrahat plus, & altera minus. Nos autem dicimus, quod aer quidem tangit neruum in sui principio, sed spiritu descendente ab anteriori capitis parte non imprimitur ibi species soni, nisi vehementissima fiat impulsio. Et illa est, quæ corrumpit per excellentiam. Et si quidem philosophi dicunt à sono virtutem auditivam tangi, intelligitur quantum ad principium nerui, Et in quibusdam animalibus tantum, scilicet non aquaticis.

Porro si queratur, utrum soni transeant per aerem subito, sicut accidit in visu, patet quod non subito, sed quando sonans est propinquum tunc veniunt ad auditum repente, id est imperceptibili tempore. Quando verò distat, tunc bene percipiunt tempore.

De diffinitionibus olfactus.

C A P. LXI.

A *Vicenna.* Olfactus est vis ordinata in duabus carunculis anterioribus cerebri partis similibus mammillarum capitibus ad apprehendendum illud, quod ei offert aer attractus de odore, qui est in vapore permixto, aut de odore impresso in illo ex permutatione, quæ fit ex corpore odorifero. *Algar.* Olfactus fit per virtutem, quæ est in duabus carunculis cerebri, quæ similes sunt summitatibus vberum capite, quæ apprehendit mediante corpore, quod patitur ex odoribus, ac retinet eos, vel partes odoriferorum permiscetur illi corpori, sicut est, & aer, & aqua. Secundum utramque diffinitionem istarum patet, quod olfactus sit vis nequaquam in neruo ordinata, sicut est visiva, & auditiva, Et revera secundum Avicennam, & Constantinum, & Gregorium, & etiam secundum Aristot. in lib. de sensu, & sensato, Organum olfactus immediate est in cerebro. Et huius ratio est, quoniam odor secundum esse suum naturale, & materiale, quod habet in vaporativo sicco, cerebri innatus est. Ideoque oportuit, quod ad ipsum per-

SPEC. NATVRALE

A tingeret in sua materia, & non tantum per speciem sensibilem separatam à materia, sicut accidit in aliis sensibilibus. Si autem esset vis ordinata in neruo concavo deficiente odoratum spiritum, spiritus non reciperet impressionem, nisi speciei sine materia tantum. Cumque species à materia separata non sit calida, nec frigida, non conferret ad cerebri iuuamentum. Nasus autem consistit inferius ex cartilagine, & superius ex osse. Naresque distinguuntur per os veniens in medio, fiuntque quasi trianguli duo, ut naris vna recipiat superfuitatem à capite descendente, aer inspitetur per alteram. Nam aer inspiratus licet ex parte magna descendat ad pulmonem, & ad pectus, tamen in aliqua parte ascendit ad cerebrum, ut mitiget calorem cerebri accidentalem, qui ex membris nutritiis, & spiritualibus ascendit in ipsam. Per immixtos autem odores, & vaporiferos efficitur aer leuior, propter calorem vaporum, & habilis ad ascendendum. Et quantum ad hoc temperat naturalem cerebri frigiditatem, & humiditatem. Porro secundum Gregorium Nyssenum anterior capitis pars dicitur vaporatissima, non quia vapores emittat, sed quia nata est vaporibus immutari.

De organo ipsius

C A P. LXII.

G *Vilhelmus de Conchis.* Aer ergo cum aliquod corpus odoratum tangitur, odorem qui est in eo assumit, cum quo nares ingrediens vsque ad foramen quoddam ori naribusque commune peruenit. vbi quædam caruncule, quæ à cerebro procedunt in modum mammillarum dependent, has penetrat quidam neruus à cerebro exiens, per quem anima partem instrumenti prædicti quæ plus se habet ad hanc qualitatem, quàm ad alias vsque ad prædictum locum transmittit, quæ odorem prædictum in se recipiens animæ in logistica cellula illum representat. *Hali vbi supra.* Odoratus itaque sentit vapores, qui à corporibus humidis dissoluuntur. Huiusmodi namque vapor aeri miscetur & ad nares ingreditur, trahuntque illum ad se duo ventriculi præter cerebri per augmenta duo mammillarum vberibus similia, quæ proprie sunt organum huiusmodi sensus. Eorumque natura mutatur in huiusmodi vaporis attracti naturam, & alterationem huiusmodi sentit mens. Cerebri namque natura est anhelare propter aeris frigidi attractionem, quod fit per dilatationem, & superfuitatum emissionem, qua reductione efficitur, ut calor naturalis in statu suo custodiatur. Hæc dilatatio respiratio vocatur, per quæ odores sentiuntur, dum per hæc augmenta vapores odoriferorum corporum, aeri mixti à naribus trahuntur.

Quod eius organum sit frigidum, & humidum.

C A P. LXIII.

A *Libertus.* Cum autem (ut dicit Greg. Nyssenus) vnumquodque organum sensus ad similitudinem quandam, & familiaritatem propria sensibilia comprehendat, videtur quod organum olfactus calidum, & sicum esse debeat cum odor sit vaporativus sicci, quod olfactus esse sensibile constat. At vero e contrario, ut dicit philosophus, natura cerebri frigida est, & humida. Et nos quidem bene concedimus, quod proprie propria sensibilia sunt, ad quæ comprehendenda apta nata est substantia cuiuslibet sensus immutari. Cumque igitur contraria nata sint se inuicem transmutare, quia materia eorum ac subiectum est vnum, & odor transmutans olfactum fit in calido sicco aut vaporativo, erit humidum & frigidum a quo organum transmutabile ab ipso.

Si autem obijciatur, quod habentiam symbolum facilius erit transmutatio, dicimus, quod ea, quæ symbolum habent in toto transmutatur ad inuicem, quia

Gggg 4

DEC

nec agunt, nec patiuntur ab inuicem, sed quæ tyro-
bolum habent in aliqua qualitate, & in alia contrarie-
tatem. illa de facili transmutantur ad inuicem secundum
substantiam, ita quod alterum corrumpitur. Et talis
conuenientia inter cerebrum, & odorem esse non de-
bet, quia secundum hoc per facilem alterationem ab
odoribus cerebrum temperamento recederet, & ani-
mal corrumperetur. Nam & vaporibus calidis, & siccis
vehementer homo caput dolere incipit, propter nimiam
cerebri siccitatem, sicut in fumo carbonum. Ideoque
carbones aliquando sale vel vino respergentur, ut hu-
midum salis vel vini ex ipsis resolutum temperet sic-
citatem illius vaporis, quod non nimis cerebrum
exiccet, propter hoc ergo natura ordinauit contrarie-
tatem, ut ab odoribus calidis, & siccis non immutare-
tur cerebrum nisi secundum superfluum frigidum, &
humidum. Non autem secundum frigidum, & humi-
dum, quod est de suo naturali temperamento.

De obuello eiusdem.

C A P. LXIV.

Ioannes Damascenus. Est ergo odoratus vis sensitua
vaporum susceptiua. *Arist. ubi sup.* Odorabilis rei ol-
factus sensus est, & boni odoramenti, & mali. Corru-
pi autem videtur à fortibus odoribus, ut sulphure, &
assarura fetida, & huiusmodi. Est autem odor siccus, si-
cut sapor humidi. Respirantia siue anhelantia non odo-
rant in aqua, siue in humido, quoniam inspiratio ne-
cessaria est in olfactu, hoc autem in humido facere est
impossibile. *Idem in li. de sensu & sensato.* Odor verò est
fumalis euaporatio, quæ est ab igne. Quare instrumen-
tum odoratus est proprius locus, qui est circa cerebrum.
Virtute enim calidum, id est potestate est materia fri-
gida. Et oculi generatio à cerebro constat. Cerebrum
enim frigidius est, & humidius omnibus partibus cor-
poris. Ad adiutorium autem sanitatis facta est species
odoratus. Frigido namque existente cerebro, & sanguine,
qui circa illud est in venis existere subtili, & puro de-
facili in frigidabili, cibi fumositas in frigidata infirmitatem
facit. Ascendentibus autem odoribus ad cere-
brum propter leuitatem caloris, qui circa illos est, le-
uius habere facit. Odoris enim virtus natura calida
est. Itaque non confert ad nutrimentum odorabile se-
cundum quod odorabile, sed ad sanitatem confert.
Quod enim sapor confert in nutritiuo, & in nutritibili-
bus, hoc ad sanitatem odorabile. Elementa quatuor
inodorabilia sunt, quoniam humida, & sicca eorum
achyma sunt, nisi commixta odorem faciant. *Auctor.*
Potro de sonis, & odoribus plenius tactum est superius,
ubi actum est de celo aereo, & aeris impressionibus.

De medio eiusdem sensus.

C A P. LXV.

Alibertus. Potro de olfactu ex parte medij dicit
Arist. quod medij eius est aer, & aqua. At vero,
quod aqua non possit esse medium, videtur per ipsas
rationes quas in libro de sensu, & sensato ponit Arist.
contra Heraclitum: dicebat enim Heraclitus odorem
esse fumalem euaporationem terræ, & aeri commune
existentem. Et etiam si omnia famus fierent, nares in
omnibus de rebus odorem discernent. Obicit autem
contra eum hoc modo, fumalis euaporatio non potest
esse, quod sit in aqua, quod patet ex hoc, quod aer in
aqua existens ascendit superius, & similiter vapor ae-
teus. Cum ergo odor sit fumalis euaporatio non potest
esse in aqua. At verò e contrario pisces in aqua sentiunt
odores, & corrumpuntur fetidis eosque, scilicet odores feti-
dos fugiunt. Cum ergo aetem non contingant, oportet
quod per medium aquæ sentiant, & sic odor est in
aqua. Heraclitus autem errabat dicens, quod odores
resoluntur à quolibet ente propter quod non fiunt
in medio nisi in aere. Simplicia quippe non sunt odo-
rabilia, etiam si enaporent. *Nam dicit ibidem Arist.*

*Confutatio
sensu He-
racliti.*

Aet est de sensu, & sensato. Amplius euaporatio similiter
dicitur, huius, scilicet aeris, & illius, scilicet terræ, si enim nec illa
bene, nec ista bene, volens quod si aer, & terra, quorum
Heraclitus euaporationem commune esse dixit, non
sunt bene odorabilia, nec illa euaporatio facta ab istis
est bene odorabilis. Et sic patet, quod odor non est
talis euaporatio. Præterea odores sunt in aqua & in
aqua non est aer, scilicet in quantum est medium odoris.
Nam etiam si aer est in aqua non tamen per eum tan-
quam per medium pisces odorant, nam nequaquam
per ipsum spirant, & respirant. Nam dicit ibidem Ari-
stoteles, quando autem inest, scilicet aer, nec ipsa spirant.
Dixerunt etiam quidam, quod quia odor est fumalis
euaporatio, & fumus est vapor terræ, ut habitum est
supra. Odor non resoluitur nisi à terra.

B Nos itaque dicimus cum Aristotele, quod elementa
inodorabilia sunt, & achyma, & per consequens terra,
sic neque & euaporationes fumales, ut iam tactum est.
Et quod odor est in aqua, & terra, & in aere ut mediis,
sicut dicunt Arist. & Algazel, & Auicena. Quod autem
obicit Arist. contra Heraclitum non sic intelligendum
est, quod velit odores in aqua non esse, sed deductio
est ad inconueniens. Dicebat enim ille odores non esse
in medio nisi in aere, & à terra resolui. Et ex hoc sequi-
tur, cum aer non sit in aqua nisi commixtus secundum
quod herbas generari videmus ex commixtione ele-
mentorum in aqua, quod odor non sit in aqua, quod
est inconueniens. Fumalis enim euaporatio non est in
aere tali ut in medio, quoniam aer commixtus aliis ad
generationem vegetabilium, non est alicuius sensus
medium. Unde licet ille non ascendat in aqua, tamen
aer purus ascendit, & secundum hunc tamen non sunt
odores in aqua ut iam tactum est.

*Elementa in-
odorabilia.*

Secundum quam naturam aer, & aqua sint media olfactus.

C A P. LXVI.

Iuxta hoc autem queritur, secundum quam naturam
aer, & aqua sint media. Videtur enim quod se-
cundum nullam, quoniam in ipsis sunt tria, scilicet natura dia-
phani, & natura frigidi, & natura humidi. Secundum
naturam diaphani non sunt media, quoniam hoc mo-
do sunt visus media. Similiter neque secundum naturam
humidi, quoniam odore est principaliter siccus, nec se-
cundum naturam frigidi vel calidi, quia neutrum com-
muniter ambobus conuenit. Præterea dicit philoso-
phus, quod odores extinguit frigus.

D Dicimus itaque quod odor ut in medio est in utro-
que secundum quod utrumque est sine odore, tamen
odori receptibile. Sic enim & de sono dictum est su-
pra, quod hoc modo medium est in aere, scilicet secundum
quod est absolum, soni tamen susceptibile. Et bene
cedimus, quod obiectum est, quod scilicet non sit me-
dium secundum naturam humidi, vel frigidi, vel dia-
phani. *Si vero queratur* cur non sit in aliis corporibus
simplicibus, quæ sunt etiam sine odore. Dicendum est,
quod illa non sunt susceptiua euaporationis odore-
ta, ita quod possibilis sit euaporatio per ipsa. Euapo-
ratio autem debilior est in aqua, quam in aere, nihilo-
minus tamen est ibi, sicut etiam in aere, debilior est in
frigido, quam in aliquo tempore, & propter hoc est
odor in utroque. Dicunt tamen quidam, quod in odore
licet sit actu siccus, permixtum est humidum sicco. Ideo-
que secundum quod magis vergit ad humidum est in
aqua, secundum quod magis ad siccum est in aere. Di-
cit enim Aristoteles de sensu, & sensato. Perspicuum
autem commune, scilicet aeri, & aquæ est odorabile,
id est susceptiuum odoris, non secundum quod perspi-
cum, sed secundum quod lauabile, & mundabile eu-
chymæ siccitatis. Intellige, quod sicut perspicuitas est
natura communis, per quam suscipitur color in aere,
& in aqua, sic munditia est natura communis, qua
sentitur odor in utroque.

*Si autem queritur, utrum odor fiat in medij partibus
ex sola medij permutatione, vel corporis odorabilis*

cum

cū ipſo medio permixtione. Videtur enim, quod ſpecies odoris tantum permutet medium, & non vapor diffundatur cum odore. *Dicimus* ſecundum Auicennam, quod eſt ſecundum modum vtrumque. In euaporatione quippe dominatur natura aeris, & iccirco tranſmutat aerem ſecundum odorem, ita quod etiam aer recipit aliquam partem rei euaporantis. Similiter etiā tranſmutat aquam, ſicut videmus in dolio tranſmutari vinum ad odorem eorum, quæ ponuntur iuxta dolium. Et ſecundum hunc modum fieri poteſt immutatio ſecundum odores per longum ſpaciū. Experimentum eſt in aubus tygridibus, quæ deueniunt ad cadauera per centum leucas, cum ducem non habent niſi odorem. De his tamen dicit Auicenna, quod ſunt acuti viſus, alti volatus, & potuit eſſe quod per viſum deueniunt ad cadauera, & non per odorem. Si autem obicitur contra prædicta, quod odorabilia poſt multum odorem attractum leuiora ſunt, & putreſcentia, ſicut patet in pomis. *Dicendum*, quod reuera non fit odor ſine euaporatione fumali proprie rei odorabilis. Ideoque illa quidem alienatur ac putreſcit per multā odorum attractionem, ſed nihil prohibet quin ipſa euaporatio poſtea immutet aera, etiam præter hoc, quod vltius alia euaporatio fiat ex ipſa.

Utrum olfactus uniuoſe fit in animalibus reſpirantibus, & non reſpirantibus.

C A P. LXVII.

DE modo autem odorandi videmus quædam odorare animalia reſpirantia, quædam vero non reſpirantia. Vnde videtur, quod olfactus æquiuoſe dicatur de reſpirantibus, & non reſpirantibus. In libro quoque de animalibus dicitur, quod viæ olfactus in animalibus aquaticis clauſæ ſunt. Licet enim quidam piſces videantur habere foramina quædam in naſo, tamen illa non pertingunt uſque ad medullā cerebri. Et ad hoc aſſignatur duplex ratio. Vna, ſcilicet quod ſi apertæ eſſent viæ, penetraret aqua uſque ad medullam cerebri, & inſtigidaretur cerebrū, & extingueretur animal. Secunda eſt, quia talia animalia frigida ſunt parum habentia caloris circa locum digeſtionis, Et ideo pauci vapores eleuantur ad cerebrum. Qui ſi inſtigidati fuerint in cerebro pauca erit materia phlegmatica, & purgabilis per vias alias. Cum ergo quædam animalia habeant vias apertas odoratus, videtur odoratus eſſe æquiuoſus in iſtis, & in illis.

Sed dicendum, quod olfactus non dicitur æquiuoſe in olfacientibus diuerſimode in diuerſo naſo. Potentiæ enim ſenſuū paſſiuæ habent diſſiniri per actus, & obiecta, ſicut dicit Ariſtotel. Vnde cum obiectum ſit vinum, ſcilicet odor vnius rationis erit olfactus. Et ſicut diuerſitas oculorū in habentibus duos oculos, & molles, & habentibus velamen ſuper oculos, & non habentibus, non facit viſum æquiuoſum. Ita nec diuerſitas naſi, & habere organum odoratus coopertum vel non coopertum facit odoratum æquiuoſum. A modo enim organi non diſſiniri aliqua potentia ſenſibilis, ſed potius ab obiecto, ut dictum eſt. Cum enim potentia ſenſibilis ſit potentia paſſiuæ, & diſſiniri habeat per actum ſuum, Actum autem habeat ab agente, quod eſt obiectum, oportet, quod per obiectū diſſinietur.

Præterea quaeritur iuxta hoc, vtrum ex qualibet diſtantiā odoret animal inſpirans, vel non inſpirans, & videtur quod ſic. Ponamus enim duo animalia, vnum inſpirans, & aliud non inſpirans in vltimo euaporationis vel immutationis rei odoriferæ. Ibi enim tangitur, & alteratur cerebrum non inſpirantis, & eundem aërem trahit inſpirans, ergo odorant in æquali diſtantiā. Quaeritur ergo iuxta hoc, vtrum inſpirantia omnia odorant ex æquali diſtantiā, & præcipue homo cum aliis animalibus, & videtur quod ſic. Si enim ſtet homo cum cane in vltimo euaporationis odoriferi eundem aërem trahet homo quem canis, ſed aer immutatus odore tægit cerebrum vtriuſque, ergo agit in vtram-

que, & alterat ipſum. *Sed dicendum*, quod nõ oportet, quod quæcunque animalia odorant, odorēt ex æquali diſtantiā, ſiue ſint reſpirantia ſiue non reſpirantia ad ſenſum odoris. Non enim exigitur tantum æqualitas agentis, ſed & æqualitas patientis propter hoc in loco vbi debilis eſt odor tranſmutatur cerebrum ſicut alicuius animalis, eo quod habetium ſymbolum facilius eſt tranſmutatio, & in eodē loco non poteſt tranſmutari cerebrum frigidum, & humidum ſicut eſt hominis. Non enim immutatur tale niſi à forti odore.

Cur homo peius odorat cæteris animalibus.

C A P. LXVIII.

OMnes autem naturales dicunt, quod homo inter omnia animalia præuè odorat. Vnde dicit Auicenna, quod licet homo maioris ſit ingenij, quam alia animalia in eiciendo odores ab odoribus per coſtrictionis ſubtiliationem, & diſtinctionem odorum, tamen minus ab odoribus afficitur, & debilius imprimuntur in organo olfactus humani. Et huiusmodi ſignum eſt, quia cum ſpecies omnium ſenſuum reponatur in imaginatione, & phantaſia, ſpecies illius ſenſus debilius imprimuntur in organo phantaſiæ. Et huius duplex ſignum eſt, quia homo rariffime ſomniat de odoribus, & quando ſomniat ſe eſſe in fetidis odoribus non multum abominatur, eo quod phantaſia illum motum debilem relinquit in homine. Aliud ſignū eſt, quia cum phantaſmatibus ſit mouere poſſibilem intellectum ad diſcernendas naturas rerū, mouet illud phantaſma debiliter intellectum. Et propter hoc bene diſcernimus differentias odorum. Et ideo odores denominamus in nominibus excellentiarum, ſcilicet nomine redolētis ſiue fragrantis, & ſætentis. Cauſa autē huius eſt, quia homo inter omnia animalia rationalis eſt & propter hoc oportet ut perueniat ſpecies rerum puræ optimæ receptæ, & optime retentæ inter omnia animalia. Puritatem autem ſpiritus animalis operatur ſpiritus puriſſimus. Optimam autem receptionem habet humidum, & optimam retentionem frigidū, quod ſic probatur, quia ponatur, quod cerebrum ſit calidum ut quidam medici mentientes dicunt. Si ergo cum calido eſt humidum, cum calidum ſit cōgregatiuum homogeneorum ſibi, continue eleuabit humidū vapore liter à cerebro, & propter hoc cōtinue turbabit ſpiritu animale, ſicut videmus, quod poſt cibum, & præcipue in ebriis bibentibus vinum, & magis * medonem à loco calido digeſtionis aſcendūt vapores ad caput nõ tantum turbantes ſpiritu animale, ad quod deferre debet formas ad cellam logiſticā, quæ eſt cella rationis, quæ eſt in medio capitis, ſed etiam ſecundū quod recipere debet ſpecies ſenſibiles. Et ideo accidit, quod turbantur oculi, turbatur odoratus, & ſimiliter alij ſenſus. Vnde etiam quidam philoſophus dicit, quod mauri bene odorant, quia non bibunt vinum. Ergo patet, quod non poteſt eſſe calidum, & humidum cerebrum humanum. Detur ergo, quod ſit calidum, & ſiccum. Cum ergo calidum coagulet ſiccum, ſicut dicitur in lib. Meteororum, Erit cerebrum ſecundū naturam ſolidum, & repugnans receptioni formarum, quod eſt inconueniens. Si vero detur, quod ſit frigidū & ſiccum, cum frigidum ſit coſtrictiuum ſiccū, erunt duæ qualitates cōtrariantes receptioni formarū, quod eſt iterum inconueniens. Ergo relinquitur quod ſit frigidum, & humidū, ut ex humido cauſetur facilis impreſſio, & ex frigido bona retentiō, quia frigidum inſpiſſat humidum aliquantulum, & ex carentia vaporum cauſatur puritas ſpiritualis deſerens formas receptas, & retentas. Et propter hoc dicit Ariſt. in libro de animalibus, quod homo habet humidius, & frigidius cerebrum inter omnia animalia reſpectu ſui capitis, & corporis.

Cauſa autem, quam quidā ponunt apette falſa eſt, ſcilicet quod habeat calidiſſimum cor, cuius caliditas reprimi debeat ex frigiditate cerebri. Cum enim tempe-

rariffimum

Reſp.

* Medo eſt hydromelſes

ratissimum animal sit, & principium totius temperamenti sit cor, impossibile est, quod cor hominis sit calidissimum inter omnia animalia. Præterea auctores dicunt, quod cor leonis calidius sit corde hominis. Si enim cor hominis esset calidissimum continuè eleuaret vapores turbantes cerebrum, vt habitum est.

Cur delectatio in odore propria sit homini secundum se.

C A P. LXIX.

Quæst.

Resp.

Merito autē potest quæri, cur delectatio in odore secundum se propria sit homini. Cum enim cuius est melius odores sentire, illius quoque magis sit in eis delectari vel tristari. Videtur, quod brutorū quorundā, quæ melius odorant, quam homo magis sit in odoribus delectari vel tristari. Nos autē dicimus, quod non est causa naturalis delectationis melius sentire odorem, sed potius, quod magis confert ad sanitatem. Vnde bruta quidem melius sentiūt odores quā homo, sed non indignantur vel lætantur ad eos, nisi sint corruptiui, sicut apes atque formicæ fugiunt odorem sulphuris, & serpentes odorem cornu cerui combusti. Ex prædictis patet quæstionis solutio, quam Arist. tangit in lib. de sensu & sensato, videlicet cur existentibus quinque sensibus medius ponitur odoratus. Huius enim ratio est, quia gustus, & tactus sunt sensus alimentis constituentis substantiam animalis. Et cum his odoratus cōuenit, eo quod habeat delectabile gustus per accidens secundum quod ad alimentum conducit. Visus autem, & auditus talia delectabilia non habent, nec sunt propter esse, sed propter bene esse. Et cū his conuenit odoratus secundum quod habet delectabile per se, & est per medium extrinsecum.

De diffinitione gustus.

C A P. LXX.

Gustus quid sit

Ob.

Resp.

Sedes gustus.

Aristoteles in lib. de sensu, & sensato. Gustus est vis ordinata in neruo expanso super corpus linguæ, ad comprehendendum saporis resolutos ex corporibus cōtingentibus ipsum, cum permiscetur humori vinctuoso linguæ permutatione permutante. Albertus. Videtur autem insufficienter dictum, quod dicit Auicenna gustum esse ordinatum in neruo linguæ, quia dicit Greg. Nyssenus, quod organum gustus sunt lingua, & palatum. Item dicit Aui. in li. de animalibus. Præterea videtur in quibusdā animalibus non esse linguam, sicut in ciconiis, & in quibusdam piscibus, tamen illa habent gustum. Sed dicendum est, quod in veritate gustus est etiam in neruis palati, sicut obiectum est, sed secundum sui optimum est in lingua, & in membro, quod est in loco linguæ. Et cum ab optimo sumatur diffinitio, diffinitur à neruo expanso in superficie linguæ. Ad id autē quod obicitur de animalibus, quæ nō videntur habere linguam, dicendum est, quod habent aliquid loco linguæ scilicet carnem quandam, ad cuius radicem continuatur œsophagus tantum, vel stomachus tantum, vel œsophagus, & canna. Dico autem, quia in quibusdam animalibus inuenitur œsophagus cum canna simul coniuncta ad linguam, vel ad id, quod est loco linguæ. In quibusdam autem piscibus inuenitur œsophagus tantum sine canna. In quibusdam autem piscibus inuenitur stomachus sine œsophago, & canna, sicut de quodam pisce dicit Arist. quod nō habet œsophagum, sed stomachum longum, & ideo in voracitate quandoque eicit ipsum per os. Contra quod in quibusdam animalibus sunt duæ linguæ, vt in serpentibus. Dicunt enim Gregorius Nyssenus, & Damascenus, quod organa sensuum creator animalium dedit duplicia, & linguas duas, sicut oculos duos. Vt si vnum destrueretur, in altero saluaretur sensus. Sed in quibusdam animalibus linguæ sunt coniunctæ, vt in homine. In quibusdam non coniunctæ, vt in serpentibus. In quibusdam longæ, & acutæ, vt in apibus, & anulis, quæ sugunt nutrimentum per linguam, quæ longe emittitur

ante os. Vnde quandoque recuruant eam dum non sugunt nutrimentum. In quibusdam curta est, sicut in ciconiis, & in quibusdam piscibus. Et in quibusdam media, sicut in hominibus. In quibusdam autem ligata anterior ad palatum, vt in ranis, & ideo vox ranarum non potest esse nisi coax.

De organo gustus.

C A P. LXXI.

Guilielmus de Conchis. Est ergo qualitas quædam, quæ sapor dicitur. Cumque cibum masticamus, succus quidam subtilis cum sapore linguam, quæ spōgiosa est penetrat. Nervi vero quidam à cerebro ad linguam descendunt, per quos pars instrumenti prædicti, quæ saporis est habilis ab anima per neruos ad linguam emittitur, quæ saporem quem ibi reperit in se recipiens ipsam animæ representat. Huiusmodi supra. Gustus sentit humiditatem aquosam, quæ inter naturam vaporis, & terræ media est in subtilitate. Ideoque primi organi eius natura, id est linguæ, rara facta est, & spongiæ similis humiditatum saporiferarum naturæ configurata. Venit autem ad linguam à cerebro neruus vnus ex tertio neruorum pari, qui in eam distribuitur, & sensum gustus ministrat. Saporifera namque res cum ad linguam peruenerit, eiusque humori obuiauerit, quæ cuius saporis est, operatur in ea, linguæque natura mutatur in illius naturam. Nervus ergo qui ad linguam venit, mutationem illam sentit, & ad mentem defert, sicut in omnibus aliis sensibus fit.

De obiecto eiusdem.

C A P. LXXII.

Aristoteles in lib. de sensu, & sensato. Omnino sapor est passio nutrimenti. Odoris autem, & saporis eadem est fere passio, quia scilicet ex eisdem primis qualitatibus, non tamen in eisdem, quia scilicet flores odorant delectabiliter, sed non ita sapiunt. Manifestius autem saporum est genus, quā odorum, cuius causa est, quia peiorē habemus odoratum cæteris animalibus, & ipsis sensibus, qui in nobis sunt. Tactū verò discretissimū animalibus ceteris, & gustus est quidam tactus. Frigus, & congelatio saporis hebetat, & olfactus destruit. Calidum enim quod mouet, & generat auferunt. Nutritiuus quidem passio sapor est, id est sicci commixti cum humido, quoniam nec sicci absque humido, nec humidum absque sicco. Et omnia quidem dulci nutriuntur vel simplici, vel commixto: sicut enim medij colores albi vel nigri commixtione sunt, & sic saporis à dulci, & amaro. Et qui delectationem faciunt, hi commixti sunt. Calidum autem augmentat, & consumit nutrimentum, & leue quidem attrahit. Amarum autem, & salsum propter grauedinē relinquit. Natura aquæ insipida est, sola & in commixta nō nutrit. Subtilissimumque omnium humorum est etiam in ipso oleo. Sed protenditur oleum plus aqua, propter lubricitatem, aqua verò tenuior est. Quare & grauius est eam in manu seruare, quam oleum. Saporis omnes crassitudinem habent, calidum autem contractatissimū est. Vnde & aqua calida apparet incrassata.

Idem in lib. de anima. Gustus est quidam tactus, & ideo non comprehendit suum sensibile per medium, quod sit corpus extraneum, sicut nec tactus, sed per medium, quod sit pars animalis. Econtrario vero est de sensibus ceteris, sicut autem est color visibile, sic sapor est gustabile, nihilque recipit sensum saporis sine media humiditate, vt salsum quia liquidum est, & liquefactiuum linguæ, quia scilicet dissoluit humores, qui sunt in lingua. Potro lingua non sentit, cum se aut licca valde fuerit, aut valde humida, velut si quis prius gustauerit fortem saporē, & deinde alterum. Tunc enim non sentiet saporē secundum propter dominium primi super linguam. Arist. ubi supra. Laboratibus, id est egrotis omnia videntur amara, quia sentiunt eā

Medij gustus.

Saporis enim ex mixtione dulcis & amari.

Quidam gustus.

per

per linguam in humore tali, id est amaro submersam. Omnia verò tangibilia sentimus per linguam, & etiam saporem. Est autem fames appetitus calidi, & sicci. Sitis vero frigidi, & humidum. Humor autē dulcedo quædam horum est. *Auctor.* De saporibus quoque plenius dictum est supra in tractatu de proprietatibus, & effectibus aquæ.

De medio eiusdem sensus.

C A P. LXXIII.

A *Albertus.* De medio in gustu videtur, quod non sit humidum aqueum, quia dicit philosophus hoc esse insipidum. Unde sicut aer se habet ad colorem, quod est medium in visu, quia nullius coloris est, sed susceptibilis est omnium colorum, ita se habet ad saporum humidum aqueum, & ita videtur in gustu medium. Idem etiam videtur per Avicennam dicentem, quod gustus eget medio, eo scilicet quod recipiat saporem, & sic in se non habens saporem, & hoc est humor salivæ, quæ provenit ex instrumentis salivariis. At vero e contra ponamus, quod aliqua saporosa per se sint humida sicut vinum, & huiusmodi cætera. Hæc itaque per se possunt ad linguam penetrare, & sic non indigent humido salivariis, quod videtur in gustu medium esse.

Nos autem dicimus, quod medium in gustu est medium aqueum, aut ex instrumentis salivariis ab extrinseco sumptum. Est autem medium, & materia, non medium tantum sicut aer in auditu medium est audiendi, & materia soni, & non sicut in visu per medium est tantum & non materia caloris. Ob hoc dicit Avicenna, quod videtur sibi medium esse, ad hoc ut sapor facilius coniungatur cum lingua sine quo si posset sapor linguam penetrare, immutaret nervum gustativum linguæ.

Quærit autem Avicenna. Utrum humor, scilicet aqueus saporē recipiat in commixtione partium rei saporosæ, vel sine illarum commixtione, videlicet tantum per saporis immutationem, quia humidum ipsum immutat, sicut color aerem. *Nos autem dicimus,* quod sapor non generatur in aliquo tantum ex humido, sed oportet plures causas esse. Ideoque ad hoc ut fiat actu saporosum, oportet quod partes saporosæ commisceantur humido.

Qualiter gustus sit quidam tactus.

C A P. LXXIV.

Quia vero dicit philosophus in libro de anima, & libro de sensu sensato, quod gustus est quidam tactus. Dicendum est, quod gustus accipitur duobus modis, scilicet secundum quod sensus est alimentum, ut in multis locis dicit philosophus, & sic gustus est quidam tactus quadruplici ratione. Quarum prima est sumpta ex parte obiecti, quod est alimentum. Cum enim alimentum nutriat per substantiam, sicut dicit in primo de generatione, & corruptione, oportet quod substantia alimentum tangat illud, quod nutritur. Cum vero non nutriat nos, nisi ex quo sumus, oportet quod ipsum sit commixtum ex frigido, calido, humido, & sicco, sicut & nos commixti sumus. Cum ergo sic tangat per substantiam sine medio extrinseco, & immutat per calidum humidum frigidum, & siccum, quæ sunt qualitates tangibiles, patet quod ex parte obiecti gustus, quidam tactus est. Secunda ratio sumitur ex parte materie, quæ est medium gustabile, hoc est humidum aqueum, quod est insipidum. Et cum hoc sit unum tangibile, erit gustus secundum hoc quidam tactus. Tertia ratio sumitur ex parte modi gustandi, non enim gustatur aliquid nisi habendo humidum linguæ coniunctum cum ultimo rei gustatæ. Cum ergo illa se contingant, ut habetur in 5. Physi. quotum vltima sunt, simul patet quod ex hoc modo gustandi gustus tactus quidam est. Quarta ratio est, quia gustus est tactus in quibusdam membris, sicut in lingua, & palato. Tactus autem est in omnibus membris corporis. Et ideo dicitur quidam tactus,

A quasi tactus particularis. Accipitur etiam gustus secundum quod est iudicium saporum. Et secundum hoc gustus nullo modo tactus est. Et quia per obiectum, quod est definiens sensum, sic distinguitur à tactu, ideo gustus ponitur unus quinque sensuum, & è diverso à tactu diuisus.

Qualiter iuxta cor sit instrumentum gustus, & tactus.

C A P. LXXV.

A *Ris.* in libr. de sensu, & sensato. Itaque gustus est quædam species tactus, unde iuxta cor est instrumentum utriusque scilicet gustus & tactus. Cor enim cerebro est oppositum, & est calidissimum partium. *Alber.* Contra hoc videtur esse sententia omnium pene auctorum, qui communiter dicunt nervos sensibiles oriri à cerebro, sicut spiritum animale, & gustum esse in nervo expanso in lingua. Hoc etiam probat experimentum, quia scilicet in lingua sentimus saporum, & non circa cor. Si forte dicat aliquis, quod gustus est alimenti sensus, quod digeritur à calore cordis & habet differentias tactus. Ideoque dicuntur circa cor instrumenta sua gustus, & tactus. E contra dicit Gal. quod digestio fit à calore qui est in hepate, & ibidem est virtus digestiva. Secundum hoc ergo magis debet dici, quod gustus, & tactus habeant instrumenta sua circa hepar, quàm circa cor.

Nos itaque dicimus, quod duobus modis accipitur gustus. Uno modo secundum quod est iudicium saporum, ut dicit Arist. in 3. Ethic. Et secundum hoc nervus gustativus principiat à cerebro, & expanditur in linguam, & palato, & sic non habet instrumentum circa cor. Alio modo secundum quod est sensus alimenti, & sensus commixti ex calido, frigido, humido, & sicco. Et quo ad hoc habet instrumentum suum circa cor. Et per omnem eundem modum distinguimus in tactu, scilicet secundum quod iudicium est tangibile, vel secundum quod ipsum tangens nutritur tangibilibus. Sed de tactu infra dicetur. Ad hoc autem quod obicitur in contrarium, respondeo secundum Avic. quoniam in veritate est quædam præparatio ad digestionem nutrimenti in hepate, ut dicit Gal. & Arist. non contradicit. Sed illa præparatio non potest facere, ut illa materia possit esse cibus, antequam recipiat formam à calore cordis, quia sicut cor formale principium est, & effectivum vitæ in omnibus membris, ita est formale principium nutrimenti. Sed tamen in stomacho quædam est præparatio, ad hoc, quod separatur succositas præfanaria ab impuro eiciendo, quia succositas per venas quasdam, quæ mesentericæ dicuntur, attrahitur ad hepar, & ibi accipit præparationem ulteriores. Completivam autem formam sibi accipit à calore cordis, & quo ad hoc tactus, & gustus dicuntur habere instrumenta sua circa cor.

De definitionibus tactus.

C A P. LXXVI.

A *Vicen.* Tactus est vis ordinata in nervis cutis totius corporis, & eius carnibus, ad apprehendendum id, quod tangit illud, & afficit contrarietate permutante complexionem, & affectionem compositionis. *Algazel.* Sensus tactus est vis diffusa per omnem carnem, & cutem, per quam apprehenditur calor, & frigiditas, humiditas, & siccitas, durities ac mollietates, asperitas, & lenitas, gravitas & leuitas. *Iohannes Damascenus.* Tactus est sensus, qui fit missis à cerebro nervis ad totum corpus, unde tactus fit à toto corpore, præter ossa, & nervos, & ungues, & cornua, & pilos, & alia quædam talia. *Albertus.* Prædicta definitio Avicennæ videtur falsa per hoc, quod tangit Arist. in 2. lib. de anima, quod sicut anima sensibilis perfectio est totius corporis sentientis, ita partes eius sunt partium perfectiones. Cum enim tactus sit pars anime sensibilis, secundum hoc erit perfectio partis corporis, & ita non erit vis ordinata in nervis cutis totius corporis.

corpore.

Duo sunt de
ratione ta-
ctus.

corporis, & in omnibus carnibus corporis sentiētis. Aliter autem e contrario videtur tactus non tantum in nervis, & carnibus, sed etiam in aliorum sensuum organo ordinatus, quia fundamētū est ad omnes sēsus.

Nos autem dicimus, quod tactus habet duo de sui ratione. Vnum, scilicet quod est tangibile iudiciū, & sic est potentia, & pars sensibilis animæ. Alterum vero esse ac perfectio à qua sumitur sermo diffinitiuus animæ sensibilis, & sic nō est pars eius, sed est id quod constituit ipsam, & facit esse sensibilem animam. Et hoc patet duplici ratione. Vna est necessaria, scilicet quod posito tactu ponitur animal. & e contrario destruitur tactu destructo. Non sic autem in alijs sensibus, nisi tantum in gustu, secundum quod est quidam tactus. Cum ergo (vt dicit Auicēna) propter sensum animal sit animal, tactus erit sensus, propter quem animal est animal. Cumque sensibile diffinitiuum sit animalis, tactus erit ille sensus à quo est sēibile, quod animal diffinit. Et hoc est, quod dicit Aristoteles in secundo de anima, viuere propter hoc principiū, scilicet vegetabile inest viuētibz id est plantis. Animal autem viuere est propter primum sensibile. Sentium autem primo inest omnibus tactus. Alia ratio est per similitudinem, sicut enim in partibus animæ vegetabilis generatiua est à qua sumitur eius diffinitio, & est ipsius perfectio, eo quod vnumquodq; dicimus perfectum, dum facere potest ex se tale alterum quale est ipsum, sic etiā in partibus animæ sensibilis tactus est esse ac perfectio eius secundum genus suum. eo quod animal perfectam animalis naturam habere dicitur, cum habet tangendi sensum. Cum itaque tactus sit perfectio totius animalis, oportet ipsum esse nō tantum in organo vno, sed in omnibus partibus corporis, & hoc secundum aliquem modum, quia fundamentum est aliorum sensuum. Si autem queritur, quæ sit differentia complexionis, & compositionis, quæ ponuntur in diffinitione tactus. Dicendum est secundum Auicēnam, quod cōplexio refertur ad cōplexionem membrorum similium, scilicet carnis, & ossis ac nervi, & venæ, & talium. Compositio autem refertur ad compaginacionem membrorum dissimilium, vt manuum, pedum & talium. Et sic patet, quod compositio super complexionem addit, &c.

Quod tactus non sit plures sensus, sed vnus.

C A P. LXXVII.

EX hoc autem quod probat Arist. in secundo li. de anima, non esse sensus præter quinque, constat tactum vnicum sensum, & non plures esse. Cōtra quod tamē videtur esse rationes in eodem li. ab ipso positæ.

Quarta prima est hæc. Omnis sensus videtur esse cōtrarietatis vnus, vt visus albi, & nigri. Auditus grauis soni, & acuti. Gustus dulcis, & amari. At in eo, quod potest tangi multæ cōtrarietates insunt, sc. calidū frigidum, & humidum se & siccum, durum & molle, & huiusmodi. Ergo tactus non est vnus sensus. Si fortè dicatur, quod in alijs sensibus multæ sunt cōtrarietates, vt in voce non solum acuitas, & grauitas, sed & magnitudo, & paruitas, & asperitas vocis. Et in visu similiter non solum album, & nigrum, sed etiam clarū, & obscurum. Ostendit Arist. quod omnes illæ cōtrarietates, quæ sunt in auditu, & visu, reducuntur ad vnu subiectum, quod est genus proximum, & in auditu ad vocem, & in visu ad colorem. Et propter vnitatē generis illius, dicitur visus vnus, & auditus vnus. In tactu vero cōtrarietatis reduci non possunt ad vnum proximum genus. Ideoq; tactus erunt plures.

Item dicit. Multæ inquit tangendi virtutes esse videntur quarum vnaqueque cōtrarietatum vni appropriatur. Nos itaq; dicimus, quod in ratione duplici est tactus, videlicet in ratione potentiz, & partis, & secundum quod iudiciū tangibile est. Et in ratione formæ animalis secundum quod animal est. Propter hoc ipse solus inter sensus plurium cōtrarietatum

est, cum tamen sit vnus sensus secundum quod forma est. Sicut enim generatiua in plantis quæ perfectio vegetabilium est, non est in vna parte corporis plantæ, sed determinat totum sicut est forma totius existēs in radice, stipite, ramis, & virgīs. nec est secundum vnum modum, sed potius secundum multos, generans folia, ramos, virgas, fructus, semina & plantas, sic tactus, qui forma perfectiua est animalis, & non est pars nisi per cōparationem ad opera specialia, sicut etiā est pars generatiua vegetabilis. Nō est ergo tactus in vna parte corporis animalis, sed in omnibus secundum aliquem modum, vt infra dicitur, nec est vno modo, sed plurium cōtrarietatum apprehensiuus, sc. omnium illarū, quæ determinat ipsū corpus, sc. quod est organum tactus.

Dicimus ergo, quod tactus est sensus vnus secundum quod est forma. Est tamen plurium cōtrarietatum secundum opera specialia. Nec est simile de tactu, & alijs sensibus. Vnde non sequitur: si alij sunt cōtrarietates vnus in genere, quod & tactus debeat vnus esse. Ad verbum Auicēnæ respondemus, quod reuera plures virtutes passiuæ videtur esse tactus, sed eius passio reducitur ad passionem organi sui, quod est corpus animarum, & tunc illud virtute quidem est plura, sed actu vnum. Sicut omne mixtum est potentia plura, & actu vnum.

De proprietatibus eius.

C A P. LXXVIII.

Arist. in li. de anima. Tactus quidē ex sensibus primo inest omnibus animalibus, & sicut vegetatiuum à tactu, & ab omni separari potest, sic & tactus ab alijs sensibus, vnus quidem sensus vnus cōtrarietatis esse videtur, vt visus albi, & nigri. Auditus grauis, & acuti. Gustus quoque dulcis, & amari. In eo vero quod tangi potest, multæ sunt cōtrarietates, vt calidum, & frigidum, siccum & humidum, molle, & durum, & huiusmodi. Omnia vero, quæ tangi possunt sentit lingua secundum eandem partem, & etiam humorem. Itaq; sensus alimenti tactus est, siccis enim & humidis, calidis, & frigidis alūtur omnia viuētia. Horum autem sensus tactus est, se. per se. sed aliorum sensibilium per accidens. Nihil enim in alimentum cōfert sonus, nec color, nec odor. Fames autem & sitis sunt appetitus illorum, vt supra dictum est. Iterum gustus, & tactus propè sunt, alia vero à longe. Et omnia quidem sentimus per medium, sed in his later se. in tactu, & gustu. In his enim medium est caro, sicut aer, & aqua in visu, & auditu, & olfactu. Nam cum sensibilia posita fuerint supra sentiens non sentiet omnino. Caro autem, sentit, cum aliud super ipsam positum fuerit. Caro ergo medium est eius, quod tangi potest, non scil. quasi instrumentum vel organum. Sensum quidem tactus habet homo certissimum, cum in cæteris animalibus multis deficiat. Ideoque subtilior est, & discretior omnibus animalibus: propter hunc namq; sensum videmus homines ingeniosos, & non ingeniosos esse; fortes enim, id est duros carne videmus indiscretos, molles autem carne discretos vel intelligentes. Idem in tertio li. Sine tactu quidem nec vnum alium contingit habere sensum. Omne namque corpus animatum possibile est tangere, & animalia necessario moriuntur, quando carent hoc sensu. Propter hoc etiam alia quidem sensibilia, vt sonus, color, & odor, excellentiis suis non corrumpunt animal, sed corrumpunt instrumenta sensus, nisi hoc sit per accidens, vt si cum sono similis fiat magna percussio. Eorum vero, quæ tangi possunt excellentia, sicut calidorum, frigidorum, & durorum, corrumpit animalia, quia sensus iste sc. tactus animalis necessarius est, vt sit animal. Alios autem habet sensus animal, vt supra dictum est, non propter esse, sed propter bonum, id est bene esse. Iccirco vero ossibus, & capillis, & huiusmodi partibus non sentimus, quia terreæ sunt.

Prima ratio
ad probandū
tactus esse
plures.

2. ratio.

Soluntur
rationes
de tactu.

Tactus
primus
inest
omnibus
animalibus.

Quid.

Quid.

Excellentia
sensibilium
per animalia.

De organo eiusdem.

CAPVT LXXIX.

H *Alii ubi supra.* Tactus quoque fit, sicut & alij sensus scilicet immutatione sentientis in rei sententia naturam, & in continuatione sensus illius per neruum sibi proprium ad mentem, nisi quod ceterorum cuique proprium membrum deputatum est. Tactus autem est in omnibus membris corporis, exceptis unguibus & pilis. Nam ad vnumquodque membrum aut a cerebro aut a nucha dirigitur neruus, ad pilos autem, & ungues nullus. Pilorum enim generatio fit ex vaporibus siccis, ungues autem extremitatibus digitorum continuati sunt, & in eorum radicibus ligamenta sunt ex neruorum genere, que illos tenent, & astringunt. Non autem illis sensum, nisi solius ligationis loco conferunt. Guilhelmus de Con. Similis est tactus ratio, que & gustus. Cum enim manus vola, que ut melius sentiat est nervosa, alicui calido se applicat, aerea substantia, que in illis membris est calorem sibi assumit, quem anime in logisticam cellulam representat, similiter & frigiditatem. Lene quoque asperum molle ac durum ceterasque qualitates sensibiles secundum tactum. Ille sensus, & si manibus, quia per eas frequentius exercetur ascribitur, omnibus tamen membris neruos habentibus est communis. Que enim carent neruis, carent & sensu.

De obiecto eiusdem.

CAPVT LXXX.

A *libertus.* Cum autem multe sint qualitates sensibiles secundum tactum scilicet calidum, frigidum, humidum, siccum, graue, leue, durum, molle lubricum, aridum, asperum, lene, crassum, subtile, non videntur omnes iste secundum tactum primo sensibiles esse. Qualitas enim sensibilis sentitur, quod ipsa est. Ideoque non videtur prima sentire, si prima non est. At vero inter istas non sunt nisi quatuor primae duae scilicet duae actiue, & duae passiuae. Ideoque videtur, quod omnes alie consequentes per actus illarum sentiantur. Et hoc etiam dixerunt quidam. At contra obiicitur, quod medij colores ab extremis constituuntur, nec tamen per extremos sentiuntur. Praeterea quicquid agit actu, hoc est actu de necessitate. Ideoque videtur si consequentes agunt in sensu actu primarum, quod de necessitate sunt actu primae. Nos itaque dicimus, quod multa sunt tangibilia, que sunt qualitates miscibilium vel consequentes mixtum. Nos enim per corpus sentimus in quantum est mixtum ex tangibilibus. Et probat Arist. in primo de generatione, & corruptione, quod nihil praeter qualitates tactus est miscibile per se. Per vnum itaque tactum apprehendimus omnes contrarietates tangibilium. At vero omnes praedictae qualitates scilicet que sunt miscibilium vel consequentes mixtum, non sentiuntur a tactu nisi prout habent contrarietatem, et motum ad ipsum. Cum autem receptae sunt, & quiescentes, tunc non sentiuntur. Quod ut intelligatur, repetendum est, quod supra dictum est scilicet, quod tactus est forma, & actus animati corporis anima sensitiva. Dicit enim Aristot. in secundo de anima, quod viuere per primum sensibile sentientibus inest, quod primum sensibile tactus est. Cum itaque corpus animatum habeat complexionem in membris similibus, & compositionem in dissimilibus, erit tactus perfectiva corporis forma talis, in quantum scilicet est complexionata in similibus, & composita in dissimilibus. Dicimus ergo, quod tactus prout est actus completionati corporis agnoscat ac sentiat omne, quod est contrarium complexioni, & conueniens illi, prout est in motu ad ipsam; & sic sentitur calidum, frigidum, humidum, & siccum, & cetera, que dissimilia sunt complexioni corporis tangetis. Ideo autem dico, prout est in motu, quia nihil prohibet aliquem calorem innatu-

SPEC. NATYRALE.

A ralem sentiri, si receptus sit in complexione quasi naturalis. Vnde propter hoc heticus calorem suum non sentit, quia calor innaturalis naturalem vincit, & factus est quasi naturalis. At e contrario febricitans in febre certiana mirabiliter sentit calorem suum, & tamen minus habet de calore, quam ille, quia non est in eo videtur calor naturalis, sed calor febris in motu, & pugna est ad calorem complexionis. Porro secundum quod tactus est perfectio corporis compositi in dissimilibus membris, sic sentit omne illud quod est dissolues continuationem talis corporis, & quod est ipsam conseruans.

De medio eius.

CAPVT LXXXI.

Q uoniam autem illa tangunt quorum vltima simul sunt, & talia non habent aliquod medium. Idem etiam videtur per Auicennam dicentem, ex proprietatibus tactus est, quod instrumentum naturale, quod est caro aut neruus sentit ex eo, quamuis non sit ibi medium aliquo modo. *At contra videtur esse ratio Aristotelis in 2. li. de anima, ubi carnem medium esse probat. Dicimus ergo iuxta supradicta, quod tactus habet duplicem intentionem scilicet formae, & potentiae. Et secundum quod est forma, & perfectio animati corporis, sic totum corpus habet pro organo, & non vitur aliquo medio, sed magis sentit in partibus illis, que magis accedunt ad aequalitatem, & magis participant spiritum sensibilem, sicut in neruis carne & cute. Que autem recedunt ab aequalitate, & non participant spiritum sensibilem, sicut ossa, & cerebrum, & capilli, & cornua, & ungues non sentiunt nisi secundum quendam modum ut infra dicetur, scilicet in quantum circumposita sunt talia panniculis quibusdam neruosis, in quorum dissolutione sentitur dolor, sicut circa cerebrum, & circa ossa. Cum enim tactus sit sicut forma corporis animati, terminat, & complet totam materiam suam. Et propter hoc percipit quicquid immutat cutem, & quicquid immutat neruum. Et quod ad hoc principaliter tactus est in corde, quod est principium totius corporis, & per fila neruorum continet totum corpus.*

C *Secundum autem, quod tactus est iudicium, sic principaliter est in loco terribilium. i. in cerebro, licet enim cerebrum propter sui superfluitatem & humiditatem nullum habeat tactum, tamen ab ipso diffunditur spiritus animalis, qui est principium sensu; sicut dicit Algazel, quia tactus pertingit ad partes carnis, & cutis mediante corpore subtili, quod est vehiculum eius, quod dicitur spiritus, & discurret per compagine neruorum, quibus mediantibus pertingit ad partes carnis, & cutis. Et hoc est corpus subtile, quod nec acquirit nec haurit virtutem hanc nisi a cerebro, & a corde, & secundum hunc modum neruus virtutem a cerebro, & a corde recipit, carni que & cuti reddit. Immutatio autem a tangibili simul tempore fit in neruo, & carne, sed natura prius in carne. Sicque caro rationem quam videtur habere quam non habet neruus, ut videtur Aristoteles velle. Ad hoc autem, quod probat Aristoteles carnem esse medium dicimus, quod reuera maiorem habet medij rationem caro, quam neruus. Sed non est medium, quod prius immutetur tempore, sicut etiam ibidem dicitur ab ipso Aristotele.*

Vtrum dolor corporis ac delectatio sit sensibilis secundum tactum.

CAPVT LXXXII.

E X his itaque patet solutio cuiusdam questionis scilicet de dolore qui sentitur in solutione continuitatis, & de sensu delectationis ex aliquo tactu, sicut est in coitu. Vtrum ista per se sint tangibilia. Nam si detur quod per aliud, hoc esset per calidum, vel frigidum, vel humidum, vel siccum, quod patet esse falsum.

H h h h

Nam

An caro sit medium?

Resp.

Tactus quomodo in cerebro.

Prius natura tangitur caro.

Quest.

Resp.

Nam illæ qualitates in corpore sentiuntur æqualiter. Solutio vero continui sentitur in dolore non æqualiter. Dicimus ergo quod tactus non sentit talia, prout est actus cõplexionati corporis, sed prout est perfectio corporis compositi in dissimilibus membris, sic enim sentit dolorem in verberibus, & delectationem in amplexibus. Augmentatur autem in coitu sensus delectationis, eo quod semen subtilissimè nervos tangit. Itaque patet quod sensus delectationis in quantum est delectatio, & doloris in quantum dolor, non est nisi in tactu, vt dicit Anic. Cum enim visus videt pulchrum delectatio non generatur in potentia visiva, quæ affixa est oculo, sed potius in anima apprehendente pulchritudinem rei visæ. Et similiter est de auditu & odoratu. Et ideo cætera animalia ab homine non multum ducuntur delectatione colorum, & sonorum, & odorum. Gustus autem quandam habet delectationem, sed non est per se ipsius delectationis, sed potius saporis. Tactus autem proprium obiectum habet dolorem & delectationem in sensu, & propter hoc ipse solus per se delectatur & dolet. Alij autem omnes per accidens, hinc est etiam quod dicit Aristot. in 4. Ethicorum, quod castitas non est in gustu in quantum iudicium est saporum, sed in quantum est quidam tactus. Delectatio autem cibi non est obiectum gustus, in quantum iudicium est saporum, sed in quantum est quidam tactus. Instrumentum autem tactus iudex est tangibilium dissimilium sibi, sicut & medium iudex est extremorum excellentium. Et illud instrumentum antequam tangat potentia est sicut tangibile, & cum tangit fit actu huiusmodi.

Tactus per se dolet & delectatur, alij sensus non.

Solutioes quarundam questionum circa tactus sensum.

CAPVT LXXXIII.

EX prædictis etiam patet solutio prædictarum duarum questionum, quæ solent fieri circa tactum, scilicet. cur homo melioris est tactus cæteris animalibus? Et cur carnes molles in tactu bene aptæ sunt mente in ingenio? Homo enim in complexione magis ad æqualitatem accedit, ideoque minimas tangibilium differentias ab æqualitate recedentes subtilissimè sentit, eo quod habent contrarietatem ad suæ complexionis æqualitatem. Similiter carnis mollicies æqualitatem maiorem indicat complexionis, & in nobiliori complexione nobilior est dispositio mentis. Ideoque molles corpore apti sunt mente.

Et per hoc etiam patet 4. questionis quæ sit à philosophis solutio, scilicet, cur homo tactum habet certiore, quàm alios sensus. Cætera vero animalia econuerso? In homine siquidem tota complexio corporis accedit maximè ad æqualitatem, & propter hoc impossibile est, vt partes sui corporis omnino depurentur à natura elementi simplicis: cum ergo organa sensuum aliorum sint de natura simplicis elementi, in homine erunt non omnino depurata, & propter hoc alios sensus habebit hebetiores quàm tactum. In alijs vero animalibus quæ recedunt à temperamento, sed magis ad frigus, consequens est vt magis clarificentur in oculis. Et si magis accedunt ad calidum siccum, consequens est, vt magis subtilietur eorum odoratus.

Vltetius ex his patet solutio 5. questionis, quare homo sapientissimè est animalis? Bona enim dispositio in tactu, bonam dicit dispositionem simpliciter & in toto, & in quantum corpus est organum animæ. Sed bona dispositio in organis aliorum sensuum, non dicit nisi bonam dispositionem secundum quid, & in comparatione ad vnã partem tantum animæ. Præterea bonus tactus subtiliter cognoscit causas omnium sensibilium, quæ sunt qualitates sensibiles, sed alij sensus non agnoscunt nisi vnũ sensibile tantum.

Quæst.
Resp.Quæst.
Resp.Quæst.
Resp.

De sensualitate.

CAPVT LXXXIV.

Hvgō ubi supra. Sensualitas ea vis animæ est, quæ corpus vegetat, & per corporis sensus ista exteriora sentit & discernit. Sensualitas, sensus, & imaginatio, tam corporis quàm animæ dici possunt. Sensualitas corporis est quædam vis ignea. Sensualitas sensus est animalitas. Sensualitas animæ est inferior vis eius, quæ secum trahens sensualitatem carnis velut famulam obedientem sensus, & imaginationes facit, easque in arca memoriæ reponit. *Auctor.* Differunt autem phantasia & sensualitas, quia phantasia est vis secundum quam apparet aliquid esse bonum aut malum. Sensualitas vero vis secundum quam percipitur esse bonum vt nunc, aut malum. Diuiditur autem propriè ratio contra sensualitatem intellectus, contra phantasiam. Quidam etiam diuidunt sensualitatem sicut & rationem in duas partes, scilicet inferiorem, quæ mouet ad illicita, & superiorem, quæ ad licita & corpori necessaria. Primæ motus pœna est & culpa. Secundæ vero si est moderatus, nec culpa nec pœna. Sed si immoderatus eius est & culpa & pœna. Tripliciter autem accipitur sensualitas, aliquando pro vi sensitua inferiori, quam vocat Aristot. sensum communem, scilicet virtutem quandam cui creduntur omnia sensibilia, & discernit à singulis singula. Aliquando enim pro vi motiua inferiori, quæ intenditur in quinque sensus corporis & appetitus. Aliquando etiam pro inferiori parte rationis, quæ circa sensibilia negotiatur.

De viribus animæ sensibilis interioris apprehensiuæ.

CAPVT LXXXV.

Avicenna ubi supra. Virium autem sensibilium interiorum apprehendentium, quædam apprehendunt formas sensibilium rerum, vt sensus interior post exteriorem. Primo enim sensus exterior apprehendit formam, & postea reddit eam interiori. Sicut ovis apprehendit formam lupi, id est figuram & colorem. Quædam autem apprehendunt intentiones, sc. vt æstimatiua & memoratiua. Quod enim occultæ vires absque sensu apprehendunt, hic vocatur intentio, sicut ovis ex visione lupi apprehendit intentionem inimici siue inimicitie, ex qua accidit vt eum pauescat, & ab eo fugiat, licet hoc non apprehenderit sensus vlllo modo. Et talis intentio aliàs dicitur cognitio elicitiua. Iterum quædam apprehendunt & operantur simul, quædam vero non operantur. Apprehendere operando est de actionibus alicuius virium interiorum aliquas formarum & intentionum comprehensarum cum alijs componere, & aliquas ab aliquibus separare. Apprehendere autem non operando est cum forma vel intentio describitur. in vitium, ita vt in ea non possit aliquid agere vlllo modo. Item quædam apprehendunt principaliter, cum forma acquiritur aliquo modo ad inquisitiones, quæ accidit rei per se. Quædam vero secundo cum videlicet apprehensio, vel acquisitio rei est ex alio quod ex induxit. *Iohannes de Rupella.* Virium intrinsecis apprehensibilium quædam apprehendunt sensibiles formas, sicut sensus communis & imaginatio, vel imaginatiua. Quædam intentiones sensibilium, vt æstimatiua & memoratiua. Item harum & illarum quædam apprehendunt, & operantur, vt sensus communis, exogitariua, æstimatiua. Quædam apprehendunt, & non operantur, vt imaginatio, & memoratiua. Item quædam principaliter, quædam secundo. In apprehensione formarum sensibilium principaliter apprehendit sensus cõmunis cum sensibus exterioribus. Secundo vero virtus imaginationis, & virtus imaginatiua. Similiter in apprehensione sensibilium intentionum principaliter apprehendunt virtus æstimatiua, siue memoria

Sensualitas
diuisa.

Sensus interior.

Cognitio
elicitiua.Imaginatio
æstimatiua
memoratiua.Sensus
interior.

De

De numero eorum & ordine.

CAPVT LXXXVI.

Avicenna *vbi supra*. Itaque virtutum sensibilium intus apprehendentium prima est phantasia, quæ est sensus communis. Et est vis ordinata in prima concavitate cerebri, per se ipsam recipiens omnes formas, quæ quinque sensibus imprimuntur eisque redduntur. *Secunda est imaginatio*, vel imaginativa, quæ est vis ordinata in extremo anterioris concavitate cerebri, retinens quod recipit sensus communis à quinque sensibus, & remanet in ea post remotionem ipsorum sensibilium. Non est enim eiusdem vis recipere & retinere. Nam & aqua potentiam habet in sculptiones & depictiones ac figuras recipiendi, non autem retinendi. Itaque sensus exterior apprehendit formam illic ubi est. Sensus autem communis apprehendit eam illic ubi fuit, & quasi illic esset. Imaginativa vero siue formativa apprehendit & format eam, quamvis destructa sit res quæ iam abiit. *Tertia est cogitativa*, quæ est vis ordinata in media concavitate cerebri ubi nervus est, soletque aliquid de eo quod est in imaginatione cum alio componere, & aliquid ab alio dividere secundum voluntatem. Hæc siquidem vis quantum ad animam rationalem id est humanam spectat, cogitativa dicitur, quantum autem ad animam sensibilem, id est brutalem dicitur imaginativa operans ad differentiam scilicet præcedentis quæ prædicta est imaginativa siue formativa retinens. *Quarta est vis æstimatoria* quæ est ordinata in summo mediæ concavitate cerebri, apprehendens intentiones non sensatas à formis & speciebus non sensibilibus quæ sunt in singulis sensibus, sicut in one est vis dijudicans, quod ab hoc lupo scilicet viso per elicitationem inimicitie fugiendum est, & quod huius agni per elicitationem similitudinis connaturalis miserandum est. Videtur autem etiam hæc vis operari compositionem & divisionem in imaginativis. *Quinta est vis memorialis* vel reminiscibilis, quæ est vis ordinata in posteriori concavitate cerebri, retinens quod apprehendit vis æstimatoris de intentionibus non sensatis singularum sensibilium. Huius itaque comparatio ad vim æstimatoriam talis est qualis imaginationis ad sensum. Et comparatio huius virtutis ad intentiones, qualis illius ad formas sensatas, hæc sunt ergo quinque virtutes anime sensibilis intus apprehensivæ, quarum prima est formam recipiens, secunda eam retinens, tertia operans, quarta intentiones apprehendens, quinta easdem retinens.

De sensu communi vel phantasia.

CAPVT LXXXVII.

Iohannes de Rupella. His autem sensibilis interior dicta est sensus communis, eo quod ipsa sit principium communis iudicii obiectorum sensuum exteriorum. Sensus enim exteriores particulares sunt, & secundum ipsos est de sensibilibus particulare iudicium. Cum enim visus nesciat iudicare de sapore nec de odore, & ceteris per se, sed solum de colore, non poterit dicere vel iudicare quoniam color non est sapor, quia de sapore nihil novit, & sic de ceteris. Erit ergo vnus sensus communis omnibus, apud quem erit commune iudicium de sensibus omnibus. Præterea sunt quædam quæ percipiuntur à pluribus sensibus, ut magnitudo motus, & quies, numerus &c. per se. Sed constat quod hoc non est per naturam propriam, quia secundum illam differunt, & non in aliquo conveniunt, nisi per naturam sensus communem existentem in eis vel motum eos. Est ergo duplex natura sensus, particularis & exterior, communis & interior. Præterea in somno consopitæ sunt vires sensuum exteriores, & constat, quod operatur quædam vis interior, est ergo vna vis sensus interioris, quæ est communis, ad ipsam enim recurrunt vires particulares in somno, & ab ipsa sicut à formali

SPEC. NATVRALE.

A principio fluunt in vigilando. Item nota, quod hæc vis in quantum consideratur ut natura quædam, dicitur phantasia, & non est obediens rationi. Virtus autem sensibilis interior subdividitur per quinque differentias secundum Avicennam. Prima est phantasia, quæ est communis sensus, secunda imaginatio, tertia imaginativa, quarta æstimatoria, quinta memorialis.

Sensus autem communis est vis ordinata in prima concavitate cerebri, recipiens per seipsum formas, quæ imprimuntur quinque sensibus, & reducuntur. Hæc autem virtus est centrum omnium sensuum, & à qua derivantur ut rami.

Cur dicatur sensus communis.

CAPVT LXXXVIII.

Dicitur autem hic sensus formalis, & communis. Communis secundum duos modos, vno modo in quantum communiter habet converti super actus sensuum particularium, prout dicitur, video quod audio, & audio quod video, & video quod odor, & similia. Alio modo secundum quod habet conferre sensibilia diversorum sensuum, ut confertur album dulci, vel sapor, quoniam hoc non est illud, secundum hoc ergo duos tactus quorum primus est absolutus, secundus comparativus, dicitur sensus communis. Sensus vero formalis dicitur in quantum format, siue formam receptam per exteriorem sensum retinet absentem. Alijs vero placet, ut sensus communis dicatur formalis ratione suæ formæ apprehensionis, quæ est sensibile commune, quæ sunt magnitudo, quies, numerus, &c.

C Albertus. Cum itaque quilibet sensuum propriorum recipiat sensibile sibi appropriatum, sensus ille non habebit rationem propriam ad quam referantur omnia sensibilia, sed habebit rationem communis. Præterea videtur, quod alia ratione communis dicatur sensus communis, licet enim color differat à sapore, & odore, & sic de alijs, nihilominus tamen habent subiectum commune. Idem enim subiectum est, in quo est color, odor, sapor, sonus, & qualitates tactus. Cum ergo sensus communis per se immutetur à magnitudine subiecti, quæ commune subiectum est omnium sensibilium, hæc erit quædam alia ratio communitatis eius. Præterea tertia ratio communitatis eius est, quod sensus proprii referuntur ad ipsum ut ad vnum centrum omnium sensuum, ut dicit Avicenna. Cum ergo id, quod refertur ad plura non possit esse cuiuslibet proprium, eo, quod proprium est, quod vni soli convenit, hæc videbitur tertia ratio esse communitatis suæ.

Quæ fuit necessitas ponere sensum commune.

CAPVT LXXXIX.

Dicit autem Avicenna, quod nihil cogit nos ad ponendum sensum commune, nisi quia nullius proprius sensus discernere potest idem, & diversum inter sensata per compositionem, & divisionem. Idcirco inter sensata sensum commune ponere, qui dicat album esse dulce, vel non esse dulce, & ita de alijs sensatis. Quod autem nullo sensu proprio discerni possit sensibile compositio vel divisio secundum affirmationem vel negationem, probatur per rationem in secundo libro de anima, cuius scilicet rationis hæc est sententia, vno aliquo discernimus, quia conveniunt, & differunt album, & dulce. Ergo necesse est, quod hoc sit aliqua vis anime. Cum autem convenientia, & differentia illorum sentiantur cum præsentia materie, secundum quod illa sensibilia sunt, illud iudicium non erit phantasiæ vel alicuius virtutis interioris, quæ sine præsentia materie discernit. Sed quia tactus diversa genera habet sensata, quæ etiam sunt causæ aliorum sensatorum, ideo posset aliquis credere, quod hoc etiam fieret tactu, & ideo probat quod non, quia sic caro ef-

H h h h 2

101

set vltimum vt medium tangendi talia, & tunc non sentiremus alteritatem talem nisi tangeates, quod patet esse falsum, quia ponimus alteritatem inter colorem & sonum, quorum scilicet neutrum tangimus. Et dicitur hic caro vltimum ex parte tangentis non tangibilis, quia vbi tangentis, & tacti vltima sunt simul, ibi vltimum tangens est caro. Ex his autem adhuc dicere posset aliquis, quod hoc iudicium nō fieret vno, sed diuersis sensibus separatis. Et probat quod non, quia tunc sic fieret, ac si ego album, tu vero dulce sentiret. Ex hoc neuter nostrum sciret alteritatem. Et fundatur in hoc, quod comparationem ponens inter aliqua iudicat de vtroque comparatorum quod comparat. Vnde necesse est, quod vnum, & idem dicat iudicium hoc. Et quia simile est in intellectu speculatio de vero, & falso, & in practico de bono, & malo & generaliter de diuersis intelligentibus, ideo inducit concludens quod si vnum hinc inde dicit iudicium, quod etiam vnum est intelligens, & sentiens ipsum. Plures etiam rationes ad hoc, quod iudicium diuersorum sensibilibus non sit simul in vno sensu proprio ponit philosophus in fine de sensu, & sensato. Et nota, quod quicquid suscipitur à sensu communi, suscipitur à sensu proprio, & econuerso. sed non eodem modo. Nam sensibile proprium accipitur à sensu proprio per se ac primo. A communi autem per posterius. Commune vero accipitur à sensu communi per se ac primo, per posterius à sensu proprio.

Diffinitio sensus communis secundum Auicennam.

CAPVT XC.

Sensus communis definitio.

Sensus communis est vis ordinata in prima concavitate cerebri, recipiens per seipsam omnes formas, quæ quinque sensibus imprimuntur ei que redduntur. *Albertus.* Hæc diffinitio data est per propriam materiam huius potentie, quæ est organum eius, & tangitur per hoc, quod dicitur vis ordinata in cerebri prima concavitate. Prima enim cerebri concavitas est locus in quo primo congregatur spiritus animalis, qui per distributionem ad organa specialia quinque sensus operatur. Tangit etiam hæc diffinitio rationem communitatis, per hoc quod dicitur recipiens per se ipsam formas omnes. Tangit quoque rationem proprii obiecti potentie huius, per hoc, quod dicitur, quæ imprimuntur quinque sensibus. Nam quinque sensibus imprimuntur primo sensibilia propria, & posterius sensata communia. Et debet intelligi dictum Auicennæ formaliter. Videlicet, quod sensus communis recipit formas, quæ sensibus imprimuntur, secundum quod sensibus imprimuntur. Cumque differentia sit inter sensitivam, & phantasia, & imaginationem per hoc patet, quod distinguitur sensus communis à phantasia, & imaginatione ceterisque potentijs interioribus. Vnde vbi dicit Auic. phantasia esse sensum communem, largi sumit phantasia prout comprehendit sensum communem, & imaginationem. Ideoque vocat eam aliquando sensum communem, aliquando imaginationem.

Diffinitio eiusdem secundum Algazelem.

CAPVT XCI.

Alia definitio.

Difficultas circa definitionem.

Algazel. in sua Physica. Sensus communis est sensus à quo omnes proprii deriuantur, & ad quem omnis eorum impressio renunciat, in quo omnes coniunguntur, & sic sunt quasi suggerentes ipsum. *Albertus.* Ex hoc, quod dicit Algazel, quod à sensu communi deriuantur omnes proprii, & per rationem ipsius nominis, quod est sensus communis, videtur, quod deriuentur ab ipso, sicut potestatiue partes à toto potestatiue. Et ex hoc videtur sequi, quod nihil aliud sit sensus communis, quam totum quoddam constitutum ab omnibus sensibus propriis. Sicque quod communis sensus nihil sit extra proprios sensus. Preterea magis videtur, quod sensus communis à propriis deriuetur, quia ipse est ad quem propria sensata refe-

Aruntur. Et ita sensus proprius secundum actum priusquam communis existit. Idque quod apprehenditur à proprio, ad communem transit. Cum ergo posterius deriuetur à priori, videtur sensus communis potius à propriis, quam econuerso deriuari.

Dicimus ad hoc, quod diffinitio Algazelis datur per rationem nominis sensus communis. Sensus enim communis est in organo à quo distribuitur spiritus animalis operans ad organa sensuum propriorum. Et hoc tangit cum dicit, à quo omnes proprii deriuantur. Similiter etiam sensus communis qui à sensibus omnium propriorum sensuum in actu efficitur. Et hoc tangit cum dicit, ad quem omnis eorum impressio renunciat. Similiter sensatum commune quod est sensus communis primo ac per se, est id quod omnia sensibilia propria coniungit. Et hoc tangit cum dicit, in quo omnes coniunguntur, quia scilicet per obiectum suum omnia sensata coniungit. Et quoniam vnum sensibile proprium non ostendit conuenienter ac sufficienter nocium, & conueniens animali sentienti, ex colore quippe non sufficienter cognoscitur coloratum, sic oportet multa componere sensibilia, quæ compositio est sensus. Ideo dicit, quod omnes alii suggerunt ipsum circa cognitionem sensibilem. Ob hoc etiam dicit Auic. quod cognitio sensus proprii non completur nisi per cognitionem sensus communis.

Qualiter omnes sensus proprii coniunguntur in sensu communi.

CAPVT XCII.

Verum si omnes proprii sensus in communi coniunguntur. Aut coniunguntur in ipso sicut partes in toto integrali, quod iam improbatum est, aut sicut in principio per quod constituuntur quod etiam esse non potest, quia prius à posteriori non constituitur, sed econuerso. Aut sicut in eo in quo completur eorum operatio, & secundum hoc non esset auditus in se perfectus, nisi sonus qui auditur per sensum communem ad colorem sonantis componeretur. Nec esset visus perfectus in se, nisi per sensum communem color componeretur cum sapore, & odore rei visæ, & ita de alijs. Preterea cum suggerere sit consulere, consilium autem querere non sit, nisi virtutis inquirentis & componentis ac diuidentis. Sensus autem proprius nihil componat & diuidat, vt patet ex prædictis, videtur, quod proprius non suggerat communem. Dicimus ergo, quod sensus proprii quo ad sensata coniunguntur communi. Coniunguntur & in ipso sicut in perfectiuo, licet enim proprius sensus non erret in proprio sensibili, tamen ab vno sensibili non perfecte cognoscitur particulare quod est ex sensu, sed ex multis, quæ, scilicet multa coniungit sensus communis. Porro suggerere ponitur ibi pro expectatione complementi cognitionis circa particulare quod est in sensu. Hæc enim completio non est in sensibili, sed in omnibus sensibilibus quæ insunt in particulari posito in sensu, sicut patet in cognitione auri, quod cum sufficienter non cognoscitur ex colore examinatur ad tinnitum, & sonum. Et si non sufficienter cognoscitur ex his duobus, examinatur ad odorem, est enim minoris odoris quam cupit. Et si non ex tribus his, examinatur ad pondus quod percipitur tactu. Hæc autem sensibilia coniungit sensus communis.

De organo sensus communis.

CAPVT XCIII.

De organo communis sensus patet ex diffinitione Auicennæ præhabita, quod prima cerebri concavitas ipsa sit organum ipsius. At contrarium videtur ex verbis eiusdem Auicennæ, quod organum eius sit in corde. Dicit enim, quod sensus cordis, & præcipue tactus maior est quam ipsius cerebri sensus. Cum ergo sensus proprii terminetur ad communem sensum, videbitur organum sensus communis esse in corde.

secun-

secundum quod tactus terminatur ad ipsum. Præterea dictum est supra, quod gustus & tactus habeant circa cor instrumenta sua. Et ita sensus communis quo ad iudicium saporum, & tangibilem videtur habere circa cor organum. Nos autem dicimus, quod sicut dicit Auicenna, talis est dispositio communis sensus, quod principium cuiuslibet virtutis sensibilis est ex ipso, & postea redit ad ipsum cum lucro. Cum itaque nervi sentiendi nascantur ex prima parte cerebri, eo quod prima pars mollior est, & mollicies multum facit ad impressiones sensibilium. Dicimus, quod organum sensus communis est in prima concavitate cerebri, quæ plena est spiritu sensibili.

Ad id autem quod obiicitur in contrarium, est dicendum, quod tactus secundum quod est iudicium tangibilem, & gustus secundum quod iudicium saporum est, oriuntur à prima cerebri parte, ut supra determinatum est. Porro secundum quod sunt sensus alimenti, sic habent relationem ad cor, ut à quo principium est digestionis. Aliter tamen soluit Auicenna dicens, quod nihil prohibet quin aliqua virtus oriatur in vno membro, ac perficiatur in altero, & tunc completa reuertatur ad ipsum. Vnde vult, quod virtus sensitiva à corde oriatur, & in cerebro perficiatur, sicut & virtus nutritiva oritur à corde, & completum eius est in hepate. huic tamen contrarium dicere videtur Averrois, quia sensus communis terminus est sensuum priorum, secundum quod sunt in virtute sensibilis perfecta. Ideoque organum eius est in cerebri concavitate prima.

De obiecto eiusdem.

CAPVT XCIII.

Porro de obiecto sensus communis patet, quod Aristoteles in secundo libro de anima enumerat quinque sensibilia communia scilicet motum, quietem, figuram, numerum, & magnitudinem. Vnde potest quæri cum locus, & tempus sint quantitates, quo sensu percipiuntur locus singularis, & tempus singulare. Similiter potest quæri de oratione. Præterea cum tempus sit quantitas per se, videtur magis esse sensatum illius cuius est quantitatem apprehendere, quam motus qui est quantitas per accidens. Item quies cum sit privatio motus, videtur non apprehendi nisi per motum, sicut nec silentium nisi per sonum, & ita non erit per se sensatum. Similiter figura cum sit qualitatis species, non videtur ad sensum communem pertinere, cuius est apprehendere quantitates singulares.

Nos autem dicimus, quod sensus communis ponitur, ut dictum est, propter compositionem, & distinctionem priorum sensibilium. Idcirco multiplicatur eius obiecta secundum quod per ea potest identitatem ponere, vel diversitatem inter propria sensata. Hæc autem identitas, vel diversitas ponitur in sensibilibus consideratis secundum se, vel secundum fieri. Cognoscitur enim sensibile idem, vel diversum utroque modo. Et si consideretur secundum esse, aut ergo erit principium per quod diversitas ponitur, & sic erit numerus, aut per quod identitas ponitur, & hoc modis duobus. Vno modo, sc. communiter ad sensata intrinseca, & extrinseca & sic est magnitudo. Hæc enim vnit in se qualitates gustus, & tactus, quæ sunt intrinseca, & qualitates visus, & auditus, quæ sunt extrinseca, & qualitates odoris, quæ sunt medix: Alio modo proprie quo ad extrinseca, & sic est figura: Est enim figura exterior terminatio quantitatis, in qua ut in subiecto vniuntur extrinseca sensata: Si vero sensibile prout consideratur in fieri cognoscitur idem vel diversum cum aliquo sensibili per commune sensatum hoc erit secundum duplicem modum, videlicet potentia, vel actu. Et si quidem potentia, tunc erit quies; Si vero actu, tunc erit motus.

Porro si quæzatur utrum ista quinque sint æquæ

SPHC. NATVRALE.

sensata communia, dicendum est, quod ita. Si autem contra obiicitur, quia dicit Arist. in secundo de anima, quod motu sentimus alia omnia: sicque videtur, quod motus sit sensibile primum, & alia sint per posterius sensibilia, & ita non erunt omnia æquæ prima: Respondemus, quod illius verbi duplex est intellectus unus, scilicet quod omne sensibile non sentitur secundum actum nisi secundum quod immutat organum sensus, & hæc immutatio est quidam motus: sed iste non est Arist. intellectus: alius vero est, quod motus alia omnia per se coniungit materiz sensibili: hic ergo sensus est Arist. quod motus dat alijs habitum sentientis, actu tamen vnum sentietur sine alio.

Adhuc de eodem.

CAPVT XCV.

De tempore dicimus, quod reducitur ad motum ut ad causam suam, & subiectum, quod etiam proprietas est ipsius, & idcirco sentitur in illo. Locus autem cum sit species magnitudinis, sub magnitudine comprehenditur: lineæ enim mensuratur intra & extra diuersas faciant continui species, eo quod in prædicamentis aliam speciem quantitatis esse locum quam lineam, vel superficiem, Aristoteles dicit, non tamen faciunt diuersas species sensibiles. Oratio autem secundum materiam est corpus, quia, ut dicit Priscianus. Vox est aer tenuissimus ictus. Sed secundum quod est obsequens motum fractium aeris est quantitas, quæ est proprium sensibile auditus. Porro secundum quod mensuratur indiuisibili, quod est elementum, vel syllaba secundum diuersos respectus, sic est quantitas discreta, cuius perceptio reducitur ad perceptionem numeri, licet enim quantum ad species differentia sit inter numerum, & orationem. Et ex hoc etiam, quod in numero iteratio eiusdem vnitatis secundum substantiam constituit numerum. In oratione vero nihil idem reiteratur secundum substantiam. Nihilominus tamen numerus prout accipitur sensatum commune, nihil aliud est quam diuisio continui, diuisio autem hæc potest esse vno modo vel diuersis, vnde discretio numeri secundum quod est sensatum commune communis est ad omnem diuisionem partium continui, per quam diuisionem diuersa cognoscuntur esse sensata, quæ sunt in ipsis. Ad aliud dicendum, quod quies non accipitur hic tantum, ut privatio motus. Sed etiam prout est instrumentum per quod ponitur diuersitas inter duo sensibilia, quorum vnum est in esse, & alterum in fieri. Ad aliud dicendum, quod figura secundum substantiam species est quædam magnitudinis, sed secundum esse species est qualitatis. Quæ tamen qualitas non est nisi circa quantitatem, & sic reducitur ad prædicamentum quantitatis.

De actu eiusdem.

CAPVT XCVI.

Actus vero sensus communis secundum quosdam est apprehendere sensibilia communia, quæ quinque sunt scilicet motus quies, numerus, figura, magnitudo. Quorum tria prima communia sunt sensuum particularium, duo vltima sunt duorum tantum, scilicet visus, & tactus, ut dicit Themistius. Al-
E *bestus*. Tres sunt autem actus sensus communis, ut probatur rationibus Philosophi, sed non eodem modo conueniunt sensui communi. Apprehensio enim sensati sensus communis est actus suus per se, & per illum diffinitur. Apprehensio autem sensati proprii conuenit ei per posterius, sc. in quantum sensatum proprium est in sensato communi ut in subiecto. Sed apprehensio actuum conuenit ei per accidens, sc. in quantum vnusquisque priorum reducitur ad ipsum. Sicut enim dicit Auic. omnes sensus proprii oriuntur à communi, &

H h h 3

reuer-

Resp.

Tempus.

Locus.

Oratio.

Figura reducitur ad prædicamentum quantitatis.

Tres actus sensus communis.

Sensus communis componit & diuidit.

reuertuntur ad ipsum cum lucro. *Philosophus.* Sensus communis habet plures actus, vnus est componere, & diuidere sensata propria cum sensato communi, & adinncem, & ex hoc actu accidit ei mentiri, & verum dicere. Quando enim componit secundum quod est in re, tunc verum dicit. Quando vero aliter quam est in re, tunc mentitur, & decipitur, sicut quando componit actum mellis ad sensum fellis, mel esse fel arbitramur propter deceptionem. Porro sensus proprii veri quidem sunt, quia nihil componunt. Et licet sensus communis moueatur à sensibilibus proprijs, tamen decipitur non secundum quod mouetur ab ipsis, sed in quantum componit sensata propria. Itaque quod præsens est in re simpliciter, ob hoc non deceptio est, sed ab eo, quod sensus communis addit supra rem quod est compositio & diuisio sensibilibium.

De imaginatione.

CAPVT XCVII.

H *Vgo ubi supra.* Quædam autem ignea vis aere temperata à corde ad cerebrum ascendit, ibique colata, & purificata per instrumenta sensuum egrediens ex contactu interiori formata quinque sensus facit. Porro ipsa vis ignea, quæ exterius formata sensus dicitur, eadem formata per ipsa sensuum instrumenta per quæ ingreditur, & in quibus formatur natura operante introrsum ad cellam phantasticam vsque retrahitur, & reducitur atque imaginatio efficitur, postea eadem imaginatio ab interiori parte capitis ad medium transiens, ipsam animæ rationalis substantiam contingit, & excitat discretionem intantum iam purificata, & subtilis effecta, vt immediate spiritui coniungatur, veraciter tamen naturam corporis retinens.

Imaginatio in homine purior.

Quæ quidē imaginatio in brutis animalibus phantasticam cellam non transcendit. In rationalibus autem purior fit, & vsque ad rationalem, & incorpoream animæ substantiam contingendam defertur, & progreditur. Est itaque imaginatio similitudo corporis, per sensus quidem corporis ex corporum cōtactu concepta, atque per eisdem sensus introrsus ad partē puriorem corporei spiritus reducta eique impressa. In summo scilicet corporalis spiritus, & in imo rationalis corporalem informans, & rationalem contingens. Spiritum corporeum voco aerem, vel potius ignem, qui prę sui subtilitate videri non potest, & corpora interius vegetando viuificat. *Ioannes Damascenus.* Imaginatio est passio irrationabilis animæ, quæ ab imaginabili aliquo fit. Phantasma vero est inanis passio, quæ in irrationabilibus animæ nullo imaginabili facta est, id est, cuius imaginationi non respondet res.

Item de imaginatione, siue phantasia.

CAPVT XCVIII.

A *Ristoteles in lib. 2. de anima.* Omne quod habet sensum, habet & phantasiam, & appetitum, (siue secundum aliam translationem) & desiderium. Est autem imaginatio siue phantasia motus à sensu, qui est in actu siue secundum actum factus. Et hoc quidē sine sensu non fit, sed differt à sensu, quia sensus aut potentia est, aut actus, vt visus, & visio. Sed quandoq, imaginatur aliquid quod neutrum est, vt in somnijs. Item sensus semper est præsens, id est, semper fit cum presentia rei sensibilis. Imaginatio vero non, sed fit etiam clausis oculis. Præterea sensus quidē veri sunt. Phantasie verò plures falsæ. Sine hac quoque, id est, imaginatione non fit opinio, sed differt ab ea, quoniã hæc quidem in nobis est cum volumus, opinio vero non. Item phantasia multis bestijs inest. Opinioni vero fides inhæret, quæ nulli bestiarum inest.

Idem in lib. 3. Phantasia quidem omnis, aut est sensibilis aut rationalis. Sensibilis etiam irrationalibus

inest animalibus, desideratiua siue cognitua rationalibus tantum. Eligere namque facere hoc aut hoc, est de actione cognitua, non scilicet imaginatiua. *Ibidem in commento.* Omne ergo imaginans, aut habet illam formam imaginatam à qua mouetur ex sensu, aut ex cognitione. In homine quidem ex cognitione mouet, in alijs autem animalibus ex sensu. *Ioannes de Rupella.* Imaginatio est virtus sensibilis interior, quæ secundū ordinem virtutis principium est sensuum exteriorum. Vnde organum ipsius, vt dicit Damascenus, est anterior venter cerebri, à quo sicut dicit Augustinus, originem habent nerui qui sunt organa sensuum exteriorum. Secundum autem ordinem actuum posterior est imaginatio sensibus exterioribus. Nam sicut dicit Damascenus per sensum constituitur passio, quæ dicitur imaginatio.

Organum phantasiae

De æstimatione.

CAPVT XCIX.

H *Æc de imaginatione siue cogitativa.* Consequenter dicendum est de duabus viribus consequentibus sensus internos, scilicet æstimatione, & memoratiua. Est enim æstimatione, vt dicit Auicena, vis ordinata sicut in summo concavitatis medice cerebri apprehendens intentiones sensibilibium, sicut est in oue diiudicante, quod à lupo est fugiendum. Est autem ista virtus transcendens, quia apprehensio sua non est formarum sensibilibium materialium, sed immaterialium. Bonitas enim & malitia conueniens & inconueniens vtile, & nociuum in se sunt res non materiales, nec cadentes in sensu exteriori, tamen sunt accidentia sensibilibium rerum, & ideo dicuntur intentiones sensibilibium rerum. Horum autem virtus est æstimatione, quæ est quarta virtutum sensibilibium interiorum.

Intentiones sensibilibium

Nota ergo, quod æstimatione vtilium, & nociuorum, fit in tribus modis. Primus modus est ex causa vel cautela naturali, sicut accidit in puero, qui cum eleuatur ad standū, & æstimat se cadere, statim adhæret alicui. Et cum oculus alicuius debet purgari à lippitudine, quam statim ille claudit, antequam cognoscat quid sibi accidat ex illo. Et sicut ovis timet lupum naturaliter, & leonem animalia, & aues etiam accipitrem, quia æstimant nociua. Secundus modus est per experientiam, sicut accidit cum animal habuit dolorem, aut delicias ab aliqua re, cuius forma descripta est in virtute formali siue imaginatione. Et intentiones vtilitatis, vel nociuitatis descriptæ in memoria. Statim vt apparuerit res illa extra, erit in æstimatione nociuitatis & malitię: hinc est, quod canes terrentur à fustibus, & lapidibus, quia æstimant hæc nociua. Alluciantur ossibus, quia æstimant ea delectabilia. Tertius modus est ad modum similitudinis per proprietatem quandam, sicut cum res habet aliquam formam coniunctam cum intentione æstimationis in aliquo sensibilibium, sicut accidit in pomo, cum est coloris coccinei, quod est maturum, & dulce, & ideo cum videmus pomum coccineum æstimamus dulce. His ergo modis fit æstimatione.

Tertius modi æstimationis

De memoria & obliuione.

CAPVT C.

S *Ecunda virtus est memoratiua, quæ est vis ordinata in posteriori concavitate cerebri, retinens quod apprehendit vis æstimationis de intentionibus sensibilibium. Est autem memoria coaceruatio sensibilibium, & intelligibilium. Cum ergo typos, id est formas eorum, quæ opinata est, & eorum, quæ intellexit custodit, memorari dicitur. Oportet autem scire, quoniã intelligibilium susceptio non fit nisi ex disciplina, & naturali ingenio: non enim ex sensu. Nam sensibilia quidem secundum seipsa commendantur memoriz.*

Remem.

Rememoratio autem dicitur memoriæ deperditæ obliuione restitutio. Obliuio autem est memoriæ ablatio. *Hugo ubi supra.* Memoria est animæ vis accepta retinens, præterita representans, elapsa recolligens. Ipsa est consors, & cooperatrix etiam rationis, quia sine illa ratio nec ad incognita procedere, nec cognitorum scientiam potest retinere.

Tullius in libro de oratore. Memoria est thesaurus omnium rerum, quæ nisi custos, cogitatis, inuentis, dispositisque rebus adhibeatur, omnia etiam si præclara fuerint, in oratore sunt peritura. *Arist. in lib. de memoria & reminiscencia.* Non sunt autem idem memoratiui & renunciabiles, sed vt in multis memorabiles quidem tardi sunt, renunciabiles vero veloces, & bene discentes. Est autem memoria non sensus, neque opinio, sed horum cuiusdam habitus, & passio, cum fiat tempus id est in relatione ad tēpus, nec præsentis est memoria, sed sensus. Sensu enim neque præteritum, nec futurum cognoscimus, sed tantum præsens. Præsentis ergo est sensus, futuri autem spes, facti vero memoria. Vnde post tempus omnis memoria fit id est post apprehensionem temporis vel post tempus, scilicet in quo prius sentiebatur ipsum sensibile. Et sicut non est intelligere sine phantasmate, sic & memoria, quæ est intelligibile non est sine phantasmate. Accidit enim eadem passio intellectui, quæ & ipsi discretioni. i. sensui communi, quare intellectus quidem secundum accidens erit, scilicet phantasmatis. per se autem primi sensitiui id est sensus communis, vnde non solum in est omnibus, sed & ceteris quibusdam animalibus. Si autem intellectiuarum partium esset non vtique aliorum animalium esset. Eiusdem itaque partis animæ sunt phantasia, & memoria. In melancholicis autem phantasia mouent maxime. Itaque possunt reminisci deficientes intelligentia, magis autem renunciabilia sunt, quæcunque ordinationem habent aliquam sicut doctrinæ.

De vi motiua sensibili.

CAPVT CI.

Vnicenna ubi supra. Anima sensibilis, vt supra dictum est secundum primum modum habet duas vires, scilicet motiuam & apprehensiuam. Et sicut apprehensiuam sic & motiuam duplex est, aut quia imperat motui, aut quia efficit motum. Imperans motiuam est vis appetitiua. Cum enim imaginatur formam quæ appetitur aut respicitur, imperat alij motiue, vt moueat. Sed habet duas partes, vnam quæ imperat vt appropinquet ad id quod putatur necessarium, & hæc dicitur concupiscibilis. Aliam, quæ imperat ad repellendum id quod putatur nocuum, & hæc vocatur irascibilis. Aut etiam corumpens appetitu vincendi. Vis autem efficiens motum est vis infusa neruis ac musculis, & trahens chordas, & ligamenta coniuncta neruis versus principium aut extendens, & relaxans in longum atque conuertens, & econuerso contra principium. Cumque trahit seruit irascibili, quia fugitur quod molestat. Cum autem relaxat seruit concupiscibili, quoniam appetitur quod delectat.

Albertus. Concupiscibilis proprie vis est sensibilis animæ, cuius proprius finis est in se sensibile. Imperatque motum ad consecutionem illius. In homine quidem ratio cuius imperium imperat concupiscibili, & irascibili, eo quod ad ipsam ordinentur, vt legitur in primo ethicorum. Ac in genere sensibilis imperat potentia concupiscibilis, & irascibilis, & hoc in omnibus animalibus, quia etiam in homine non de necessitate sequitur imperium rationis, sed imperat per se ipsam sicut in eo qui à Philosopho dicitur inabstinens. Et imperare quidem motum dupliciter est in anima. Vno modo, scilicet imperare motiue, quæ est in neruis & musculis, vt exequatur motum ad executionem delectabilis. Alio modo affici circa id quod per mo-

rum est acquisitum. Et altero istorum modorum semper imperat motum. Vel dicatur melius quod motus hic motus processiuus non dicitur, sed potius immutatio corporis ad susceptionem delectationis, quæ concupiscitur. Vt quando concupiscentia coitus imperat virtuti membrum extendenti ac spiritui semen ad genitalia expellenti, & huiusmodi.

De motiua duplici.

CAPVT CII.

Iohannes de ropella. Virtus motiua sensibilis est duobus modis. Nam quædam est motiua modo naturali. Quædam vero modo animali, motiuam sensibilem; modo naturali dico, quæ mouet non secundum apprehensionem, nec est subiecta imperio rationis, qualis est virtus vitalis siue pulsatiua. Est autem hæc vis in corde sicut in organo, & est vis per inspirationem, & respirationem principium existens temperantiæ caloris cordis & corporis. Et notandum quod hæc vis non est cuiuscunque animalis, sed solum animalium perfectorum respirantium, & habentium pulmonem. Non est enim piscium huiusmodi vis nec animalium imperfectorum. Et ratio huius est, quia animal perfectum, & respirans est valde calidum. Calor autem naturalis excellens facit duo, resouit enim corpus quantum ad substantiam, & immutat à propria qualitate naturarum quantum ad accidens. Et ideo in valde calido sensibili consequuntur duo, deperditio, & intemperantia.

Contra, quæ necessaria sunt duo conseruatiua, vnum reparans, aliud temperans. Et propter hoc adhibita sunt duo conseruatiua sine virtutes conseruantes. Virtus nutritiua, quæ reparat deperditum per calorem. Et virtus pulsatiua siue vitalis, quæ temperat calorem. Quia ergo in piscibus calor diminutus est, quod manifestum est per hoc, quod saluantur in elemento frigido quod est aqua. Et etiam in animalibus imperfectis, quod deprehenditur tarditate motus. Et etiam non habent dispositionem cordis quamuis habent aliquid proportionale cordi. Inde est, quod calor in eis non est distemperantiæ faciens. Inde etiam est, quod carent virtute pulsatiua. Motum autem animale in dico, qui fit per præcedentem comprehensionem boni vel mali. Necessarium est ergo esse aliquam virtutem aliam ab apprehensiuis sensibilibus, quæ moueat animal. Nam apprehendentes nihil aliud faciunt quam apprehendere, vel iudicare bonum, vel malum siue estimare. Nam necesse est, quod apprehensionem boni, vel estimationem sequatur motus ad illud, vel appetitus, sicut manifestum est in apprehensione boni cibi. Post satietatem vero non sequitur appetitus illius cibi, vel motus ad ipsum cibum, qui tamen consequetur in hora famis. Relinquitur ergo, quod & vis appetitiua alia est ab apprehensiuis. Hanc autem Philosophi vocant appetitiuam, theologi sensualitatem. Sed sensualitatem proprie sensibilem appetitiuam secundum quod in homine est, & habet ordinem ad rationem ex quo ordine potest in ea esse peccatum, scilicet primus motus venialis.

Distinctio motiuarum in communi.

CAPVT CIII.

Possimus autem distinguere communiter motiuas. Nam quædam sunt motiuæ, quia sunt dispositiones ad motum. Quædam vero sunt motiuæ, quia causæ facientes motum. Et motiuæ disponentes ad motum sunt motiuæ secundum quid, sicut phantasia, & estimatiua. Tam enim estimatiua quam phantasia sunt mouentes appetitiuam, in quantum præsentant speciem boni, vel mali conuenientis, vel non conuenientis. Species autem, vel similitudo boni, vel mali præsentata, vel apprehensa mouet ap-

Dua virtutes conseruatiua corporis, vis nutritiua & vitalis.

Motus differens phantasia & aestimativa.

petitiam. In quantum ergo presentant imaginacionem, boni vel mali, ex qua mouetur appetitus, dicitur motus, hoc est disponentes ad motum.

Differenter autem mouet aestimativa, & phantasia. Nam phantasia mouet ex presentatione formarum sensibilium. Aestimativa vero ex presentatione intentionum sensibilium. Formas autem sensibiles dicimus colorem, saporem, & huiusmodi. Intentiones vero sensibilium, vtile nocuum, conueniens, & inconueniens, delectabile & tristabile. Motus vero quae sunt causas facientes motum sunt motus simpliciter, quae subdividuntur in appetitivas, & affectivas, & motivas membrorum. Appetitivas sunt imperantes moueri. Affectivas, & motivas, membrorum exequentes motum. Sed affectivas faciunt motum interiore spiritualem. Motivas vero membrorum faciunt motum exteriori corporealem.

De motibus exterioribus.

CAPVT CIII.

Consequenter dicendum est de virtute motiva exteriori, quae consequitur ad affectivas. Est autem huiusmodi virtus infusa in nervis, & musculis contrahens ligamenta coniuncta membris & relaxans. Subdiuiditur autem in generaliter motiuam, & particulariter. Generaliter autem motiuam fundatur in extrema, vel postrema parte cerebri, & capitis, a qua oriuntur nervi motiui sicut ab anteriori nervi sensitivi. Qui nervi motiui ramicantur per totum corpus, & fluunt in lacertis, & musculis qui sunt inserti membris. Et hi sunt organa virtutis naturalis generaliter motiuae corporis.

Particulariter autem motiuam subdividitur per contractiuam, & progressiuam & operatiuam & vocatiuam. Contractiuam autem dico, quae principium est motus contrahendi & extendendi membra animalis,

Postrema pars cerebri origo nervorum motiuorum.

Contractiuam, aliam contractiuam.

A ex quo non provenit motus totius de loco suo. Sicut dicit Avicenna. Motus animalis duplex est, quia est motus localis de loco ad locum. Et est motus contrahendi, & extendi membra animalis. Impossibile est enim ut animal habeat sensum tangendi, cum non habeat in se virtutem motus aliquo modo. Quomodo enim sciretur habere sensum tangendi, nisi videretur in eo aliquis motus fugiendi contactum unum, & apprehendendi alium. Sic enim videmus in cochylibus, & conchis suis motus contractionis, & dilatationis, & reflexionis, & extensionis, in partibus eorum, quamvis non discedant a loco suo, & in hoc cognoscimus, quod sentiunt, & sunt animalia.

B Progressiva vero vis est sensibilis, & principium tractandi de loco ad locum. Organum vero huius virtutis est differens secundum differentiam animalium. Nam quaedam gradiuntur pedibus ambulando, ut gressibilia. Quaedam feruntur alijs volando, ut volatilia. Quaedam trahuntur costis, & ventre reptando, ut reptilia. Quaedam vero aguntur pinnulis natando, ut natatilia. Virtus vero operatiua est quae est principium operandi sensibilibus, & habentibus manus. Organa huius virtutis sunt manus. In non habentibus vero, aliquid loco manuum, ut os, vel pedes, sicut in apibus, & araneis.

C Virtus vocatiua est, quae est principium emissionis vocis. Nec est eadem ista virtus cum pulsatiua. Pulsatiua enim semper & de necessitate, & non secundum apprehensionem mouet, ut natura quaedam secundum dilatationem, & contractionem cordis inspirando & respirando. Vocatiua vero non semper, & de necessitate, sed voluntarie, & secundum apprehensionem. Est autem haec virtus indicatiua affectionum. Huius autem virtutis organum est pulmo, & vitalis arteria. Unde sola animalia habentia pulmonem, sermonem emittunt. Haec de viribus motiuis sensibilibus ad praesens sufficiant.

Progressiva

Virtus vocatiua

